

SBORNÍK
STÁTNÍHO OKRESNÍHO ARCHIVU
FRÝDEK-MÍSTEK

14

2017

ISBN 978-80-87632-41-3
ISSN 1214-6951

OBSAH

<i>Tomáš Adamec:</i> Státní okresní archiv Frýdek-Místek v letech 2013 až 2016	5
--	---

ČLÁNKY

<i>Lenka Nováková:</i> Místečtí obyvatelé v soupisu z roku 1754	8
--	---

<i>Lukáš Turoň:</i> Porodnost obyvatelstva evangelické farnosti Bystřice nad Olší v „dlouhém“ 19. století	23
---	----

<i>Lukáš Lisník:</i> Obrazy z dějin školy v Dobratčicích od jejího vzniku do poloviny 40. let 20. století. Příspěvek k problematice českého venkovského školství na Těšínsku	57
---	----

<i>Radek Lipovski:</i> Hospodářské školství ve městech Frýdku a Místku do roku 1918	81
---	----

<i>Eva Vojkovská:</i> Funkcionalistická přestavba farního kostela v Jablunkově ve 30. letech 20. století	99
--	----

<i>Tomáš Adamec</i> K počátkům Kina Vlast v Místku	113
---	-----

MATERIÁLY

<i>Vilém Vlček:</i> Historie besed ve srubu na Ostravici	121
---	-----

Radek Lipovski:

Pozůstalostní spisy z frýdeckého panství z 20. – 30. let
20. století uložené v Zemském archivu v Opavě (Inven-
tární soupis - 1. část)

124

Zprávy o literatuře

153

STÁTNÍ OKRESNÍ ARCHIV FRÝDEK-MÍSTEK V LETECH 2013 AŽ 2016

Tomáš Adamec

Už v předchozím čísle našeho Sborníku, které vyšlo v roce 2013, jsme si vyzkoušeli, jaké to je shrnout dva roky v archivu. Bylo to tenkrát poprvé a šlo to. Proč bychom si tedy nyní v podobném duchu neshrnuli hned čtyři roky. Čtyři roky jsou dlouhá doba, proluka ve vydávání našeho periodika ale byla způsobena vnějšími vlivy. A nebyli jsme v tom sami, i další podobně orientované časopisy se potýkají s nedostatkem článků. Doufejme jen, že mezitím zcela neochladl zájem čtenářů, kteří byli zvyklí na každoroční přísun čerstvého čtiva.

Byly to každopádně zajímavé čtyři roky, archiv na jejich konci oslavil 20 let v nové budově. To už jsou pěkná léta na to, abychom naši chátrající budovu opravili a třeba i vylepšili. Postupně tak došlo k výměně prošlapaných a už na pohled nevábnych kobereců v kancelářích a k vymalování kancelářů a chodeb včetně všech veřejně přístupných prostor. Nové máme i výstavní panely v přízemí i v podloubí. Budovu jsme nechali umýt (2015) a administrativní část dostala i nový kabát a střechu (2016). Praskliny v pátém nadzemním podlaží zůstávají nadále „na pozorování“.

Zpočátku byla v přízemí nainstalována výstava Hospody a hostince ve Frýdku-Místku na dobových fotografiích a dokumentech. V roce 2014 byla místo ní nainstalována výstava Českoslovenští legionáři v boji za svobodu a samostatný stát. V historii našeho archivu byla tato výstava výjimečná tím, že jejím tvůrcem nebyl nikdo ze zaměstnanců archivu. Výstava byla nainstalována z dokumentů, které sesbíral Ing. Petr Maršálek, PhD., náš badatel, který se dlouhodobě o legionářskou problematiku zajímá. V roce 2016 byla instalována výstava nová. Její název zní Kdo inzeruje, prodává, a její obsah vysvětluje podnázev firmy na Frýdecku a Místecku v dobové reklamě a fotografii. Tato výstava už je opět plně v režii pracovníků archivu.

Hlavní činností archivářů ovšem vždy bylo pořádání, tedy v konečném důsledku uspořádání nových fondů a zpracování inventářů k nim. vytváře. A na tomto poli bylo za uplynulé období vykonáno mnoho práce:

2013

Lidová škola hospodářská (zemědělská) Frýdek 1937 – 1944, Měšťanská škola dívčí Frýdek 1918 - 1953 (1958); Obchodní akademie Frýdek-Místek - Hospodářská škola Frýdek-Místek 1929 – 1960; Pedagogická škola pro vzdělávání učitelů národních škol Frýdek-Místek 1953-1957; Základní devítiletá škola 1. - 5. ročník Dobruška 1852 – 1978; Základní devítiletá škola 1. - 5. ročník Hodoňovice 1928 – 1966; Archiv obce Horní Domaslavice 1800 - 1945 (1951); Archiv obce Hrádek /1787/ - 1941; Místní národní výbor Hrádek 1945 - 1980 (1982); Archiv obce Komorní Lhotka 1796 - 1945 (1948); Archiv obce Košatka nad Odrou 1854 – 1942; Národní škola Ostravice - Na Osmeku 1896 – 1951; Základní devítiletá škola Palkovice 1872 – 1970; Základní devítiletá škola 1. - 5. ročník (Polská) Řeka 1875 – 1974; Národní škola Řepiště 1830 – 1961; Národní škola Staré Hamry - Hamrovice 1870 - 1953 (1960); Základní devítiletá škola 1. - 5. ročník Staré Hamry - Gruň 1909 – 1973; Základní devítiletá škola Staré Hamry - Řečice 1881 – 1967; Archiv obce Sviadnov 1809 - 1942 (1970); Místní národní výbor Sviadnov 1945 - 1975 (1976); Základní škola Václavovice 1876 – 1991; Místní národní výbor Zelinkovice (1923) 1945 - 1953 (1963); Okresní osvětový sbor Frýdek 1920 – 1943; Politický pokrokový klub Místek 1913 - /1926/; Občanská beseda Místek 1865 – 1935; Národní jednota - Místní odbor Místek 1885 – 1948; Ústřední matice školská - Místní odbor Místek 1885 – 1948; Matice Místecká - Dámský odbor Místek 1895 – 1949; Dvouletá obchodní škola dívčí Frýdlant nad Ostravicí 1910 – 1948; Katolická beseda Frýdlant nad Ostravicí 1892 – 1951; Národní pomoc - Místní odbor Frýdlant nad Ostravicí 1939 – 1942; Živnostenská škola pokračovací Třinec 1922 – 1937; Obecná škola (německá) Třinec 1911 – 1945; Společenstvo řezníků a uzenářů Třinec 1924 – 1938; Útulek nezaměstnané mládeže Frýdek 1936 – 1937; Základ-

ní devítiletá škola 1. - 5. ročník Vělopolí 1928 – 1975; Pilařská škola Frýdek, Staré Město 1949 - 1951

2014

Archiv obce Dolní Tošanovice 1839 – 1945 (1949); Archiv obce Horní Bludovice 1820 – 1945 (1958); Archiv obce Nýdek 1786 – 1945 (1949); Místní národní výbor Ostravice (1930) 1945 – 1990 (1994); Archiv obce Smilovice 1646 – 1945 (1946); Smetana – pěvecko-hudební spolek Místek 1901 – 1961; Výstava moravsko-slezského Pobeskydí Místek 1925 – 1949; Standesamt Jablunkov 1941-1944; Standesamt Třinec – město 1942; Standesamt Třinec – venkov 1942 – 1944; Základní devítiletá škola 1. - 5. ročník Bílá Mezivodí 1924 – 1963; Farní úřad Dobrá 1623 – 2004; Archiv obce Písečná 1787 – 1924; Archiv obce Písek /1787/ - 1897

2015

Archiv obce Baška 1698 – 1945 (1948); Archiv obce Dobrá 1617 – 1945; Archiv obce Lískovec 1832 – 1944; Archiv obce Ostravice 1766 – 1945 (1950); Archiv obce Ropice 1713 – 1922; Archiv obce Řepiště 1789 – 1945 (1961); Archiv obce Vendryně 1787 – 1945 (1961); Archiv obce Horní Lomná [1787] – 1827; Farní úřad Dobruška 1850 – 1955; Farní úřad Malenovice 1680 – 1955, dodatek;

2016

Místní školní rada Bruzovice 1871 – 1949 (1950); Místní školní rada Horní Datyně 1912 – 1949; Archiv obce Kunčice pod Ondřejníkem 1834 – 1945 (1950); Archiv obce Návsí /1787/ – 1939 /1943/; Místní národní výbor Nižní Lhoty (1941) 1945 – 1960 (1967); Místní národní výbor Pražmo (1924) 1945 – 1980 (1992); Archiv obce Skalice 1708 – 1945 (1948); Archiv obce Stará Ves nad Ondřejnicí 1833 – 1945 (1958); Místní školní rada Vratimov 1871 – 1949 (1950)

MÍSTEČTÍ OBYVATELÉ V SOUPISU Z ROKU 1754

Lenka Nováková

Nástup absolutistických panovníků na habsburský trůn přinesl mimo jiné také odlišné vnímání obyvatel a jejich významu pro úspěšný chod státu. S plánovanými změnami v hospodářské i vojenské oblasti souvisela i zlepšení ve správě a evidenci poddaných.¹ V tomto směru podnikla na jaře roku 1754 Marie Terezie významný krok v dějinách demografie, neboť nařídila sčítání obyvatel, které se řadilo mezi první svého druhu v Evropě.² Soupis se uskutečnil ve dvou liniích, jednak záznamy o poddaných shromažďovala vrchnost, jednak souběžně probíhala evidence i ze strany církve.³ Na soupis obyvatel navázalo rovněž sčítání domů, které doplnilo poznatky o stavu obyvatelstva v českých a rakouských zemích.⁴

Mezi úředními dokumenty Moravského gubernia v Brně se dochovala i hlášení jednotlivých vrchností provedená v souvislosti se zmíněným sčítáním. Mimo jiné se zde nacházel i soupis domů v městečku Místku, který vyhotovila dne 30. března 1754 místecká samospráva v čele s purkmistrem Kristiánem Seidlerem, jenž se svým podpisem a přísahou zaručil za správnost údajů. Státním úřadům předal následně dne 10. dubna 1754 souhrnnou konskripci za celé hukvaldské panství hukvaldský hejtman Antonín Jakub Kolísko. Přínos tohoto dokumentu spočívá především v jeho podrobnosti, neboť zahrnuje jmenný seznam místeckých osedlých obyvatel. I když byla za každou usedlost jmenována pouze jedna

¹ Blíže Bělina, Pavel: *Česká města v 18. století a osvětské reformy*. Praha 1985, průběžně.

² Fialová, Ludmila a kol.: *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha 1996, s. 136.

³ Nesládková, Ludmila: *Od konskripcí duší k prvnímu modernímu sčítání obyvatelstva v roce 1869. Nejen lidnatost Těšínska v zrcadle statistických šetření*. Těšínsko 59, 2016, č. 1, s. 31.

⁴ Fialová, Ludmila a kol.: *Dějiny obyvatelstva*, s. 137.

osoba - hlava domácnosti (zpravidla otec, případně vdova) a o ostatních členech žádné zmínky nenalezneme (například na rozdíl od seznamů obyvatel podle víry známých z českého prostředí, respektive Opavska-Krnovska a Bruntálska)⁵, přesto se o místecké společnosti dozvídáme více informací, než z dřívějších převážně sumárních soupisů. Jmenný seznam místeckých osedlých obyvatel doprovázely informace o počtu domů a profesi držitele nemovitosti.⁶

Místecké obyvatelstvo bylo v konskripci z roku 1754 rozčleněno podle příslušnosti k dané společenské skupině a podle geografického kritéria. Ze sociálního hlediska soupis rozlišoval pouze šenkovní měšťany („Schänk Bürgere“) a domkáře („Klein Häussler“). Šenkovní měšťané drželi privilegované domy přímo na místeckém náměstí a ve společenském žebříčku stáli na nejvyšší příčce. Patřili k nejmajetnějším místeckým obyvatelům, zastávali význačná místa v městské samosprávě a jinak se účastnili veřejného života. Počet šenkovních domů v Místku byl víceméně neměnný, až na výjimečné krátkodobé odchylky (zničení nemovitosti a její následná oprava) se zde nacházelo 42 šenkovních domů. Na tyto nemovitosti se vázalo právo vařit, čepovat a prodávat pivo, případně víno, z čehož plynuly nemalé finanční příjmy. Nižší místo na společenském žebříčku patřilo domkářům. Ti vlastnili neprivilegované nemovitosti (nepříslušelo jim tedy vařit a prodávat pivo, respektive víno) situované mimo místeckého náměstí. Ačkoliv i oni mohli zastávat místa v městské samosprávě, setkáváme se s nimi zpravidla na nižších postech (z období od konce třicetileté války do konce 18. století není známo, že by funkci purkmistra

⁵ Čáňová, Eliška: Složení domácností v Čechách v roce 1651. Historická demografie 16, 1992, s. 63-66. Háza, Zdeněk: Zevrubný soupis všech žijících duší města Bruntálu z roku 1691. In: Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku (16.-18. století). Sborník příspěvků z konference. Ed. M. Kokojanová, Prostějov 1997, s. 249-269. Indra, Bohumír: Obyvatelé města Hlučína po třicetileté válce. Soupis duší hlučínského faráře z roku 1662. Vlastivědné listy 1984, č. 1, s. 9-12.

⁶ Soupis je uložen v MZA Brno. MZA Brno, f. B1, sign. M41, č. k. 959.

zastával domkář).⁷ Domkáři byli v soupisu z roku 1754 rozděleni podle příslušnosti k dané městské části – Zámostí, Horní ulice a Dolní ulice. Konskripce dále zahrnovala majitele usedlostí v Bahně. Kromě osedlých obyvatel vlastnických nemovitostí na poddanské půdě byli jmenováni rovněž dva domkáři držící dům na vrchnostenské půdě.

Majetkové poměry místeckých obyvatel byly pochopitelně různé, což se odráželo i na počtu nemovitostí náležících jednotlivcům. Převážná většina místeckých osedlých obyvatel držela pouze jeden dům. Přibližně 16 % osedlých obyvatel disponovalo dvěma domy v Místku (13 šenkovních měšťanů a 24 domkářů) a asi 4% místních obyvatel dokonce vlastnila tři domy (5 šenkovních měšťanů a 5 domkářů). Do celkového počtu nemovitostí se v soupise z roku 1754 počítaly i samostatné výminkářské chalupy. Pokud jednotlivec vlastnil více domů, kromě ubytování výminkářů mohly tyto složit k pronájmu cizím osobám a tedy i k vítanému přivýdělku.

Jak jsme již předeslali, jmenný seznam držitelů místeckých nemovitostí doplňovaly informace o jejich profesi. Z řemeslných odvětví bylo nejpočetněji zastoupeno textilnictví, což souviselo s tradičním zaměřením místeckého hospodářství.⁸ Nejvíce majitelů nemovitostí nacházelo uplatnění v soukenictví (přibližně 27%), o něco méně v plátenictví (přibližně 22%). Oba tyto řemeslné obory ostatně hrály významnou roli i v dalších městských lokalitách na hukvaldském panství.⁹ O silné pozici textilnictví v Místku vypoví-

⁷ Více Nováková, Lenka: Místek v letech 1648-1780. In: Frýdek-Místek. Historie, kultura, lidé. Ed. T. Adamec, Praha 2014, s. 164-165. K sociální skladbě obyvatel ve městech hukvaldského panství blíže Nováková Vašutová, Lenka: Města a měšťanská společnost na hukvaldském panství v 17. a 18. století. Opava 2014, s. 82 a násl.

⁸ Viz. Nováková, Lenka: Místek v letech 1648-1780. In: Frýdek-Místek. Historie, kultura, lidé. Ed. T. Adamec, Praha 2014, s. 156 a násl. Dále Myška, Milan: Lnářský a bavlnářský průmysl na Frýdecku a Místecku do počátku tovární výroby (Opožděná industrializace). Frýdek-Místek 2013, průběžně. Srov. Beck, Petr: Hospodářský vývoj Místku v 16. a 17. století. Těšínsko 16, 1973, č. 1, s. 15-19.

⁹ Nováková Vašutová, Lenka: Města a měšťanská společnost na hukvaldském panství v 17. a 18. století. Opava 2014, s. 39-42.

dá mimo jiné i přetrvání výroby v této lokalitě i v následujících staletích. Je také namístě připomenout, že výrobky místeckých soukeníků a pláteníků se neomezovaly pouze na místní trhy, ale směřovaly rovněž za hranice země, především do Uher, do Polska či dále na Balkán.¹⁰ Lze předpokládat, že společně s výše zmíněnými přibližně 49% majitelů nemovitostí našli v soukenictví či plátenictví uplatnění také členové jejich domácností a rovněž neosedlí obyvatelé Místku, které soupis nereflektoval.

Na soukenické i plátenické řemeslo navazovaly další související profese spojené s přípravou surovin, respektive úpravou hotových výrobků. Soupis majitelů nemovitostí z roku 1754 zmiňoval v Místku pouze jednu přádlenu. Zpracováním již hotových výrobků se dále zabývali dva běličí plátna, jeden střihač sukna a jeden barvíř na černo.

Z dalších odvětví v Místku patřilo mezi nejpočetněji zastoupené potravinářství. Ačkoliv dosahovalo pouze lokálního významu, pro chod samotného městečka a každodenní život obyvatel bylo nepostradatelné. Nejvíce majitelů místeckých nemovitostí se v rámci tohoto odvětví hlásilo k řeznickému cechu, a to v počtu 15 (přibližně 7% z celkového počtu majitelů nemovitostí v Místku). Do náplně jejich práce náležel kromě samotné porážky a zpracování masa i prodej v takzvaných masných krámech.¹¹ Z potravinářských oborů byli dále zastoupeni mlynáři. Jeden mlýn udržoval v chodu domkář na Horní ulici, další „malý mlýnek“ se nacházel na předměstí v Bahně. Kromě těchto dvou provozů byly v závěru soupisu zmíněny další tři mlýny, z nichž dva se počítaly mezi vrchnostenské. Nezastupitelné místo v každodenním životě městských obyvatel měli rovněž pekaři obstarávající širokou škálu chutných výrobků do místeckých domácností. Přesto byl v soupisu z roku 1754 zmíněn pouze jeden příslušník tohoto řemesla.

¹⁰ Myška, Milan: Lnářský a bavlnářský průmysl, s. 19-20. Mainuš, František: Vlnářství a bavlnářství na Moravě a ve Slezsku v 18. století. Praha 1960, s. 23-36. Týž: Plátenictví na Moravě a ve Slezsku v 17. a 18. století. Ostrava 1958, s. 164-171.

¹¹ SOKA FM, fond Cech řeznický Místek, inv. č. 1.

Mezi početně méně zastoupené patřily dřevo a kovozpracující či kožedělné obory. Podobně ani jejich význam nepřekračoval hranice městečka, respektive nejbližšího okolí. Členové těchto řemesel obstarávali nejenom výrobky každodenní potřeby, ale také například zemědělské nástroje a podobně. V soupisu z roku 1754 byli zastoupeni dva kováři, zámečník, truhlář či dva kožešníci.

Ve výčtu profesí zastávaných místeckými majiteli nemovitostí nechyběli ani představitelé řemesel pečujících o odívání a vnější vzhled místních obyvatel. Patřilo mezi ně šest krejčích, dva záplatovači oděvů a devět ševců. Z dalších řemesel byli zastoupeni tři mydláři, jeden hodinář, jeden houslař, jeden šňůrkař, jeden sklář a šest hrnčírů.

Významné místo v místeckém hospodářství náleželo obchodu. Místek jakožto lokalita městského charakteru dostal mimo jiné do vínku právo pořádat týdenní a výroční trhy. Místní obchodníci se ovšem neomezovali pouze na domácí půdu a vyjížděli hledat obchodní příležitosti i do vzdálenějších míst. Ačkoliv v námi sledovaném soupisu z roku 1754 bylo za obchodníky označeno pouze šest místeckých držitelů nemovitostí, obchod jako vedlejší činnost provozovalo mnohem více zdejších obyvatel. Na místní i vzdálenější trhy mnohdy zajížděli se svými výrobky samotní řemeslníci.¹² Zůstaneme-li ovšem u zmíněného soupisu, z šesti jmenovaných obchodníků se polovina věnovala výkupu a prodeji plátna, což souviselo se zaměřením místeckého hospodářství. Další dva držitelé nemovitostí byli označeni pouze jako „*obchodníci*“, bez bližší specifikace obchodních zájmů. Poslední z šesti jmenovaných místeckých obyvatel obchodoval s dobyt看em.

Mezi další profese vykonávané místeckými osedlými obyvateli v roce 1754 patřil celní pojezdný, obecní posel nebo porodní bába. Nádenickou prací se živili dva obyvatelé, oba pocházeli z Bahna.

¹² Například v roce 1771 udělila místecká městská rada vysvědčení o zdravotní způsobilosti osmi pláteníkům, kteří vezli své výrobky na jarmark do Bratislavy: „... *Andris Šostý, Johan Kuchejda, Josef Piskoř, Jakob Jaroš, Tomáš Šoblich, Venzel Rekl, Martin Paluska furman a Jura Kuštiok z dobrého a zdravého kraja se vynacházejí, tým způsobem dobře zachovali lidé a pláteníci na jarmark do Prešpurka s plátnem jedu...*“. SOKA FM, fond Archiv města Místek, inv. č. 327, č. k. 1.

Obyvatelé místeckého předměstí, tak zvaného Bahna, nacházeli uplatnění především v zemědělství. Drželi různě velké výměry půdy a podle toho byli rozděleni na sedláka, polovičního sedláka a zahradníky. Rostlinná a živočišná produkce tvořily doplňkový zdroj obživy ale také u většiny ostatních místeckých obyvatel, ačkoliv v soupise o tom nenalezneme žádné bližší zmínky. Místek se totiž i v průběhu 18. století stále řadil mezi zemědělsko-řemeslnické lokality a pole či pár kusů dobytka drželi šenkovní měšťané i domkáři. V čase úpadku řemeslné výroby mírnily zemědělské produkty zhoršení životních podmínek, v obdobích vzestupu řemesla představovaly zase vítané přilepšení v každodenním životě.¹³

Téměř 9% místeckých obyvatel (20 z 229 místeckých osedlých) vlastnicích v městečku nemovitost se dle soupisu z roku 1754 nezabývalo žádnou profesí („*bez profese*“). K tomuto tvrzení je ovšem potřeba přistupovat značně kriticky, představa zahálejících měšťanů postrádajících jakékoliv pracovní uplatnění by jistě byla mylná. Převážná většina (19 místeckých osedlých obyvatel) z těchto zmíněných obyvatel „*bez profese*“ se řadila k šenkovním měšťanům. Ze samotného držení privilegované nemovitosti umístěné na místeckém náměstí příslušela majitelům výsadní práva, a to především výroba a šenkování piva, případně vína a kořalky, jak jsme již zmínili. Není jisté za potřebí dodávat, že z prodeje zmíněných alkoholických nápojů plynuly do rodinného rozpočtu nezanedbatelné příjmy. Šenkovní měšťané drželi zpravidla také větší výměry zemědělských pozemků a chovali větší počet hospodářských zvířat, což jim přinejmenším zajišťovalo ekonomickou samostatnost.¹⁴ Další zisky pocházely z pronájmu chalup či samostatných místnos-

¹³ Nováková, Lenka: Místek v letech 1648-1780. In: Frýdek-Místek. Historie, kultura, lidé. Ed. T. Adamec, Praha 2014, s. 161. Nováková Vašutová, Lenka: Města a měšťanská společnost na hukvaldském panství v 17. a 18. století. Opava 2014, s. 106-115. Linhart, František: Kniha o Místku. Místek 1929, průběžně.

¹⁴ Například místecký měšťan Karel Hertschläger zanechal po své smrti šenkovní dům v hodnotě 3000 zlatých, dva rybníky, rozlehlá pole, čtyři koně, osm krav s telaty, tři kusy černého dobytka, dvě kozy a 30 ovcí. SOKA FM, fond Archiv města Místku, inv. č. 336, č. k. 6.

tí. Ke zmíněným činnostem se přidávaly ale také další podnikatelské aktivity. Například Karel Hertschläger rozhojňoval své příjmy z šenkování a rozlehlého hospodářství také obchodem a vojenskými dodávkami.¹⁵ Podobně další šenkovní měšťan Karel Ortman se věnoval obchodu, a to se sukнем.¹⁶ Profesní nevyhraněnost ovšem nebyla doménou pouze výše zmíněných šenkovních měšťanů, ale můžeme ji předpokládat i u ostatních místeckých obyvatel, ačkoliv o ní blíže soupis z roku 1754 nepojednával. Vykonávání řemesla doprovázela mnohdy zemědělská činnost, případně pronájem nemovitostí či obchod.¹⁷

Prostřednictvím zmiňovaného soupisu můžeme nahlédnout rovněž na samostatné hospodaření žen v Místku. Ačkoliv se nejednalo o záležitost příliš častou, přesto nebyla neobvyklá. Ve většině případů se žena stávala hlavou domácnosti jakožto vdova.¹⁸ V roce 1754 drželo v městečku nemovitost 12 vdov a dvě další ženy, u kterých nebyl určen jejich rodinný stav či věk. Z dokumentů bohužel nevyplývá, jak dlouhou dobu tyto ženy nemovitost vlastnily, případně jak si při tom vedly. O nelehkém údělu vdov a mnohdy svízelné ekonomické situaci, které musely dotyčné čelit, vypovídá i charakteristika některých místeckých obyvatelk – dvě z nich byly označeny jako „*chudé soukenice*“ a jedna jako „*chudá nádenice*“. Z profesního hlediska vévodily také mezi ženami textilní obory. Výrobě sukna se věnovaly tři místecké vdovy, dále se mezi majitelkami nemovitostí nacházely tři plátenice a jedna

¹⁵ Linhart, František: Kniha, s. 284.

¹⁶ Tamtéž, s. 260.

¹⁷ Nováková Vašutová, Lenka: Města, s. 108-114.

¹⁸ Srov. Korbelařová, Irena: Ženy v čele měšťanských domácností na Těšínsku ve 20. letech 18. století. Těšínsko 47, 2004, č. 1, s. 1-4. Táž: Ženy ve slezské měšťanské společnosti barokního období (několik poznámek na okraj probíhajícího výzkumu). In: Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie. Edd. K. Čadková, M. Lenderová, J. Stráníková, Pardubice 2006, s. 251-262. Kruse, Brigitta-Juliane: Witwen. Kulturgeschichte eines Standes in Spätmittelalter und Früher Neuzeit. Berlín 2007, průběžně. Lenderová, Milena – Kopiczková, Božena – Burešová, Jana – Maur, Eduard: Žena v českých zemích od středověku do 20. století. Praha 2009 a další.

přadlena. Z dalších profesí se v Místku v daném roce nacházela hrnčířka a porodní bába. U dvou vdov si autor soupisu zapsal poznámku „*bez profese*“, u jedné vdovy zcela chyběla profesní charakteristika.

Soupis z roku 1754 představuje zajímavý pramen podávající svědectví o části místecké společnosti. Ačkoliv evidoval pouze majitele domů a nepojednával o dalších členech domácnosti a neosídlém obyvatelstvu, dovoluje nám vytvořit si alespoň částečnou představu o životě v Místku v polovině 18. století. Samotný jmenový seznam majitelů nemovitostí doplňovaly informace o jejich profesi nastiňující zároveň hospodářské zaměření Místku v polovině 18. století. Převládaly zde především textilní obory, zastoupeno bylo také potravinářské, dřevo a kovozpracující odvětví, opomenou nelze ani obchod. Lze zároveň předpokládat profesní nevyhraněnost místeckých osídlých obyvatel, kromě řemesla se mnohdy zároveň věnovali také obchodu, zemědělství či si přivydělávali pronájmem nemovitostí, o čemž svědčí i větší počet domů v držení některých jednotlivců. Soupis z roku 1754 zcela jistě poslouží nejenom genealogům, ale také při širším bádání o dějinách Místku a ve srovnání s dalšími prameny objasní obraz místecké společnosti a každodenního života v 18. století.

Soupis z roku 1754¹⁹

Jméno vlastníka domu	Profese	Počet domů
Šenkovní měšťané ²⁰		
Šimon Slanina	soukeník	2
Johan Žiška	bez profese	2
Franz Bohumínský	soukeník	1
Andres Šostý	pláteník	1

¹⁹ Jazykem soupisu z roku 1754 byla němčina. Při přepisu byla obecná pojednání a profese vlastníků nemovitostí přeložena do češtiny. Jména místeckých obyvatel byla transkribována. U příjmení žen byla ponechána přípona -in.

²⁰ Včetně chalup a výminkářských domků

Niklas Habrnal	detto	1
Franz Rek	detto	1
Franz Raymer	bez profese	2
Josef Jurečka	barvír na černo	1
Franz Místecký	obchodník	1
Franz Foglar	soukeník	2
Anton Žiška	detto	1
Anton Hanusek	bez profese	1
Josef Singer	detto včetně dvou chalup	3
Anton Filip	pláteník	1
Franz Žiška	bez profese	1
Anna Opavskín	bez [profese]	2
Johan Ochssler	obchodník s plátnem	2
Georg Gerla	truhlář	2
Johan Místecký	kožešník	1
Georg Hladný	obchodník s plátnem	2
Venzl Passeka	řezník	3
Karl Hertzschläger	bez profese	3
Johan Radocha	pláteník	1
Anton Molitor	řezník	1
Mates Čejka	bez profese	2
Franz Kaša	pláteník	1
Johan Bayar	obchodník s plátnem	2
Andres Kaša	bez profese	1
Samuel Piskoř	detto bez [profese]	1
Anton Widomus	detto	1
Karl Lublinský	detto	1
Johann Černek	mydlář	2
Josef Rund	detto	1
Josef Růžička	bez profese	1
Josef Jiřík	detto bez [profese]	1
Anton Zámečník	detto	1
Franz Blatan	detto	2
Anton Paseka	detto	1
Joachim Miček	řezník	1

Karl Orthmann	bez profese	3
Max Hertzschläger	bez [profese] detto	3
Christian Seidler	bez [profese] detto	2
<i>Záměstí domkáři</i>		
Josef Volek	švec	1
Franz Bezruč	krejčí	2
Johan Rojan	nádeník	1
David Šostý	soukeník	1
Jakob Žabenský	švec	1
Jakob Copek	bez profese	1
Venzl Ausschwitzer	švec	1
Josef Wagner	zvoník	1
Andres Hulin	soukeník	1
Josef Cop	žebrák	1
Josef Sobalik	soukeník	2
David Šablatura	detto	1
Andres Piečka	detto	1
Johan Krkoška	detto	1
Anton Horečka - poustka	pláteník	1
Josef Horečka - detto	detto	1
Venzl Rozaczy	soukeník	2
Fabian Bajtek	nádeník	1
Georg Jiřík	soukeník	1
Josef Bílek	detto	1
Georg Bezruč	krejčí	1
Josef Čajka	soukeník	1
Johan Černek	mydlář	2
Georg Skulina	soukeník	1
Martin Čajanek	detto	2
Jakob Martinek	řezník	2
Johan Bilek	obecní sluha	1
Terezia Rundin	porodní bába	1
Johan Horil	houslař	1
Franz Žiška	soukeník	1
Simon Tomašny	posel	1

Anton Smolar	soukeník	1
Franz Šlosárek	pláteník	1
<i>Horní ulice domkáři</i>		
Johan Krepeš	soukeník	2
Leopold Škaruda	celní pojezdny	1
Franz Buřej	krejčí	1
Florián Rozehnal	švec	1
Franz Orel	pláteník	2
Josef Stehlík	soukeník	1
Josef Plaviena	řezník	1
Matuš Zagon	detto	1
Anton Zámečník	soukeník	1
Paul Hütz	obchodník s plátnem	1
Georg Nikl	soukeník	2
Valentin Blahut	detto	1
Georg Bilek	krejčí	2
Johan Wisnar	soukeník	1
Vdova Hajkulín	bez [profese]	1
Georg Krupa	obchodník s dobyt- kem	2
Dominicus Schmidt	kožešník	1
Johan Rožnovský	hrnčír	1
Johan Paseka	řezník	1
Franz Horak	soukeník	1
Georg Wolny	pláteník	1
David Čajka	soukeník	1
Johan Krčma	zámečník	1
Anton Surna	švec	1
Franz Knězek	hrnčír	1
Josef Krkoška	pláteník	1
Johan Smolan	soukeník	1
Johan Macha	detto	1
Matěj Jadamik	bělíč plátna	1
Johan Hrabovský	pláteník	1
Anton Krystman	švec	1
Valentin Horak	soukeník	1

Mates Špok	bělič plátna	1
Josef Kranz	soukeník	1
Simon Gillar	nádeník	1
Jan Šobišovský	pláteník	1
Johan Lukeš	soukeník	1
Wenzl Bílek	detto	1
Wenzl Kerčma	sklář	1
Georg Neckář	hrnčíř	1
Georg Prachař	mlynář	1
Georg Šablatura	soukeník	1
Anton Filip	hrnčíř	2
Niklas Jurečka	soukeník	1
Andres Vojkovsky	detto	1
Josef Horil	detto	1
Josef Godišovský	detto	1
Josef Petrek	pekař chleba	1
Vdova Švanderlin	hrnčířka	1
Georg Arculari	švec	1
Johan Gebauer	stříhač sukna	1
Franz Klančík	krejčí	1
Andreas Kranz	soukeník	1
Jakob Krkoška	pláteník	1
Johan Těšínský	řezník	1
Anton Molitor	soukeník	1
Johan Stařický	pláteník	2
David Panek	řezník	1
Anton Miček	detto	1
Valentin Čajka	soukeník	1
Franz Piečka	detto	1
Josef Pustka	detto	1
Josef Stehlík	detto	1
Martin Tluk	pláteník	1
Jakob Buček	soukeník	1
Johan Blatan	detto	1
Vdova Niemčín	plátenice	1

Vdova Juraskin	přadlena	1
Wenzl Jurasek	soukeník	1
Johan Paseka	detto	1
Vdova Čajkin	chudá soukenice	1
Josef Šosty	pláteník	1
Johan Vavřík	nádeník	1
David Šlosař	pláteník	1
Andres Sykora	detto	1
Karl Švanderla	soukeník	2
Mates Čechatko	nádeník	1
Matyáš Šrámek	pláteník	1
Josef Noskovský	soukenický pomoc- ník	1
Johan Kubik	kovář	1
<i>Dolní ulice domkáři</i>		
Jakob Círan	pláteník	1
Johan Lariš	šňůrkař	1
Ignác Zagon	řezník	1
Franz Miček	řezník	1
Josef Piskoř	pláteník	1
Vdova Stařickin	detto	2
Georg Malinovský	detto	3
Vdova Piskorkin	soukenice	1
Václav Slanina	soukeník	2
Georg Sýkora	pláteník	2
Josef Židek	detto	1
Anton Tomášek	detto	1
Michael Švandrla	soukeník	1
Franz Jaroš	pláteník	1
Anton Uhlář	detto	3
Georg Pilařík	detto	2
Franz Volný	detto	1
Josef Paseka	soukeník	1
Johan Chvostek	potiskovač plátna	1
Vdova Uhlarkin	s výměnkem	2
Valentin Lanča	pláteník	3

Martin Kašička	soukeník	1
Franz Žiška	pláteník	1
Josef Radocha	pláteník	2
Ignác Popek	detto	1
Johan Stuchlík	chudý pláteník	1
Roch Jaroš	pláteník	1
Johan Šromek	detto	1
Andres Šromek	detto	1
Andres Žabenský	švec	1
David Horil	houslař	3
Franz Martínek	řezník	1
Valentin Kostelník	soukeník	1
Franz Sedláček	detto	1
Ignác Čahel	pláteník	1
Franz Papeš	hrnčír	1
Karl Blatan	soukeník	1
Vdova Hladnin	plátenice	2
Wenzl Žak	detto	1
Vdova Bohuminskin	bez [profese]	1
Josef Maywälder	řezník	1
Bernard Žabenský	soukeník	1
Paul Červinka	hodinář	1
Wenzl Jadamik	pláteník	2
Andres Žabenský	švec	1
Franz Panek	řezník	1
Johan Jadamik	chudý pláteník	1
Franz Jedlička	detto chudý	1
Wenzl Foltinek	detto chudý	1
Paul Bezruč	kovář	1
Thomas Peyda	krejčí - záplatovač	1
Johan Havranek	pláteník	1
Andres Šlosař	detto	1
Vdova Buškin	chudá soukenice	1
Josef Žiška	soukeník	1
Josef Piskoř	pláteník	3

Johan Pustka	hokynář	1
Georg Jurasek	krejčí záplatovač	1
Johan Parma	krejčí	2
Václav Blatan	soukeník	1
Georg Stařický	pláteník	1
<i>K městečku Místku přináležící tak zvané Bahno</i>		
Johan Slanina	sedlák včetně malého mlýna	2
Georg Volný	poloviční sedlák	1
Johan Pliš	soukeník	1
Johan Muras	zahradník	1
Johan Volný	detto	1
Ignác Pustka	detto	1
Johan Mohela	nádeník	1
Vdova Janikin	chudá nádenice	1
Andres Bahenný	chudý nádeník	1
Georg Tomášek	nádeník	1
Johan Žídek	zahradník	1
<i>Suma všech domů v Místku a na předměstí</i>		284
I s 3 mlýny, 2 pod vrchnostenskými poplatky		3 ²¹
Kromě toho 2 domy na děkanském pozemku, a to		
Karl Sekula	soukeník	1
Johan Duša	hrnčír	1
Celkem		289²²

²¹ Opraveno červenou barvou na 1

²² Opraveno červenou barvou na 287

PORODNOST OBYVATELSTVA EVANGELICKÉ FARNOSTI BYSTRICE NAD OLŠÍ V „DLOUHÉM“ 19. STOLETÍ¹

Lukáš Turoň

Porodnost je společně s úmrtností jedním ze dvou činitelů, kteří bezprostředně rozhodují o tempu růstu určité populace.² Natalita byla poměrně stálým a méně proměnným faktorem, i když také ona reagovala na nejrůznější společenské události, zejména pak na války či neúrody.³

Po celé 19. století se téměř všechny porody odehrávaly doma, což vyžadovalo důkladnou přípravu domácnosti. Porodní bolesti rodičky byly chápány jako dědičný hřích a jen Bůh mohl na základě své všemohoucnosti rozhodovat o průběhu porodu a přežití či smrti dítěte a matky. Především prostřednictvím modliteb, ale i dalších nejrůznějších pověr, rad a zásad měly pečovat o zdárný průběh porodu zejména zkušené starší ženy, tzv. porodní báby (*hebamky*, *porodní babičky* či *babky*). Mezi jejich další povinnosti patřilo oddělení pupeční šňůry nůžkami či první vykoupaní dítěte ve vodě. Specifickým úkolem bylo vykonání tzv. nouzového křtu „nedonošeného“, „nedošlého“ či „nebezpečného“ dítěte. Ihned po porodu měla porodní bába zjistit, zda je novorozeně životaschopné. Pokud tomu tak nebylo a dítě bylo slabé a ve velkém ohrožení života, babka je mohla nouzově pokřtít. Během celého 19. století byla nádoba se svčcenou vodou součástí její výbavy. Bába měla tento svůj akt ohlásit faráři, který pak zapsal, převážně již zemřelé dítě, do matriky. I když byly praktiky porodní báby spojovány mnohdy s čarodějnictvím, měla být tato solidární služba od poloviny 18. století pozvednuta na vyšší úroveň prostřednictvím řady reforem, mezi kterými bylo také povinné a systematické vzdělává-

¹ Tato studie byla zpracována v rámci projektu SGS11/FF/2017-2018 s názvem Hospodářské a sociální dějiny vybraných lokalit Moravy a Slezska v 18.-20. století, řešeném na Filozofické fakultě Ostravské univerzity.

² MAUR, E.: Základy historické demografie, Praha, 1978, s. 123.

³ KÁRNÍKOVÁ, L.: Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754-1914, Praha, 1965, s. 68.

ní zakončené zkouškou na lékařské fakultě nebo u krajského fyzika. Avšak obzvláště na venkově nebyla ještě v polovině 19. století titulovaná porodní bába samozřejmostí. Asistence lékaře u lůžka rodičky byla po celé 19. století naprostou výjimkou, porodnice se stávají úplnou samozřejmostí až v polovině 20. století.⁴

Jedním z nejdůležitějších rituálů spjatých s narozením dítěte byl křest, jenž představoval významnou událost nejen v církevním, ale také v rodinném a společenském životě. Prostřednictvím křtu se dítěti odpouštěl dědičný hřích, bylo přijato do církve, obdrželo jméno, a tím také svou vlastní společenskou identitu. Důležitou funkci nejen při slavnostním obřadu křtu vykonával kmotr. Kmotři, obvykle dvě věřící osoby, nejlépe muž a žena, byli vybíráni z řad příbuzných, známých či sousedů rodičů v příslušné oblasti. Během udělování svátosti křtu držel dítě právě kmotr, který za ně vykonal vyznání víry. Kmotrovství bylo doživotním závazkem, který si udržel svou důležitost až do konce 19. století. Dítě dostávalo od kmotrů křestní dárek, příbuzní kmotři však obdarovávali své křtěnce také u příležitosti narozenin nebo důležitých životních událostí. Pokud došlo k úmrtí obou rodičů, přebírali zodpovědnost za hmotné zajištění a řádnou výchovu dítěte právě kmotři.⁵

Narození dítěte bylo v prostředí slezského venkova vítáno s velkou radostí. V beskydských horách věřili, že žena ztrácí po porodu duši, kterou předává svému dítěti. Aby získala matka duši zpět, bylo jí podáváno pečené kuře nebo holub, protože duše mohla vstoupit do těla člověka právě v podobě ptáka.⁶ Pták hrál významnou úlohu také při samotném rození dětí, protože na dětské dotazy, jak přicházejí na svět, se běžně odpovídalo, že je přináší čáp (ve Slezsku *bocan* či *bočan*) nebo vrána.⁷ Na Těšínsku bývalo zcela

⁴ LENDEROVÁ, M. – RÝDL, K.: Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století, Praha

– Litomyšl, 2006, s. 42-45 a 59-94.

⁵ GRULICH, J.: „Slavnostní okamžiky“ - svatební a křestní obřady v období raného novověku. In: Historická demografie 24, Praha, 2000, s. 53-70.

⁶ LIGEŹA, J.: Śląska kultura ludowa, Katowice – Wrocław, 1948, s. 22-23.

⁷ NAVRÁTILOVÁ, A.: Narození a smrt v české lidové kultuře. Praha, 2004, s. 41.

běžné porodit deset nebo dvanáct dětí ještě ve druhé polovině 19. století. Období těhotenství a zejména pak šestinedělí bylo opředeno celou řadou obyčejů či pověr. Nebývalý důraz byl přikládán času, narození během měsíčního úplňku mělo dítěti zajistit zdraví a hojné potomstvo, naopak příchod na svět během novu předurčoval nemoci a málo početné potomstvo. Dítě narozené v pátek mělo mít krátký život, naopak šťastným dnem pro narození byla neděle.⁸ Zvláště na venkově se ještě na počátku 20. století udržovala víra v to, že žena je v období šestinedělí nečistá a spolu s novorozencem jsou ohroženi zlými silami, klekánicí, polednicí atp. V některých regionech nesměla šestinedělka vycházet z domu, a to až do doby církevního úvodu, který byl plně v kompetenci farního kostela a jejího faráře a při kterém se žena stala opět čistou a právoplatnou členkou domácnosti i komunity vesnice.⁹

Bezdětná rodina byla v celém „dlouhém“ 19. století málo častým jevem, neplodnost pak byla pokládána za velké neštěstí a boží trest za hříchy.¹⁰ Avšak pro ženy představovalo těhotenství v 19. století výrazné riziko, bereme-li v potaz mnohé dětské nemoci a epidemie, špatnou výživu, nedostačující hygienické poměry či celkovou nízkou úroveň zdravotní péče.¹¹

Primárním pramenem pro výzkum porodnosti v evangelické farnosti Bystřice nad Olší byly matriky narozených (*Geburtsbuch*). Tyto matriky byly od roku 1782 do května roku 1785 vedeny latinsky, pak převládla němčina. Jelikož byl křest určitým symbolickým socializačním rituálem, kterým bylo narozené dítě přijato do společnosti, bylo ze začátku nejdříve uváděno pouze datum křtu, nikoli datum narození. S uváděním přesného data narození se

⁸ ŠTIKA, J. – STOLAŘÍK, I.: Těšínsko. 3. díl, Rodina a obec. Obyčeje. Lidové léčitelství. Šenov u Ostravy, 2001, s. 114-123.

⁹ DOKOUPIL, L. – NESLÁDKOVÁ, L. – LIPOVSKI, R.: Populace Rakouského Slezska a severovýchodní Moravy v éře modernizace, Ostrava, 2014, s. 99-100.

¹⁰ LENDEROVÁ, M. – JIRÁNEK, T. – MACKOVÁ, M.: Z dějin české každodennosti. Život v 19. století.

Praha, 2011, s. 158.

¹¹ LENDEROVÁ, M.: K hříchu i k modlitbě, Žena v minulém století. Praha, 1999, s. 89.

v evangelických rodných matrikách můžeme setkat od přelomu 20. a 30. let 19. století, kdy byl pastorem Wilhelm Raschke (1830-1855).

Vedle křestních jmen novorozenců (*nomina infantum*) a jmen a příjmení rodičů každého z narozených dětí (*nomina parentum*) nacházíme v evangelické křestní matrice také jména kmotrů (*patri-ni*), kteří byli u slavnostního aktu křtu přítomni. Dále v těchto matrikách nalezneme název každého roku (*annus*), měsíce (*mensis*) a dne (*dies*) křtu. Matriční záznam je také doplněn o obec, ve které rodina bydlí, číslo domu a sociální status muže, tedy otce dítěte a kmotra. Od května 1785 byly hlavní rubriky nadepisovány v německém jazyce (*Elternname* – jména rodičů, *Pathenname* – jména kmotrů, *Kindername* – křestní jméno dítěte, *Gemeinde* – obec, *Hausnummer* – číslo domu, *Tag* - den křtu a sociální status neboli povolání - *Stand*, které se uvádělo vždy u jména muže, v případě matrik se tedy vždy jednalo o otce dítěte nebo kmotra). Pojmenování rubrik v němčině přetrvalo až do roku 1910, přičemž mezi léty 1901 až 1910 byly rubriky matrik narozených nadepisovány dvojjazyčně, a to německy a polsky (*metrika chrztów, miejsce narodzenia, miejsce chrztu, numer domu, rok, miesiąc a dzień narodzenia a chrztu*, dále pak *Imię chrzestne, Imię rodziców a Imię chrzestnych ojców* apod.). Latinské názvy pro pojmenování roku a jednotlivých měsíců se v matričních záznamech udržely do počátku 19. století, nicméně přibližně od roku 1815 jsou postupně nahrazeny německými pojmenováními. Už od 80. let 19. století se v evangelických rodných matrikách bystřické farnosti začínají objevovat polské výrazy pro pojmenování měsíců. Prvním takto zaznamenaným dítětem byl jistý *Paweł Marosz* z Bystřice nad Olší, u kterého byla zapsána data narození (25. *grudnia 1880*) a křtu (6. *sztycznia 1881*) v polském jazyce.¹²

Od května 1785 nacházíme v matričním zápisu rodných matrik rubriku, do které se pomocí čárky zapisovalo pohlaví dítěte. Zpráva o tom, zda se dítě narodilo v manželství, nebo mimo ně, byla do matričního listu zaznamenána pomocí výrazu „*unehelich*“. U nemanželsky zplozených dětí ve většině případů chybělo jméno otce,

¹² ZA v Opavě, N, 1870-1883, 3818, ET II 14, pagina 382.

rubrika otce zůstala často nevyplněna, nebo se v ní objevilo slovo „*unehelich*“. První případ nemanželsky počatého dítěte se objevil již v březnu 1786, kdy se v obci Vendryně narodila jistá dívka *Eva*, jejíž otec byl neznámý, ale vzhledem k tehdejšímu převládajícímu užívání latiny se v rubrice týkající se otce nachází slovo „*Spuria*“¹³, které lze také překládat jako nelegitimní, nepravá či pochybná, tedy nemanželská. Po roce 1836, kdy se o zaznamenávání pokřtěných dětí staral pastor Wilhelm Raschke (1830-1855), se setkáváme se samostatnými rubrikami manželský / nemanželský („*ehelich* / *unehelich*“) a s rubrikami pro označení náboženské příslušnosti obou rodičů. V obou případech se jednalo o zapisování pomocí svislé čárky. V evangelické křestní matrice bylo také jméno křtitele, tedy evangelického pastora, který dítě pokřtil. Od roku 1859 nacházíme v matrikách samostatnou rubriku „*Name des Taufenden*“ nebo „*Chrzcil*“, což doslova znamená jméno křtitele, křtícího. Až do konce 20. let 19. století bylo zcela běžné křtít děti ještě v den narození, později se doba mezi narozením a křtem dítěte zvýšila na dva až pět dnů. Od 70. let 19. století se stále častějšími stávaly křty deset a více dnů po narození dítěte. Například jistý *Paul Pietrosz* z obce Lyžbice se narodil 8. srpna 1876, avšak byl pokřtěn až 3. září téhož roku.¹⁴

Již v první polovině 19. století se v matrikách narozených začínají vyskytovat prázdné rubriky u jmen dětí, do kterých je vepsán výraz „*todt geboren*“, který přináší informaci o tom, že se dítě narodilo mrtvé. První případ mrtvorozeného dítěte byl zaznamenán dne 9. srpna 1814 v obci Lyžbice. U mrtvorozeného chlapečka nebylo uvedeno křestní jméno, ani jméno kmotra. U záznamu je uvedeno pouze „*todt geboren*“. Otcem mrtvorozeného chlapečka byl *Johann Kischa*, matkou byla *Anna Brozda*.¹⁵ Od roku 1858 se matriční záznamy o mrtvorozených dětech začínají vyskytovat stále častěji a od druhé poloviny 19. století je možné nalézt mrtvorozené dítě pod označením „*ein Knabe*“ (chlapec bez jména), „*ein Mädchen*“ (dívka bez jména) nebo „*posthum*“ (posmrtně). Záznam

¹³ ZA v Opavě, N, I-N, 1782-1811, 3805, ET II 1, pagina 20.

¹⁴ ZA v Opavě, N, 1870-1883, 3818, ET II 14, pagina 237.

¹⁵ ZA v Opavě, N, 1786-1824, 2959, Ja IX 3, pagina 131.

o mrtvorozeném chlapci, který byl zapsán slovním spojením „*ein Knabe*“, nacházíme dne 6. února 1870 v obci Vendryně. Pod slovním výrazem „*ein Knabe*“ byl zakreslen křížek, který zřejmě symbolizuje okamžitou smrt při narození. Kromě křestního jména chlapce chybí v matričním záznamu také jméno otce, hoch byl tedy navíc nemanželského původu.¹⁶

Již v roce 1785 se v evangelické křestní matrice bystřické farnosti objevuje záznam o narození dvojčat. Jednalo se o dva vendryňské chlapečky se jmény *Georgius* a *Andreas*, kteří byli v matričním záznamu spojeni svorkou a byl u nich zapsán latinský název „*gemini*“, tedy dvojčata. Matriční záznam pro rok 1786 přináší zprávu dokonce o čtyřech porodech dvojčat. Od začátku 19. století je postupně latinská terminologie vytlačena německým pojmoslovím a pro označení dvojčat se používá německé slovo „*Zwillinge*“. Od 80. let 19. století se v matričních záznamech k pojmenování dvojčat začíná v hojné míře užívat současně s německými slovy také polské výrazy pro dvojčata, a sice „*bliźnięta*“. V celém sledovaném období 1786-1910 byly porody dvojčat poměrně častým jevem. S výjimkou let 1810, 1817, 1826, 1830, 1838, 1862 a 1904 se v každém roce vyskytl minimálně jeden porod dvojčat.

Jak již bylo naznačeno, základním pramenem při studiu populačních procesů v bystřické farnosti byly církevní matriky, které měly být na základě matričního patentu císaře Josefa II. vedeny od 20. února 1784 daleko precizněji, a sice v ucelené podobě knih narozených, zemřelých a oddaných.¹⁷ Oficiální a úředně platné záznamy matrik mohli na Těšínsku vést pouze katoličtí faráři. U nich se zapisovaly všechny křty, svatby a úmrtí. Tolerančním patentem, vydaným císařem Josefem II. pro Slezsko dne 30. března 1782, bylo evangelickým pastorům povoleno vést protestantské církevní matriky narozených, ale pouze pro soukromé účely. Situace se změnila až po roce 1848, kdy císař František Josef I. ve svém nařízení z 30. ledna 1849 dovolil duchovním nekatolickým církví

¹⁶ ZA v Opavě, N, 1870-1883, 3818, ET II 14, pagina 6.

¹⁷ DOKOUPIL, L.: Demografický vývoj ostravské aglomerace za průmyslové revoluce. Ostrava, 1967, s. 12.

a náboženských společností právo veřejného vedení matrik. Takto vedené nekatolické matriční záznamy měly mít od tohoto dne již stejnou úřední legitimitu jako matriky katolické.¹⁸ Na základě této skutečnosti bylo nutné provést komparaci evangelických rodných matrik farnosti Bystřice nad Olší a jednotlivých matrik sousedních katolických farností (jednalo se o farnosti Vendryně, Stráž a Jablunkov). Tato dvojkolejnost značně zproblematizovala vedení matrik. Výzkum evangelických matrik bystrické farnosti v letech 1785-1848 tuto skutečnost potvrzuje.

Výsledkem porovnávání evangelických a katolických matrik bylo nalezení 595 protestantských dětí, které svým protestantským náboženským vyznáním, protestantským vyznáním svých rodičů a místem narození a křtu patřily do evangelické farnosti Bystřice nad Olší, do její evangelické matriky však tyto děti zapsány nebyly. Všechny 595 dětí narozených mezi léty 1785-1848 je proto započítáno do celkového počtu narozených dětí evangelické farnosti Bystřice nad Olší a také do jednotlivých dílčích výpočtů. Záznamy o protestantských dětech narozených v obcích Bystřice nad Olší, Karpentná, Nýdek, Vendryně a Lyžbice byly nalezeny v matrikách katolické farnosti Vendryně, matriční údaje o protestantských dětech z obcí Oldřichovice a Tyra byly objeveny v matrikách katolické farnosti Stráž a zprávy o protestantských dětech z podhorské obce Košariska byly obsaženy v jablunkovských katolických matrikách.¹⁹

Kromě již zmíněného problému dvojkolejnosti ve vedení katolických a evangelických matrik mohla být jednou z dalších příčin nepřehledného zapisování zejména rodných matrik přílišná odleh-

¹⁸ K této problematice viz BIERMANN, B.: Historia wiary ewangelickiej w Śląsku Austriackim, z osobliwym względem na dzieje ewangelickiego kościoła z łaski danego przed Cieszynem. Z niemieckiego na język polski przełożył nauczyciel Jan Śliwka. Cieszyn, 1859, s. 63-65 a 85-89.

¹⁹ Tyto děti jsou vedeny v evidenci farností katolických matrik obcí Vendryně: N 1745-1785, 2958, Ja IX 2; N 1786-1824, 2959, Ja IX 3; N 1786-1829, 2960, Ja IX 4; N 1810-1890, 2961, Ja IX 5; N 1824-1890, 2962, Ja IX 6; N 1830-1887, 2963, Ja IX 7; N 1786-1889, 2964, Ja IX 8; N 1817-1890, 2980, Ja IX 24; Stráž: N, Z, O, I-N 1785-1894, 2951, Ja VI 8 a Jablunkov: N 1785-1824, 2915, Ja I 9 a N 1824-1903, 2929, Ja I 23.

lost některých obcí od bystrického evangelického kostela spojená se špatnou dostupností. Tento výrok potvrzuje skutečnost, že celkem 332 případů (55,8 %) nezapsaných dětí bylo zaznamenáno v obcích Oldřichovice a Tyra. Jedná se o vesnice, které jsou nejvíce vzdáleny od centra farnosti, tedy evangelického kostela v Bystřici (Oldřichovice 10 km, Tyra 12 km). Dostupnost je navíc komplikována drsným terénem Moravskoslezských Beskyd, v jejichž bezprostřední blízkosti se obě obce nacházejí. Podhorská obec Oldřichovice se rozkládá jižně od Třince, osou osídlení je říčka Tyrka a její přítoky. V jihozápadní části vystupuje katastr Odřichovic až pod vrchol Javorového. Nejvyšší bod obce dosahuje výšky 948 m n. m.²⁰ Horská obec Tyra se rozkládá jižně od Třince. Je sevřena v úzkém údolí mezi k západu se vypínajícím svahem Javorového (1032 m n. m.) a východně se majestátně zvedajícím Ostřým (1044 m n. m.). Jižní stranu katastru uzavírá vrch Smrčina (1015 m n. m.), v jehož svahu pramení říčka Tyrka tvořící osu osídlení stejnojmenné obce.²¹ Tyto a mnohé další okolnosti mohly představovat pro úplnost a celistvost matričních záznamů určitý problém. Jedním z mnoha příkladů je opomenutí chlapce *Georga* z domu číslo 108 v Oldřichovicích. Narodil se rodičům *Paulovi Jadamusovi* a *Marinně Martinek* dne 25. ledna 1807 a pokřtěn byl hned den poté. I když bylo u narozeného chlapce zapsáno evangelické náboženství, v bystrické evangelické matrice jeho zápis chyběl.²²

Poslední záznam o narození evangelického dítěte v některé ze tří zmiňovaných katolických matrik se váže ke dni 29. prosince 1848 a přináší jej katolická matrika vendryňská. Ve Vendryni číslo 62 se narodil *Georg*, evangelický chlapeček, pokřtěný 31. prosince téhož roku. *Georg* byl synem *Johanna Raschky* a *Anny Lasotty*. Oba rodiče se hlásili k evangelickému náboženskému vyznání.²³

²⁰ KORBELÁŘOVÁ, I. – ŽÁČEK, R.: Beskydy a Pobeskydí 1895-1939. Nakladatelství Wart, Český Těšín, 2001, s. 68.

²¹ Tamtéž, s. 70.

²² ZA v Opavě, N, Z, O, I-N 1785-1894, 2951, Ja VI 8, pagina 94.

²³ ZA v Opavě, N, 1817-1890, 2980, Ja IX 24, pagina 98.

1.1 Vývoj počtu narozených

Narozené děti v evangelické farnosti Bystřice nad Olší v počáteční fázi výzkumu v letech 1786-1790 dosáhly celkového a poměrně vysokého počtu 1103. V následujícím pětiletí se počet mírně snížil o 58 narozených dětí, tedy na celkový počet 1045. Rokem s nejvyšším počtem narozených na konci 18. století byl rok 1790, ve kterém se narodilo 266 dětí. Pětiletí na přelomu 18. a 19. století znamenají výraznější pokles v počtu narozených dětí. V pětiletí 1796-1800 přišlo na svět 957 dětí, v pětiletí 1801-1805 to bylo 965 dětí. V roce 1796 se narodilo 177 dětí, což znamená nejmenší počet v těchto dvou pětiletích. Tento jev lze vysvětlit opakovanými epidemiemi neštovic a černého kašle, které byly příčinou zvýšené úmrtnosti obyvatelstva, zejména dětí do čtyř let. Epidemie neštovic se nejvíce projevila v letech 1796, 1800 a 1804.

Od pětiletí 1806-1810 dochází k postupnému růstu počtu narozených dětí, který trvá do pětiletí 1826-1830. Každé z těchto pětiletí přinášelo pozvolné navyšování počtu narozených v průměru o 66 dětí oproti předešlému období. V letech 1811-1815 přišlo na svět 1172 dětí. V období 1816-1820 se narodilo 1284 dětí. Rok 1817 byl poznamenán epidemií úplavice, která ničivě postihla všechny obce farnosti zejména v měsících červenci a srpnu. Počet narozených je proto v tomto roce nepatrně nižší (210), v následujícím roce 1818 se počet novorozenců již zvýšil (273). Ve 20. letech 19. století se počet narozených pohybuje kolem 1300 dětí.

Následující pětiletí 1831-1835 přináší pokles počtu narozených dětí v porovnání s předchozím pětiletím (z 1337 na 1222). Další pětiletí jsou s ohledem na počet novorozeňat značně nerovnoměrná, avšak v období 1841-1845 můžeme zaznamenat dosavadní nejvyšší počet narozených dětí (1400). Jako „nejplodnější“ se ukázal rok 1843, ve kterém se narodilo 325 dětí. V každém ze zbylých čtyř let tohoto pětiletí pak počet novorozeňat neklesl pod hranici 260 dětí za rok. Tyto zjištěné údaje se jeví jako poměrně vysoké, bereme-li v potaz to, že během 40. let 19. století došlo k výraznému poklesu životní úrovně obyvatelstva na Jablunkovsku zapříčiněným dobytčím morem, hladomorem, neúrodou a celko-

vým nedostatkem základních složek výživy.²⁴ Avšak již v následujícím pětiletí 1846-1850 dochází k citelnému poklesu počtu novorozenců na 1172. Nejméně dětí se narodilo v roce 1848, ve kterém spatřilo světlo světa pouze 149 dětí. I přes období tzv. hladových let v tomto pětiletí zůstává počet narozených docela vysoký.

Poměrně velké množství novorozenat evidujeme také na počátku 50. let 19. století, tento postupný růst kulminuje na konci 90. let 19. století. Mezi lety 1851-1855 se narodilo 1206 dětí. Z pohledu jednotlivých let však byly počty narozených dětí dosti nerovnoměrné. Nejvyšší počet dětí se narodil roku 1851 a jednalo se o 314 dětí. Naopak nejnižší počet novorozenat v tomto pětiletí byl zaznamenán v roce 1855, kdy se narodilo pouhých 164 dětí. V následujícím pětiletí 1856-1860 se počet narozených zvýšil na 1492 dětí. Avšak i pro toto období je typická určitá nerovnoměrnost z hlediska počtu narozených pro jednotlivé roky. Počet narozených byl nejnižší v roce 1856, kdy se narodilo 231 dětí, kdežto v roce 1858 to bylo 338 dětí. L. Kárníková uvádí, že příčinou poklesu počtu porodů v letech 1855 a 1856 byla epidemie cholery, která v českých zemích v těchto letech propukla.²⁵ Za sníženým počtem narozených dětí v těchto dvou letech může stát také prodloužení tzv. hladových let na Těšínsku, která v této oblasti trvala s menšími přestávkami až do roku 1856.²⁶

V pětileté periodě 1861-1865 se narodilo celkově 1512 dětí. V následujícím pětiletí 1866-1870 se počet narozených dětí zvýšil na 1750. Po podrobnějším prozkoumání jednotlivých let však zjistíme, že léta 1859-1862 znamenala v porovnání s ostatními roky výraznější pokles porodnosti. V roce 1858 bylo narozených celkem 338, ale s rokem 1859 přichází pokles na počet 310, rok 1860 pak

²⁴ GAURA, K.: Bystřice nad Olší. Od minulosti k přítomnosti jedné z největších obcí na Těšínsku, Bystřice, 2007, s. 49.

²⁵ KÁRNÍKOVÁ, L.: Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754-1914, s. 126.

²⁶ GAURA, K.: Hlavní zdroje obživy venkovského lidu na Jablunkovsku v 2. polovině 19. století. In: Slezský sborník, roč. 70, 1972, s. 196.

přináší informaci o 302 narozených dětech. Ovšem léta 1861 a 1862 přinášejí ještě výraznější snížení celkového počtu narozených dětí (274 a 265). S rokem 1863 se však počet novorozenců opět zvýšil, a to na 343. Toto náhlé a výraznější snížení počtu narozených dětí v jednotlivých letech lze vysvětlit na základě teze L. Kárníkové, podle které postihly české země v letech 1859-1861 válečné události a hospodářské obtíže. Prusko-rakouská válka a výskyt epidemie cholery v letech 1866-1867²⁷ porodnost v evangelické farnosti Bystřice nad Olší výraznějším způsobem neovlivnily.

V 70. letech 19. století dochází k mírnému snížení počtu narozených dětí. V pětiletém údobí 1871-1875 se narodilo 1713 dětí, v následujícím pětiletí 1876-1880 to bylo 1658 novorozenců. V 80. letech 19. století však zaznamenáváme další výrazné navýšování počtu narozených dětí. V pětiletí 1881-1885 přišlo na svět 1885 dětí, což je o 227 novorozenců více než v pětiletí předchozím. V letech 1886-1890 se ve farnosti narodilo již 2037 dětí. V tomto desetiletí byla poprvé pokořena hranice 400 narozených dětí za jeden rok, poprvé se tak stalo v roce 1884 (417 narozených dětí).

V 90. letech 19. století registrujeme vrchol v počtu narozených dětí v evangelické farnosti Bystřice nad Olší v celém zkoumaném období 1786-1910. V pětiletí 1891-1895 přišlo na svět celkem 2061 dětí. Následující pětileté období 1896-1900 pak představuje absolutní vrchol v počtu narozených dětí, protože světlo světa spatřilo celkem 2145 novorozenců. V jednotlivých letech druhého pětiletí navíc neklesl počet narozených dětí pod hranici 400 ročně. Zajímavostí je rok 1898, ve kterém se celkově narodilo 444 dětí a počet narozených chlapců a dívek byl shodný, tedy 222. Vysoký počet narozených byl zjištěn pro rok 1900, ve kterém přišlo na svět rekordních 459 dětí. Zjištěný údaj 459 novorozenců za rok 1900 je nejvyšší zjištěnou hodnotou v rámci jednotlivých let v celém vymezeném období 1786-1910. Za zvýšeným počtem porodů v 90. letech 19. století stojí zlepšení životní úrovně evangelíků, kteří začali nacházet ve větší míře své uplatnění v provozech Tříneckých železáren (zal. 1839). Rozvoj hutí v Třinci měl vliv na

²⁷ KÁRNÍKOVÁ, L.: c. d., s. 126.

zvyšování počtu narozených dětí v bystrické farnosti. Nejvýrazněji rostly obce Lyžbice a Oldřichovice, které byly v bezprostřední blízkosti tohoto hutního komplexu.²⁸

Následující a také poslední pětiletí ve zkoumaném období přinášejí rapidní pokles počtu narozených dětí. V letech 1901-1905 se narodilo 1893 dětí, což je o 252 méně než v předešlém pětiletí. Jako zcela rozdílová se jeví léta 1902 a 1903, kdy v roce 1902 se narodilo 453 dětí, v roce 1903 došlo ke snížení na počet 331. V posledním zkoumaném pětiletí pak bylo vypátráno 1598 novorozenců. Z prvního desetiletí 20. století bylo nejméně novorozeňat zjištěno v roce 1910 (295). Snižování počtu narozených dětí od počátku 20. století odpovídá tvrzení L. Kárníkové o celkovém poklesu porodnosti v českých zemích v letech 1900-1914. Jedním z hlavních důvodů snížení porodnosti byla změna způsobu života obyvatel (např. vyšší zaměstnanost žen v řadě oborů, ustupování náboženského fanatismu a prosazování racionálního postoje ke světu, zvyšování kulturní úrovně aj.).²⁹ Jednou z dalších možných variant vysvětlení je zvýšená migrace ve spojitosti s rozvojem hutního komplexu v Třinci, kde nacházela většina tehdejší populace své uplatnění. Stěhování do průmyslového Třince vrcholilo právě na přelomu 19. a 20. století.³⁰ Další příčinou snížení natality v prvních letech 20. století může být také pokles nuptiality, který byl v bystrické farnosti pro toto období zaznamenán.

Porovnáme-li podíl mužského a ženského pohlaví na celkovém počtu narozených dětí v evangelické farnosti Bystrice nad Olší, zjistíme, že více se rodili chlapci, kterých bylo v celém zkoumaném období 1786-1910 zjištěno o 647 více než dívek (18 463 chlapců a 17 816 dívek). Největší počet chlapců byl zaznamenán v roce 1900 (245 chlapečků), naopak nejméně chlapců se narodilo v roce 1848 (71). Největší počet dívek se narodil v roce 1894 (236 holčiček), naopak nejnižší údaj o narozených děvčatech byl zaznamenán roku 1803 (76).

²⁸ MICHEJDA, K.: Kronika ewangelickiego zboru augsburskiego wyznania w Bystrzycy, Cieszyn, 1911, s. 103-107.

²⁹ KÁRNÍKOVÁ, L.: c. d., s. 197-200.

³⁰ MICHEJDA, K.: Kronika ewangelickiego zboru, s. 99.

Tabulka č. 1: Počty chlapců a dívek narozených v evangelické farnosti Bystřice nad Olší, index maskulinity a feminity

období	chlapci	dívky	celkem	Im	If
1786-1790	581	522	1103	1113	898
1791-1795	525	520	1045	1010	990
1796-1800	481	476	957	1011	990
1801-1805	521	444	965	1173	852
1806-1810	566	508	1074	1114	898
1811-1815	610	562	1172	1085	921
1816-1820	653	631	1284	1035	966
1821-1825	619	679	1298	912	1097
1826-1830	649	688	1337	943	1060
1831-1835	619	603	1222	1027	974
1836-1840	687	613	1300	1121	892
1841-1845	722	678	1400	1065	939
1846-1850	581	591	1172	983	1017
1851-1855	615	591	1206	1041	961
1856-1860	789	703	1492	1122	891
1861-1865	757	755	1512	1003	997
1866-1870	917	833	1750	1100	908
1871-1875	860	853	1713	1008	992
1876-1880	830	828	1658	1002	998
1881-1885	941	944	1885	997	1003
1886-1890	1059	978	2037	1083	924
1891-1895	1006	1055	2061	954	1049
1896-1900	1114	1031	2145	1081	926
1901-1905	963	930	1893	1036	966
1906-1910	798	800	1598	998	1003
1786-1910	18463	17816	36279	1041	964

Dvojčata se v evangelické farnosti Bystřice nad Olší rodila v celém sledovaném období 1786-1910 a jejich počet byl poměrně vysoký. Celkem bylo zaznamenáno 411 porodů dvojčat, což znamená více než 16 (16,4) porodů dvojčat na každé pětiletí. Vývoj počtu vícečetných porodů ve velké míře odpovídal celkovému počtu porodů v bystřické evangelické farnosti. Nejméně porodů dvojčat bylo zaznamenáno v pětiletí 1821-1825, bylo jich deset. Od poloviny 50. let 19. století se počet porodů dvojčat začíná zvyšovat, odpovídá tak všeobecnému vývoji porodnosti ve farnosti. Tento stoupající trend vrcholí pětiletým údobím 1896-1900, ve kterém bylo zaregistrováno 35 dvoučetných porodů, což je také nejvyšší počet dvoučetných porodů v celém sledovaném období 1786-1910. Z porodů dvojčat přišlo na svět celkem 398 chlapečků, holčiček pak bylo 424.

Pozornost si taktéž zaslouží určení pohlaví narozených dvojčat. Ve 113 případech dvoučetných porodů se narodili dva chlapci. V rámci všech dvoučetných porodů tato cifra odpovídá 27,5 %. Do tohoto počtu jsou započítány také tři porody dvojčat chlapečků, kteří však byli nemanželského původu. První dvoučetný porod dvou chlapečků s nemanželským původem se odehrál dne 17. prosince 1851 v obci Bystřici nad Olší číslo 35. Tenkrát porodila *Marynna Jarosz*, svobodná dcera *Adama Jarosze*, dva nemanželské chlapce, *Paula* a *Adama*.³¹ Další dva stejné případy se odehrály v prosinci 1880 a v květnu 1885. Do celkového počtu dvoučetných porodů chlapců není započítáno 24 porodů, ve kterých se jeden nebo oba chlapečci narodili mrtví. Situace, kdy na svět přišla obě dvojčátka chlapců mrtvá, se v celém sledovaném období vyskytla devětkrát. Jeden z těchto případů se váže ke dni 8. června 1908 a pochází z obce Vendryně, domu číslo 147. Zde se rodičům *Pawłowi Kropovi* a *Zuzanně Czyż* narodili dva chlapečci. Oba se však narodili mrtví, křestní jména nebyla uvedena, místo nich se v matrice nacházejí dva polské výrazy „*synek*“. Obě tato neurčitá pojmenování byla spojena svorkou, vedle které byl opět polský nápis „*bliźnięta*“, tedy dvojčata.³²

³¹ ZA v Opavě, N, I-N, 1844-1855, 3810, ET II 6, pagina 27.

³² ZA v Opavě, N, 1901-1909, 11759, ET II 28, pagina 373.

Druhou nejpočetnější kategorií byly dvoučetné porody dívek. Těchto porodů bylo celkem 125, což odpovídá 30,4 %. Tento počet zahrnuje také šest porodů, u kterých nebyl znám otec dvojčat. K prvnímu případu došlo v Oldřichovicích číslo 70 dne 20. července 1832. *Susanna Sniegoń* porodila dvě holčičky, dvojčátka *Annu* a *Marinu*. V rubrice otce bylo původně jméno jistého *Josefa Labaye*, toto jméno však bylo přeškrtnuto. Pod jméno bylo matrikářem dopsáno slovo „*unehelich*“, které nám vypovídá o tom, že se obě holčičky narodily mimo manželství a pravý otec je neznámý.³³ Formálně stejné případy byly zaznamenány v dubnu 1850, červenci 1863, září 1880, květnu 1885 a v lednu 1899, odkud pochází poslední matriční záznam o narození dvojčat – dvou dívek nemanželského původu. Do zjištěného počtu 125 porodů děvčat není započítáno 14 dvoučetných porodů, u kterých musela být buď u jednoho, nebo obou děvčátek konstatována mrtvorozenost. Situace, kdy se jako mrtvorozené narodily obě holčičky, byla zaznamenána v lednu 1887, květnu 1890 a březnu 1898. Příklad z ledna 1887 je ojedinělý tím, že obě narozené holčičky byly navíc nemanželského původu. Událost je v matrice zaznamenána k 8. lednu 1887, místem jsou Oldřichovice. Evangelická matrika přichází se záznamem o dvou mrtvorozených děvčatech, které nebyly pojmenovány křestními jmény, nýbrž jen neurčitým označením „*ein Mädchen*“, oba údaje byly spojeny slovem „*Zwillinge*“. I když je v rubrice manželského původu zatrhnuto „*unehelich*“, nalezneme v rubrikách pro jména a další údaje o otci a matce dvě jména. Jsou napsána menšími písmeny a jedná se o *Ludwiga Kühnela* a *Wilhelminu Kunert*. Pravděpodobně se může jednat o rodiče těchto dětí, kteří v době porodu nebyli sezdáni. Pod jménem *Ludwiga Kühnela* bylo zapsáno *Freistadt* (Fryštát).³⁴ Tuto skutečnost lze vyložit tak, že nevlastní otec pocházel z tohoto města a byl německého původu. Německého původu byla zřejmě také *Wilhelmina Kunert*. Oba byli evangelického vyznání a pobývali v některé oblasti bystrické farnosti jen přechodně, např. jako zaměstnanci hutí v Třinci. Těšínsko bylo oblastí se silnou populací evangelických

³³ ZA v Opavě, N, I-N, 1812-1835, 3808, ET II 4, pagina 197.

³⁴ ZA v Opavě, N, 1812-1835, 3819, ET II 15, pagina 218.

věřících německé národnosti, kteří měli nejsilnější zastoupení na východě v oblasti města Bílska.³⁵ V roce 1873 se vyskytly tři případy dvoučetného porodu holčiček, ve kterých vždy jedna z nich přežila, druhá však zemřela. Tyto případy byly zaregistrovány v květnu, červnu a srpnu roku 1873.

Nejpočetnější skupinou byly dvoučetné porody smíšené, tedy narození chlapečka a holčičky. Počet těchto dvoučetných porodů byl vysoký, konkrétně 173. V rámci všech dvoučetných porodů tvoří tato skupina celkem 42,1 %. V celkovém počtu 173 porodů je zahrnuto také sedm smíšených porodů, u kterých nebyl znám otec, nejednalo se však o porody mrtvorozené. První porod tohoto typu byl evidován v obci Košařiska číslo 10 dne 7. dubna 1828. Neprovdané matce *Anně Wischczor* se narodila dvojčata, byl to chlapeček *Johann* a holčička *Anna*. V rubrice otce se nacházel záznam „*unehelich*“.³⁶ Obdobné porody se pak objevují až v 80. a zejména 90. letech 19. století (1881, 1891, 1894, 1899, 1900). Zajímavý a také poslední případ porodu tohoto typu dvojčat se odehrál v obci Tyra číslo domu 15 dne 12. března 1907. Tehdy se *Ewě Wiselka* narodila dvojčata *Jan* a *Marianna*. Jednalo se opět o nemanželské děti (údaje o otci zcela chyběly). Avšak do tohoto matričního záznamu byla dopsána informace o tom, že se *Ewa Wiselka* dne 31. května 1909 provdala za *Jana Macuru*, dělníka v Třineckých železárnách (provozní část Kanská). *Macura* svým čestným prohlášením, slibem a vlastnoručním podpisem přijal tato dvojčata za své děti a prohlásil se tak za jejich otce. Tento doplňující zápis se datuje ke dni 20. června 1909 a provedl jej evangelický pastor *Karol Michejda*.³⁷ Do celkového počtu dvoučetných smíšených porodů není zařazeno 9 porodů, během kterých se jako mrtvá narodila buď obě děťátka, nebo bylo mrtvorozené alespoň jedno dítě z této

³⁵ Největší zastoupení měli němečtí věřící v evangelickém sboru v Bílsku. Pouze malá část zdejších věřících vládla polským jazykem, proto byly v tomto městě častější německé bohoslužby, které byly pořádány každou neděli, bohoslužby s polským jazykem probíhaly každou třetí neděli. Více k této problematice viz BIERMANN, B.: *Historia wiary ewangelickiej w Śląsku Austriackim*, s. 70-71.

³⁶ ZA v Opavě, N, I-N 1812-1835, 2951, ET II 4, pagina 152.

³⁷ ZA v Opavě, N, 1901-1909, 11759, ET II 28, pagina 311.

dvojice. Situace, kdy se jako mrtvé narodily obě děti, nastala „pouze“ dvakrát, a to v květnu 1871 a říjnu 1895. Dne 16. října 1895 se jistě *Evě Mocek* z Oldřichovic narodila mrtvorozená dvojčata, chlapeček („*ein Knabe*“) a holčička („*ein Mädchen*“). Jelikož rubrika s údaji o otci byla úplně prázdná, jednalo se také o nemanželský porod.³⁸ Mrtvorozené děti tvoří velmi specifickou oblast demografického výzkumu, což je také hlavním důvodem nezařazení mrtvorozených dvojčat ve všech kombinacích do celkového počtu narozených dvojčat.³⁹

V celkovém počtu dvoučetných porodů (411) jsou zahrnuty také dva evangelické porody, jež byly uvedeny v katolické křesní matrice farnosti Střítež, absentovaly však v matrice evangelické, proto po vzájemném porovnání a prozkoumání těchto matrik byly tyto dva případy započítány do dílčích výpočtů. Prvním případem je příchod na svět dvojčat *Ewy* a *Mariny* z domu číslo 105 v Oldřichovicích. Narodily se 20. ledna 1809 a otcem byl *Adam Pustowka*.⁴⁰ Druhý případ je taktéž z Oldřichovic (č. 74), jednalo se o chlapečka *Andrease* a holčičku *Evu*, kteří se narodili dne 25. prosince 1812. Obě děti byly pokřtěny 26. prosince a jejich vyznání bylo evangelické. Otcem byl *Adam Sniegon*, matkou *Marianna Rusniok*.⁴¹

Tabulka č. 2: Počty dvojčat narozených v evangelické farnosti Bystřice nad Olší

období	počet porodů	dvoučetné porody		vícečetné porody	
		počet	podíl (%)	počet	podíl (%)
1786-1790	1083	20	1,9	20	1,9
1791-1795	1031	14	1,4	14	1,4

³⁸ ZA v Opavě, N, 1892-1896, 3821, ET II 17, pagina 174.

³⁹ DOKOUPIL, L.: Přirozený pohyb obyvatelstva a jeho úloha v populačním vývoji ostravské průmyslové oblasti v období její geneze a počátečního vývoje. In: Sborník prací Pedagogické fakulty v Ostravě 30, Řada C-7. Praha, 1972, s. 7.

⁴⁰ ZA v Opavě, N, Z, O, I-N 1785-1894, 2951, Ja VI 8, pagina 103.

⁴¹ ZA v Opavě, N, Z, O, I-N 1785-1894, 2951, Ja VI 8, pagina 118.

1796-1800	943	14	1,5	14	1,5
1801-1805	951	14	1,5	14	1,5
1806-1810	1060	14	1,3	14	1,3
1811-1815	1161	11	1,0	11	1,0
1816-1820	1272	12	0,9	12	0,9
1821-1825	1288	10	0,8	10	0,8
1826-1830	1326	11	0,8	11	0,8
1831-1835	1211	11	0,9	11	0,9
1836-1840	1284	16	1,3	16	1,3
1841-1845	1388	12	0,9	12	0,9
1846-1850	1155	17	1,5	17	1,5
1851-1855	1190	16	1,3	16	1,3
1856-1860	1474	19	1,3	19	1,3
1861-1865	1501	11	0,7	13	0,9
1866-1870	1735	15	0,9	15	0,9
1871-1875	1699	14	0,8	14	0,8
1876-1880	1635	23	1,4	23	1,4
1881-1885	1862	23	1,2	23	1,2
1886-1890	2013	24	1,2	24	1,2
1891-1895	2046	15	0,7	15	0,7
1896-1900	2110	35	1,7	35	1,7
1901-1905	1881	12	0,6	12	0,6
1906-1910	1572	26	1,7	26	1,7
1786-1910	35871	409	1,2	411	1,2

Kromě zmíněných dvoučetných porodů se v evangelické farnosti Bystřice nad Olší objevily celkem tři porody trojčat. Všechny tři případy trojčetného porodu byly zaznamenány v 60. letech 19. století.

První trojčata se narodila 6. srpna 1860 v obci Nýdek v domku číslo 14. Jednalo se o jednu holčičku *Marynu* a dva chlapce, z nichž přežil pouze *Johann*, druhý chlapec se narodil jako mrtvý

(„*ein Knabe*“). *Johann* zemřel deset dní po porodu (16. srpna 1860), zatímco *Maryna* se dožila 6 let (umírá 23. srpna 1866). Všechny tři děti byly spojeny svorkou, u které byl německý název „*Drillinge*“. Otcem těchto dětí byl *Georg Szurman*, matkou byla *Maryna Hławiczka*.⁴² Protože se jedno dítě z trojčat narodilo mrtvé a ostatní dva novorozenci porod přežili, je tento případ počítán jako dvoučetný porod.

Druhý případ narození trojčat se vztahoval ke dni 18. prosince roku 1861. Jednalo se o tři holčičky narozené v Bystřici číslo 31. Všechny tři porod přežily a byly pokřtěny hned následující den po narození, tedy 19. prosince. Také u těchto tří dětí byl údaj „*Drillinge*“. Zajímavostí je, že všechny tři holčičky zemřely shodně v roce 1862 (*Katharina* 20. února, *Susanna* 21. února a *Eva* 20. prosince). Rodiči těchto trojčat byli *Georg Konderla* a *Eva Szopa*.

Třetí a také poslední záznam o narození trojčat ve vymezeném období nacházíme ke dni 2. prosince 1865. V podhorské vsi Tyra číslo 17 se narodili tři chlapci, jednalo se o *Adama*, *Georga* a *Paula*, mezi jejichž jmény byl vepsán údaj „*Drillinge*“, tedy trojčata. Všem třem chlapcům však osud nedopřál delšího života, neboť *Adam* zemřel hned následujícího dne po narození, v tomto dni byl vykonán také křest (3.12.), *Georg* zemřel dva dny po svém narození (4.12.) a *Paul* třetí den po svém příchodu na svět (5.12.). Otcem těchto tří chlapců byl *Adam Morcinek*, matkou byla *Susanna Haltof*.⁴³

Všechny děti z trojčetných porodů, pokud se nenarodily jako mrtvé, byly pokřtěny v evangelickém kostele v Bystřici nad Olší místním pastorem Oskarem Kotschym, který zde působil v letech 1855 až 1877. Z matričních záznamů je jasné zřetelné, že všechny děti narozené z trojčat žily velice krátkou dobu. Nejdéle žila výše zmíněná *Maryna*, dcera *Georga Szrumana* a *Maryny Hławiczky*, která zemřela šest let po svém narození, a *Eva*, dcera rodičů *Georga Konderly* a *Evy Szopy*, která zemřela rok po svém příchodu na svět. V ostatních případech se však jednalo o velice krátký život (tři chlapci umírají do tří dnů po porodu, jeden umírá desátý den po

⁴² ZA v Opavě, N, 1859-1869, 3817, ET II 13, pagina 51.

⁴³ ZA v Opavě, N, 1859-1869, 3817, ET II 13, pagina 215.

porodu, dvě děvčata umírají shodně dva měsíce po porodu). Jeden chlapeček se narodil jako mrtvorozený. Žádné další zprávy o narození trojčat nebo o jiných vícečetných porodech matriční záznamy nepřinesly.

1.2 Hrubá míra porodnosti

Náročná dohledatelnost či dokonce možná neexistence záznamů o přesném počtu věřících bystrické evangelické farnosti zapříčinily neschopnost stanovit hrubé míry porodnosti pro léta 1786-1843. Pro charakteristiku tendencí vývoje natality byl proto jako výchozí určen rok 1844, pro který byl zjištěn nejstarší údaj o počtu evangelíků v bystrické farnosti.

Míra natality v bystrické farnosti dosáhla v roce 1844 úrovně 39,4 ‰. Ani v následujícím roce úroveň míry porodnosti příliš neklesla (38,3 ‰). Vývoj porodnosti evangelické populace farnosti Bystřice nad Olší v pětiletí 1846-1850 dokládá úzkou souvislost mezi ekonomickým a demografickým vývojem v této oblasti. Zejména katastrofální následky tzv. hladových let zapříčinily výrazné snížení hrubé míry porodnosti na 32,9 ‰, čímž se odlišuje od průměrných hodnot obyvatelstva českých zemí. Jestliže se celozemské průměry míry natality ve druhé polovině 40. let 19. století pohybovaly na úrovni 38,2 ‰,⁴⁴ udržovala se hrubá míra porodnosti ve farnosti o 5,3 promilových bodů pod průměrem českých zemí. Tímto se potvrzují závěry L. Dokoupila, který ve své studii pojednává o značných výkyvech porodnosti v hornaté oblasti Těšínských Beskyd v tomto období (zřetelný pokles porodnosti v populaci beskydských obcí v průměru o šest promilových bodů).⁴⁵ Velké výkyvy vykazovaly také hrubé míry porodnosti populace bystrické farnosti ve druhé polovině 40. let pro jednotlivé roky, jako katastrofální se ve srovnání s českými zeměmi jeví

⁴⁴ KÁRNÍKOVÁ, L.: c. d., s. 336.

⁴⁵ DOKOUPIL, L.: Důsledky hladových let v polovině 19. století pro vývoj populace Těšínských Beskyd. In: Sborník prací Pedagogické fakulty v Ostravě 45, Řada C-10. Historica-Geographica. Praha, 1975, s. 66.

zejména rok 1848, ve kterém byla hodnota hrubé míry natality farní populace o 12,7 promilových bodů nižší.

Také v období 1851-1855 se hrubá míra natality evangelické populace ve farnosti držela pod průměrem českých zemí, konkrétně na úrovni 32,6 ‰. I pro toto pětiletí je typická značná nerovnoměrnost hrubých měr porodnosti v jednotlivých letech, kdy se dané hodnoty pohybují v rozmezí 21,8-43,1 ‰. Avšak již v následujícím pětiletém údobí 1856-1860 zaznamenáváme značný vzestup hrubé míry natality, ve kterém dosahovala úrovně 39 ‰. Oproti předchozímu pětiletí to znamená nárůst o 6,4 promilových bodů. Také pro druhé pětiletí v 50. letech 19. století je typická jistá nerovnoměrnost úrovní hrubých měr pro jednotlivé roky, ve srovnání s předchozím pětiletím však není tak enormní (od 30,5 do 44,0 ‰).

Za nerovnoměrný stav hrubých měr porodnosti pro jednotlivé roky 50. let 19. století může prodloužení tzv. hladových let, které na Těšínsku trvaly až do roku 1856.⁴⁶ Jednou z těchto přestávek je tříleté údobí 1849-1851. Zejména díky sklizním v letech 1848 a 1849 dochází ke zlepšení životních podmínek a populace beskydských obcí vykazuje v průměru vyšší porodnost, než jaká panovala v celých českých zemích.⁴⁷ Vysoké hodnoty hrubých měr porodnosti v tomto tříletém období byly zaznamenány také u populace bystrické evangelické farnosti (1849 – 39,9 ‰, 1850 – 38,4 ‰, 1851 – 43,1 ‰). V rozmezí let 1852-1856 se křivka natality v bystrické farnosti pohybuje mezi 21,8-33,5 ‰, kdežto populace českých zemí v těchto letech kolísala mezi 30,3-40,7 ‰. Enormní snížení zaznamenáváme k roku 1855, kdy křivka porodnosti klesá na hodnotu 21,8 ‰, čímž byla o 8,5 promilových bodů nižší než průměr celozemské populace ve stejném roce. L. Dokoupil popisuje podobný vývoj porodnosti u obyvatelstva na Jablunkovsku, kde díky hladovým létům a nové vlně epidemií v roce 1855 došlo zejména v první polovině 50. let 19. století k rapidnímu snížení porodnosti.⁴⁸

⁴⁶ GAURA, K.: Hlavní zdroje obživy, s. 196.

⁴⁷ DOKOUPIL, L.: Důsledky hladových let., s. 70.

⁴⁸ Tamtéž, s. 71.

V prvním pětiletí 60. let 19. století se hrubá míra porodnosti populace evangelické farnosti držela blízko hranice 39 ‰, konkrétně 38,7 ‰. Následující pětiletí 1866-1870 přineslo výrazné zvýšení úrovně natality populace farnosti na 44,1 ‰. Zajímavostí je, že hrubé míry porodnosti evangelické populace bystřické farnosti v jednotlivých letech druhého pětiletí 60. let neklesly pod hranici 40 ‰. Nejvyšší hodnota byla zaznamenána k roku 1870 (46,3 ‰). Jestliže se průměry hrubých měr natality populace v českých zemích v letech 1866-1870 pohybovaly mezi 36,0-39,5 ‰, hrubé míry porodnosti populace evangelické farnosti v Bystřici nad Olší je překonaly v rozmezí 3,6-6,9 promilových bodů.

Ve druhé polovině 60. let 19. století bylo započato s postupným zvyšováním hodnot hrubých měr porodnosti evangelické populace v bystřické farnosti. Tato vzestupná tendence končí až na počátku 20. století. V 70. letech nedochází k poklesu natality pod úroveň 40 ‰ (1871-1875: 44,1 ‰; 1876-1880: 40,3 ‰). V pětiletí 1881-1885 se hrubá míra porodnosti zvýšila na 45,0 ‰, v letech 1886-1890 dokonce až na 47,2 ‰. Míra natality byla v roce 1884 na úrovni 49,7 ‰, což je nejvyšší míra porodnosti ve farnosti ve sledovaném období 1844-1910. Pokud byl celozemský průměr hrubé míry natality ve druhé polovině 80. let 36 ‰⁴⁹, hrubá míra natality farní populace ji převyšovala o 11,2 promilových bodů. L. Kárníková uvádí, že v českých zemích a většině průmyslově vyspělých zemí Evropy začala křivka porodnosti v poslední čtvrtině 19. století postupně klesat. Autorka dále zdůrazňuje, že vrchol porodnosti v těchto evropských zemích nastal již kolem poloviny 70. let 19. století, tedy ještě před úplným propuknutím světové krize ve druhé polovině 70. let.⁵⁰ Vývoj porodnosti v evangelické populaci bystřické farnosti byl však v souvislosti s těmito závěry značně odlišný. V poslední čtvrtině 19. století k výraznému poklesu hrubé míry porodnosti ve farnosti nedochází. Je nutné konstatovat, že úroveň hrubé míry porodnosti evangelického obyvatelstva ve farnosti Bystřice nad Olší v období od počátku 70. do konce 90. let 19. století se výrazně odlišuje od průměrných hodnot obyvatelstva

⁴⁹ KÁRNÍKOVÁ, L.: c. d., s. 197.

⁵⁰ Tamtéž, s. 196.

českých zemí a značně ji převyšuje. Pohybuje-li se průměrná porodnost celozemské populace v hranicích 35,8-39,7 ‰, pak průměr míry porodnosti evangelické populace v bystrické farnosti ji převyšuje v rozmezí 1,9-10,3 promilových bodů. Křivka porodnosti navíc v českých zemích od druhé poloviny 70. do konce 90. let mírně klesá a v 90. letech nedosahuje ani 36 ‰ (35,9 a 35,8 ‰).⁵¹ V evangelické farnosti k výraznějšímu poklesu nedochází a v 90. letech se ustálila na úrovni 46 ‰ (46,0 a 46,1 ‰). Značně dynamický populační vývoj v evangelické farnosti v 80. a 90. letech 19. století dosvědčuje úzkou spojitost mezi ekonomickým a demografickým vývojem. Zásadní význam zde měly Třínecké železárny. I když začal růst jejich význam již od poloviny století, teprve v posledním desetiletí 19. století je možné uvažovat o početnějším zapojení obyvatel Bystřice nad Olší a okolích obcí do provozů těchto hutí.⁵² Třínecké železárny se v této době staly významným zdrojem obživy pro velké množství evangelických rodin z bystrické farnosti.⁵³

S příchodem nového století dochází k postupnému poklesu hrubé míry porodnosti v populaci bystrické evangelické farnosti. Na počátku 20. století registrujeme hrubou míru natality 39,8 ‰ a v posledním pětiletí 1906-1910 natalita poklesla ještě více, stala se na 33,1 ‰. K výraznému snížení úrovně míry porodnosti dochází v prvním desetiletí 20. století v roce 1903, kde oproti roku 1902 poklesla hrubá míra porodnosti o 12,9 promilových bodů (ze 47,7 na 34,8 ‰). Vývoj úrovně natality obyvatelstva evangelické farnosti v Bystřici nad Olší je tak ve shodě se snižujícím se trendem porodnosti v českých zemích na počátku 20. století.⁵⁴ Dle L. Kárníkové vedla k výraznému poklesu porodnosti na přelomu 19. a 20. století všeobecná změna životního stylu (rozšíření antikoncepce, vyšší zaměstnanost žen apod.).⁵⁵ Kolem roku 1910 měla porodnost klesající tendenci ve velké části Evropy. M. Livi

⁵¹ Tamtéž, s. 336.

⁵² GAURA, K.: Bystřice nad Olší, s. 55.

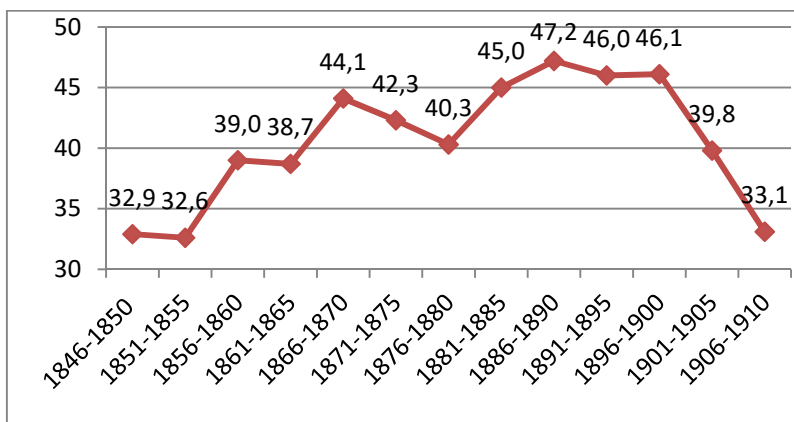
⁵³ MICHEJDA, K.: Kronika ewangelického zboru, s. 90.

⁵⁴ KÁRNÍKOVÁ, L.: c. d., s. 197.

⁵⁵ Tamtéž, s. 198-200.

Bacci v této souvislosti hovoří o vědomém omezování plodnosti, jehož charakteristickými rysy byla přerušovaná soulož či záměrné prodlužování intervalů mezi jednotlivými porody.⁵⁶

Graf č. 1: Hrubá míra porodnosti v evangelické farnosti Bystřice nad Olší v jednotlivých pětiletích (1846-1910)

Velké rozdíly byly zjištěny na základě komparace hrubých měř natality populace bystřické evangelické farnosti a populace Rakouského Slezska⁵⁷ v jednotlivých pětiletích 1871-1910. Srovnání vývoje porodnosti obou těchto celků vedlo k zjištění, že populace farnosti byla v této etapě produktivnější v průměru o 0,8-9,4 promilových bodů. V těchto osmi pětiletích byl zaznamenán vzestup porodnosti nad hranici 40 ‰ ve slezské populaci jen jednou, kdežto v populaci farnosti k této situaci došlo hned šestkrát. Pouze v letech 1906-1910 se křivka natality farní populace nacházela o 2,6 promilových bodů pod slezskou.⁵⁸

⁵⁶ LIVI BACCI, M.: *Populace v evropské historii*. Praha, 2003, s. 180-188.

⁵⁷ DOKOUPIL, L. – NESLÁDKOVÁ, L. – LIPOVSKI, R.: *Populace Rakouského Slezska*, s. 111.

⁵⁸ Tamtéž, s. 111.

1.3 Mrtvorozenost

Mrtvorozené děti představují v jednotlivých věkových kategoriích zemřelých zcela samostatnou a specifickou skupinu (tzv. perinatální úmrtnost). Z hlediska své zvláštnosti nejsou mrtvě narozené děti začleněny do jednotlivých výpočtů úmrtnosti.⁵⁹ V úmrtních matrikách evangelické farnosti Bystřice nad Olší nejsou mrtvě narozené děti označovány jménem či příjmením, ale pouze neurčitými pojmenováními, jakými jsou „*todt geborne*“, „*posthum*“, „*ein Knabe*“, „*ein Mädchen*“, dále pak „*nieżywy płód*“, „*nieżywo narodzony*“, „*synek*“, „*dziewczę*“.

První záznam o mrtvorozeném dítěti v úmrtní matrice evangelické farnosti Bystřice nad Olší nacházíme již v roce 1793. Od poloviny 20. let 19. století se v každém roce pravidelně vyskytuje alespoň jedno mrtvorozené dítě, přičemž mrtvě narozené děti se v matrikách začínají pravidelněji vyskytovat od poloviny 40. let. O kvalitnější evidenci mrtvorozených lze hovořit přibližně až od poloviny 19. století. Právě v tomto období vyvinuly státní úřady větší tlak na duchovní, aby zřetelně oddělovali děti mrtvě narozené a časně zemřelé.⁶⁰ V letech 1786-1840 evidujeme celkem 77 mrtvě narozených dětí (z toho 52 chlapečků a 25 holčiček). Od poloviny 40. let počet mrtvě narozených dětí strmě roste, pouze v letech 1841-1850 zaznamenáváme 116 takových případů (z toho 78 chlapečků a 38 holčiček). V 50. letech se počet mrtvorozených jen nepatrně zvýšil (125 mrtvorozených dětí). Od 60. let však došlo k výraznému nárůstu počtu mrtvorozených dětí (180 takových případů), v letech sedmdesátých se jednalo o 188 mrtvě narozených dětí. Nejvíce mrtvorozených dětí v evangelické farnosti Bystřice nad Olší bylo zaznamenáno v 80. letech, konkrétně 243 (z toho 141 chlapečků a 102 holčiček). Avšak ihned v 90. letech počet mrtvě narozených dětí klesl, bylo zaznamenáno 202 takových případů. V prvním desetiletí 20. století se počet mrtvorozených dětí pohyboval těsně pod hranicí 200. Celkem bylo

⁵⁹ MAUR, E.: Základy historické demografie, s. 138.

⁶⁰ DOKOUPIL, L. – NESLÁDKOVÁ, L. – LIPOVSKI, R.: c. d., s. 124.

v evangelické farnosti Bystřice nad Olší nalezeno 1323 případů mrtvě narozených dětí, nejvíce v letech 1886 a 1892. V každém z těchto dvou let se narodilo 32 mrtvých dětí.

Tabulka č. 3: Počty a podíly narozených podle vitality v evangelické farnosti Bystřice nad Olší v jednotlivých pětiletích (1786-1910)

období	počet živě narozených dětí	počet mrtvě narozených dětí	podíl mrtvě narozených dětí (%)
1786-1790	1103	0	0
1791-1795	1045	3	0,3
1796-1800	957	6	0,6
1801-1805	965	3	0,3
1806-1810	1074	5	0,5
1811-1815	1172	2	0,2
1816-1820	1284	1	0,1
1821-1825	1298	6	0,5
1826-1830	1337	13	1,0
1831-1835	1222	13	1,1
1836-1840	1300	25	1,9
1841-1845	1400	48	3,4
1846-1850	1172	68	5,8
1851-1855	1206	53	4,4
1856-1860	1492	72	4,8
1861-1865	1512	81	5,4
1866-1870	1750	99	5,7
1871-1875	1713	91	5,3
1876-1880	1658	97	5,9
1881-1885	1885	121	6,4
1886-1890	2037	122	6,0

1891-1895	2061	129	6,3
1896-1900	2145	73	3,4
1901-1905	1893	112	5,9
1906-1910	1598	80	5,0
1786-1910	36279	1323	3,7

1.4 Podíl nemanželských dětí

I když by se mezi evangelickou populací bystrické farnosti očekávalo zachovávání křesťanského morálního kodexu a naprosté dodržování všech biblických zásad, přítomnost nemanželských dětí v matričních záznamech rodných matrik evangelíků nám dokládá, že tato myšlenka je pouhou iluzí. Hlavní překážkou ke vstupu do manželství byla neutěšená hospodářská a sociální situace, zejména nedostatek práce a výdělku. Převážně tento jev byl hlavní příčinou nemanželských porodů.⁶¹ Svobodné matky se svými dětmi náležely k nejnižší společenské vrstvě a nemanželský původ nepříznivě poznamenal dítě i matku na celý život. Pro společenskou degradaci, která tyto matky a jejich děti postihla zejména v době narození dítěte a v prvních letech po něm, se jejich životní poměry ještě více zhoršovaly.⁶²

Na přelomu 18. a 19. století ještě počet nemanželských dětí v evangelické farnosti Bystřice nad Olší příliš vysoký nebyl. V pětiletích 1786-1790, 1791-1795, 1796-1800 a 1801-1805 byly zjištěny nejnižší podíly nemanželských dětí (rozmezí 0,4-0,9 %). Od období 1806-1810 začíná počet nemanželských dětí stoupat. Tento nárůst je zastaven až v období 1846-1855, kdy počet takto narozených dětí mírně klesá. K mírnému poklesu došlo ještě v 70. letech 19. století a v prvním desetiletí 20. století. S výjimkou těchto tří období docházelo v evangelické populaci bystrické farnosti k nepřetržitému růstu počtu nemanželských dětí. Nejvyšší podíl nemanželských dětí byl zjištěn v letech 1891-1895 (10,0 %).

⁶¹ KÁRNÍKOVÁ, L.: c. d., s. 69.

⁶² FIALOVÁ, L.: Století demografické statistiky. In: Dějiny obyvatelstva českých zemí, Praha, 1996, s. 161-162, s. 171.

V období hladových let ve Slezsku, která můžeme řadit do období 1846-1855, tvořil podíl nemanželských dětí v bystrické evangelické farnosti 6,8 %.⁶³ Avšak v porovnání s podílem nemanželských dětí v celých českých zemích (13,8 %)⁶⁴ zůstal o 7,0 procentních bodů nižší. Přímá závislost mezi počtem nemanželských dětí v bystrické farnosti a vlnou hladových let nebyla prokázána.

V celém studovaném období 1786-1910 se v evangelické farnosti Bystřice nad Olší narodilo celkem 2 286 nemanželských dětí, což znamená 6,3 % všech narozených dětí v této farnosti. I přes tento počet je jejich procentuální podíl na celkovém počtu narozených dětí v porovnání s českými zeměmi v celém vymezeném období 1786-1910 průměrně o 3-7 procentních bodů na každé pětileté období nižší. Nejnižší rozdíl v procentuálním podílu nemanželsky narozených dětí mezi celozemským průměrem a průměrem evangelické populace v bystrické farnosti byl zaznamenán v letech 1891-1895 (2,6 procentních bodů) a 1906-1910 (2,7 procentních bodů). Naopak nejvyšší rozdíl byl zaregistrován v pětiletí 1856-1860 (ve farnosti o 8,4 procentních bodů nižší).

Tabulka č. 4: Počty a podíly nemanželských dětí v evangelické farnosti Bystřice nad Olší

období	počet narozených dětí	počet nemanželských dětí	podíl nemanželských dětí (%)
1786-1790	1103	4	0,4
1791-1795	1045	9	0,9
1796-1800	957	7	0,7
1801-1805	965	9	0,9
1806-1810	1074	11	1,0
1811-1815	1172	26	2,2

⁶³ Mimo manželství se v celé oblasti Jablunkovska v tomto období narodilo 7,4 % dětí, viz DOKOUPIL, L.: Důsledky hladových let, s. 70.

⁶⁴ KÁRNÍKOVÁ, L.: c. d., s. 69 a 127.

1816-1820	1284	48	3,7
1821-1825	1298	63	4,9
1826-1830	1337	79	5,9
1831-1835	1222	79	6,5
1836-1840	1300	114	8,8
1841-1845	1400	123	8,8
1846-1850	1172	81	6,9
1851-1855	1206	81	6,7
1856-1860	1492	97	6,5
1861-1865	1512	147	9,7
1866-1870	1750	152	8,7
1871-1875	1713	106	6,2
1876-1880	1658	95	5,7
1881-1885	1885	135	7,2
1886-1890	2037	165	8,1
1891-1895	2061	207	10,0
1896-1900	2145	182	8,5
1901-1905	1893	134	7,1
1906-1910	1598	132	8,3
1786-1910	36279	2286	6,3

1.5 Počet dětí na jeden sňatek

Na základě získaných údajů o počtech narozených dětí a počtech uzavřených sňatků v evangelické farnosti Bystřice nad Olší jsme schopni zjistit počet dětí, které se narodily na jeden sňatek. V celém sledovaném období 1786-1910 se v evangelické farnosti Bystřice nad Olší narodilo na jeden uzavřený sňatek v průměru 4,9 dětí. V jednotlivých pětiletích se hodnoty pohybovaly v rozmezí 3,2 až 6,4 dětí na jeden sňatek. Nejnížší hodnota byla

zjištěna pro pětiletí 1846-1850 (3,2). Naopak s nejvyšší hodnotou se setkáváme v období 1821-1825 (6,4).

Tabulka č. 5: Počty dětí na jeden sňatek v evangelické farnosti Bystřice nad Olší

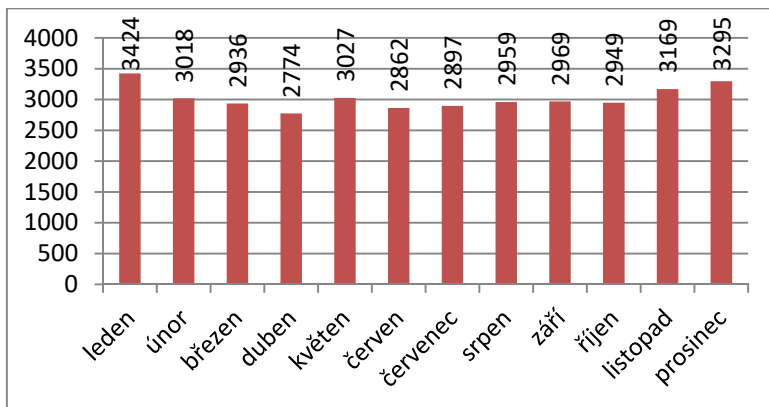
období	počet naroze- ných dětí	počet uzavře- ných sňatků	počet dětí na jeden sňatek (%)
1786-1790	1103	227	4,9
1791-1795	1045	171	6,1
1796-1800	957	172	5,6
1801-1805	965	175	5,5
1806-1810	1074	241	4,5
1811-1815	1172	200	5,9
1816-1820	1284	235	5,5
1821-1825	1298	202	6,4
1826-1830	1337	274	4,9
1831-1835	1222	208	5,9
1836-1840	1300	284	4,6
1841-1845	1400	316	4,4
1846-1850	1172	365	3,2
1851-1855	1206	238	5,1
1856-1860	1492	318	4,7
1861-1865	1512	341	4,4
1866-1870	1750	393	4,5
1871-1875	1713	363	4,7
1876-1880	1658	368	4,5
1881-1885	1885	412	4,6
1886-1890	2037	341	6,0
1891-1895	2061	382	5,4

1896-1900	2145	420	5,1
1901-1905	1893	372	5,1
1906-1910	1598	335	4,8
1786-1910	36279	7353	4,9

1.6 Sezonní průběh porodnosti

Mezi procentuálními podíly dětí narozených v jednotlivých měsících let 1786-1910 v evangelické farnosti Bystrice nad Olší byly zjištěny pouze nepatrné rozdíly. Maximální podíl byl evidován v měsíci lednu (9,4 % všech narozených dětí), minimum bylo zaznamenáno v měsíci dubnu (7,7 %). Po převedení do roviny absolutních čísel se v měsíci lednu narodilo 3424 dětí, v měsíci dubnu to bylo 2774 (rozdíl činí 650 narozených dětí).

Graf č. 2: Sezonní průběh počtu narozených v evangelické farnosti Bystrice nad Olší v jednotlivých měsících v letech 1786-1910 (v absolutních hodnotách)

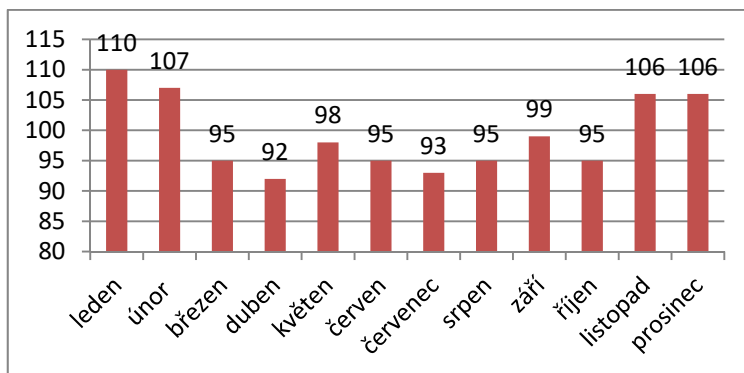

Největší počet dětí se rodil na podzim, od října do prosince (25,9 %). Téměř identickým obdobím z hlediska sezonnosti jsou zimní měsíce, tedy leden až březen (25,8 %). V období od července

do září se narodilo 24,4 % dětí. Nejméně dětí se rodilo v jarních měsících, od dubna do června (23,9 %).

Pro lepší názornost intenzity porodů v jednotlivých měsících byl vykonán výzkum, který si kladl za cíl představit průměrné počty narozených dětí v evangelické farnosti Bystřice nad Olší za jeden den. Bylo zjištěno, že nejvyšší průměrný počet dětí narozených za jeden den připadl na měsíc leden (110), naopak nejméně v měsíci dubnu, tehdy se průměrně v období 1786-1910 narodilo na jeden den 92 dětí.

Graf č. 3: Průměrný počet narozených dětí v evangelické farnosti Bystřice nad Olší v letech 1786-1910 v jednotlivých měsících za jeden den (v absolutních hodnotách)

ZÁVĚR

Analýza rodných matrik (*Geburtsbuch*) evangelické farnosti Bystřice nad Olší z let 1786 – 1910 ukázala, že s matrikami evangelických farností na Těšínsku je možné pracovat a získané údaje pak využít k výzkumu přirozené měny daného obyvatelstva v příslušném období, a to i přes obtížnou dohledatelnost či dokonce možnou neexistenci záznamů o přesném počtu evangelických věřících v jednotlivých farnostech Těšínského Slezska v první polovině 19. století, i přes obtíže plynoucí z nutnosti komparace evangelických a katolických matrik narozených za léta 1786 – 1848 nebo

navzdory zřejmé podregistraci zaznamenaných demografických událostí. Získané výsledky bádání mohou být buď nepřesné, nebo mohou odrážet specifičnost populačního vývoje zkoumané evangelické populace v daném období, protože základní tendence vývoje natality se s výsledky výzkumů pro celé české země ve vymezeném období příliš neshodují.

Na pozadí tohoto srovnání lze vývoj natality obyvatelstva evangelické farnosti Bystřice nad Olší v období „dlouhého“ 19. století shrnout následovně: Hrubé míry porodnosti vykazovaly ve většině případů vždy vyšší data, než byly průměry českých zemí. Jednotlivé hrubé míry natality obyvatelstva bystrické evangelické farnosti vytvářely mnohdy déletrvající odchylky ve srovnání s celozemskými průměry, některé hodnoty byly až o 11 promilových bodů vyšší. Zejména katastrofální následky tzv. hladových let ve druhé polovině 40. a v první polovině 50. let zapříčinily výrazné snížení hrubé míry porodnosti oproti průměrným hodnotám obyvatelstva českých zemí. Od druhé poloviny 60. let pak docházelo k postupnému zvyšování hodnot hrubých měr porodnosti evangelické populace bystrické farnosti, přičemž některé z nich ty celozemské výrazně převyšovaly. Dílčí hrubé míry populace sledované lokality se přiblížily těm celozemským až na přelomu 19. a 20. století, kdy zaznamenáváme jejich všeobecný pokles. Zpracováno bylo celkem 36 279 záznamů o dětech, které se v letech 1786 – 1910 v bystrické evangelické farnosti narodily.

Jsem přesvědčen, že prezentovaný rozbor porodnosti v populaci evangelické farnosti Bystřice nad Olší v období „dlouhého“ 19. století prokázal užitečnost demografické analýzy, která pomohla odkrýt hloubku změn, k nimž došlo v souvislosti s postupujícím procesem průmyslové revoluce. Celá farnost byla ve sledovaném období značně závislá na zemědělské výrobě, přičemž následná transformace k výrobě průmyslové měla pozvolný charakter.

Předkládaná práce si také klade za cíl podpořit výzkumy přirozené měny populací evangelických farností Těšínského Slezska, které z historickodemografického hlediska nebyly téměř vůbec zpracovány. Tento výzkum by se však neměl omezit na pouhou kvantifikaci populačního vývoje na základě analýz církevních matrik. Zájem by měl být upřen také na dobovou literaturu (např. díla

evangelických pastorů), což přispěje k lepšímu pochopení mentality obyvatel zkoumané farnosti v příslušném období. Studium demografického vývoje by mělo být rovněž spojeno se studiem vývoje ekonomického, čímž bude vytvořen důkladnější a ucelenější obraz populačního procesu vůbec.

OBRAZY Z DĚJIN ŠKOLY V DOBRATICÍCH OD JEJÍHO VZNIKU DO POLOVINY 40. LET 20. STOLETÍ. PŘÍSPĚVEK K PROBLEMATICE ČESKÉHO VENKOVSKÉHO ŠKOLSTVÍ NA TĚŠÍNSKU.¹

Lisník Lukáš

Slezská obec Dobratice leží východně od města Frýdek-Místek na severním úpatí kopce Prašivé. Obec se v současné době skládá z několika částí, kterými, včetně samotných Dobratic, jsou Bukovice, Šprochovice, Hranice, Podlesí a Amerika. Prochází jí také vlaková trať (zastávka leží na katastru obce Vojkovice) na trase mezi Frýdkem-Místkem a Českým Těšínem a je rovněž výchozím bodem turistické trasy na Prašivou a další vrcholy Beskyd.

Pramenná základna pro mapování dějin obce Dobratice je velmi různorodá a především do poloviny 19. století, značně mezerovitá. Rozsáhlejší šetření můžeme tedy provádět až pro období po zrušení vrchnostenské správy po roce 1848. Poté se obec začala příznivě rozvíjet, jak z hlediska své velikosti, připojením sousední osady Bukovice, tak lokálního významu. V obci byl v 60. letech 19. století postaven nový kostel a od listopadu 1868 začala fungovat samostatná farnost Dobratic, pod kterou spadaly také osady Bukovice a Šprochovice. V roce 1888 byla stavěna výše zmíněná železniční trať a od poloviny 19. století zde fungovala škola. Části její historie se věnuje následující text, který se snaží zachytit nástin dějin této nižší školské instituce od jejího vzniku v polovině 19. století až do 2. poloviny 40. let 20. století. Jelikož se příspěvek věnuje dějinám povětšinou české školy, je třeba upozornit na to, že obec byla v tomto období vždy obydlena většinově českým obyvatelstvem a tak zde byl, především po roce 1918, rozvíjen hlavně český kulturní život.²

¹ Tato studie byla zpracována v rámci řešení projektu SGS01/FF2017 s názvem Dějiny sekundárního školství a vzdělanosti na severní Moravě a ve Slezsku do roku 1938, řešeným na Filozofické fakultě Ostravské univerzity.

² Pindur, David: Z dějin farnosti Dobratic. Dobratice 2012, s. 7, 11, 12 a 25–29; Bartoš, Josef – Schulz, Jindřich – Trapl, Miloš: Historický mís-

Přestože následující řádky reflektují některé aspekty z dějin školy ve druhé polovině 19. století, stěžejní část tohoto nástinu se věnuje osudům školy v první polovině 20. století. Důvody pro takovéto koncipování textu vychází především z možností pramenné základny, která je pro období přibližně do roku 1910 nesrovnatelně menší, než v období následujícím. Samotný text je tvořen zejména na základě pramenů, pocházejících z několika fondů uložených ve Státním okresním archivu Frýdek-Místek.³ Pro takto vymezený materiál je charakteristická jeho rozdílná kvalita, která způsobuje značné mezery v časové linii možného výkladu některých momentů existence školy. Rovněž ani kronika obce, která sice obsahuje kapitolu věnující se dějinám školy,⁴ a ani tematicky zpracovaná kronika školy pro léta 1886-1914 podrobnější pohled na celkové dějiny této školní instituce nepřinesla.⁵ V rámci již existujících textů, které se věnovaly dějinám školy, pro které však byly osudy školy v Dobratčích pouze okrajovým tématem, můžeme zmínit rukopis Dominika Drobiše na téma „školství v okrese Frýdek-Místek“ a v rámci zmapování dějin farnosti v Dobratčích také publikaci Davida Pindura.⁶ V roce 2006 vyšel almanach školy, který se pro svou stručnost dějinám školy věnuje pouze okrajově.⁷

Následující studie se pokouší předložit jednotlivé aspekty z dějin školy v Dobratčích v kontextu širší problematiky českého obecného venkovského školství v západní části Těšínska. V textu je načrtnuta problematika obecní motivace k řádnému udržování

topis Moravy a Slezska v letech 1848-1960. Svazek XV, Olomouc 2000, s. 128; <http://dobratice.cz/> (23. 3. 2017).

³ Především Státní okresní archiv Frýdek-Místek (dále SOkA Frýdek-Místek), fond Místní národní výbor Dobratice (dále fond MNVD); fond Základní devítiletá škola 1. – 5. ročník Dobratice (dále fond ZDŠD); SOkA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Dobratice (dále AOD).

⁴ SOkA Frýdek-Místek, fond MNVD, Kronika obce 1. díl, s. 10–17.

⁵ SOkA Frýdek-Místek, fond ZDŠD, Schulchronik angelegt im Jahre 1884, inv. č. 215.

⁶ SOkA Frýdek-Místek, Drobiš, Dominik: Přehled vývoje školství okresu Frýdek-Místek (rukopis), II. část; Pindur, David: Z dějin farnosti Dobratice. Dobratice 2012.

⁷ Škola Dobratice. Škola Budoucnosti. Dobratice 2006.

školy a jejího vybavení, problematika nízké školní docházky na obecních školách a společenská každodennost školního společenství. Přes to vše jsou osou příspěvku tradičně zpracované dějiny nižší školské instituce, okořeněné výše zmíněnými exkurzy a statistickými daty. Téma by se dalo označit za regionální, možná spíše obecní, přesto možná trochu idealisticky věřím, že si tento příspěvek najde cestu i ke čtenářům, které s obcí Dobratice nepojí žádné vazby.

Vznik a počátky školy

Historie školy v Dobratcích se začíná psát v polovině 19. století. Do té doby musely děti z Dobratic, Bukovic a Šprochovic docházet na farní školu v Domaslavicích, která byla zároveň jedinou vzdělávací institucí v této farnosti. Škola v Domaslavicích je naopak zmiňována již od konce 17. století u příležitosti jejího umístění v nových prostorách. V této době se jednalo o jednotřídní školu s „moravštinou“ jako vyučovacím jazykem. Škola kromě výše zmíněných částí dnešních Dobratic sloužila rovněž dalším obcím ze svého okolí, jelikož více možností v na vzdělání v rámci farnosti nebylo. Mimo farní obvod Domaslavice fungovaly další školy nejbližší v Dobré a Bruzovicích.⁸ Děti z Dobratic a okolí tak musely za výukou docházet velké vzdálenosti, což se podepsalo především na jejich nízké školní docházce (viz níže).

Absence školy v obci a okolí začala být podstatněji řešena až ve druhé polovině 40. let, kdy zejména z iniciativy farářů z farností Domaslavice a Bruzovice došlo stanovenou komisí k přezkoumání poměrů v obci s ohledem na školní docházku. Závěrem bylo, že zřízení školy v obci je z hlediska vzdělání místních dětí nutností. Tento závěr podpořily rovněž nadřízené zemské úřady v Opavě a v červnu 1851 povolily ustanovení učitele pro školu v Dobratcích. Škola přitom neměla sloužit pouze dětem z Dobratic, ale i širší školní obci, ke které byly přiřazeny rovněž

⁸ Adamus, Alois: Dějiny školství na Těšínsku. Část I. Moravská Ostrava 1926, s. 29.

osady Bukovice a Šprochovice.⁹ Vyučovacím jazykem na škole byla ustanovena „moravština“ a němčina,¹⁰ ale vzhledem k národnostní struktuře obyvatelstva v obci a tím i jazykové vybavenosti zdejších malých dětí můžeme předpokládat, že výuka byla vedena především v „moravštině“.¹¹ Škola byla z hlediska nadřízeného dohledu zřízena jako pobočka triviální školy v Domaslavicích.¹²

Pro samotnou výuku však bylo potřeba opatřit vhodné místnosti. Ty se provizorně „našly“ v chalupě č. p. 31, kde byly za tímto účelem pronajaty skromné prostory. Jelikož se přípravy stále prodlužovaly, započala výuka s třemi desítkami dětí až v roce 1852. V domě, kde škola sídlila, sloužila jedna místnost pro výuku, ve druhé bydlel majitel domu a v kuchyni přebýval učitel. Od počátku fungování školy tak bylo jasné, že je nutné školu co nejdříve přemístit do jiného vhodnějšího objektu. To se podařilo až v roce 1855, kdy byla od panství v Dolních Tošanovicích pronajata chalupa určená přímo pro školu. Školu formou fundace finančně podpořil také bruzovický farář (bývalý farář domaslavický) Ondřej Prutek a ze svých úspor na fungování školy vymezil 580 zlatých. Z této částky bylo 80 zlatých určeno na otop a 500 zlatých na plat učitele.¹³ O rok později se obec rozhodla, že pro školní účely pořídí formou koupě vlastní školní budovu. Tou se stal grunt č. 46 Jana a Barbory Mecových (realita, na níž je škola doposud), který pro-

⁹ SOKA Frýdek-Místek, Drobiš, Dominik: Přehled vývoje školství okresu Frýdek-Místek (rukopis), II. část, s. 16; SOKA Frýdek-Místek, fond Farní úřad Bruzovice, škola Dobratice, inv. č. 129, k. 9

¹⁰ Otázka vyučovacího jazyka byla v roce 1872 upřesněna tzv. Zeynkovým nařízením, které ze všech národních škol ve Slezsku vytvořilo v podstatě školy utrakvistické se zvýšeným počtem hodin němčiny ve vyšších ročnících. Pro srovnání Lhotský, Antonín: Vlastivědný sborník slezský. Část I., Opava 1925, s. 210; Lukeš, Josef: Obraz Slezska v číslech. Opava 1913, s. 15.

¹¹ SOKA Frýdek-Místek, fond ZDŠD, Organizace a činnost školy, Zápisy pedagogických porad, inv. č. 223, K. 1.

¹² Pindur, David: Z dějin farnosti Dobratice. Dobratice 2012, s. 24.

¹³ SOKA Frýdek-Místek, Drobiš, Dominik: Přehled, II. část, s. 16; SOKA Frýdek-Místek, fond MNVD, Kronika obce 1. díl, s. 10 a 11.

storově lépe vyhovoval potřebám školy a kde probíhala výuka až do roku 1871. V domě byla větší místnost pro třídu a jedna menší místnost s kuchyňkou sloužila jako byt učitele.

Nová školní budova a tím zlepšené zázemí spolu s financemi na zajištění učitele se příznivě projevilo rovněž na počtu dětí, které za výukou docházely. Zatímco v polovině 50. let 19. století to bylo pouhých 30 dětí, v roce 1865 jich už byla téměř stovka. S tím však souvisela nová potřeba větších prostor, aby netrpěla kvalita výuky.¹⁴ Tato potřeba se nakonec stala nutností, zejména poté, kdy dne 14. května 1869 vyšel říšský zákon, který mimo jiné stanovoval povinnou osmiletou školní docházku (od 6 do 14 let) a obcím ukládal povinnost zřizovat veřejné obecné školy tam, kde bylo ve vzdálenosti do 1 hodiny chůze nebo 4 kilometrů každých pět let alespoň 40 dětí, což se týkalo rovněž Dobratic.¹⁵ Z tohoto důvodu se již v roce 1869 započalo s přípravami a stavbou nové školní budovy, přičemž hlavní část prací probíhala v letech 1870 a 1871. V říjnu 1871 pak byla hotová budova posvěcena a v listopadu se v ní začalo s výukou. Budova následně sloužila škole v nezměněné podobě až do roku 1912 a nabízela byt učitele skládající se ze dvou světnic, dvě třídy, kuchyň a kabinet, různé komory a jednu malou světnici pro podučitele. Na dvoře byl postaven zděný chlév a dřevěné záchody.¹⁶ Náklady na stavbu se vyšplhaly na 3300 zlatých¹⁷ a dle školní kroniky přispěl obnosem 600 zlatých rovněž císař František Josef I.¹⁸

Zákon také určoval, že obce musí zřízené školy značnou částí nákladů vydržovat. Zejména stavbu budovy, osvětlení, topení, úklid, byt ředitele a některé další poplatky, což znamenalo, že

¹⁴SOkA Frýdek-Místek, fond MNVD, Kronika obce 1. díl, s. 11 a 12.

¹⁵ Zákon také jako jeden z prvních řešil problém neomluvené absence a stanovil povinnost školských úřadů evidovat všechny děti školou povinné, aby k nedodržení školní docházky docházelo co možná nejméně. Kuzmin, Michail Nikolajevič: Vývoj školství a vzdělání v Československu. Praha 1981, s. 104–106.

¹⁶SOkA Frýdek-Místek, fond MNVD, Kronika obce 1. díl, s. 13.

¹⁷SOkA Frýdek-Místek, fond MNVD, Kronika obce 1. díl, s. 13.

¹⁸SOkA Frýdek-Místek, fond ZDŠD, Schulchronik angelegt im Jahre 1884, inv. č. 215, s. 6.

obecní rozpočet byl nově zatížen, a ne všechny obce tyto kroky přijaly s nadšením. Platy učitelů spolu s některými dalšími výdaji pak hradily školní okresy.¹⁹ Přelom 70. a 80. let s sebou přinesl taktéž změny ve výuce. Zatímco do roku 1871 se na škole v Dobraticích, stejně jako na obdobných školách jinde vyučovalo pouze náboženství, čtení, psaní a znalost základních počtů, od tohoto roku se měly vědomosti dětí rozšířit o znalosti dalších oborů. Kromě náboženství, pravopisu, počtů, vyučovacího jazyka, to měl být přírodopis, zeměpis a dějepis, zpěv, tělocvik, ženské ruční práce a další.²⁰ Nová školní budova a zejména přísnější dohled nad školní docházkou od 70. let způsobil, že počet žáků a začek školy výrazně vzrostl a zapříčinil opětovné přeplnování tříd. Zejména na počátku 20. století učitelé školy požadovali zřízení další třídy a nařikali si „*na vysilující práci při vyučování nadpočetního počtu žáků*“. Tato výtky se týkala hlavně početního stavu druhé třídy, ve které se v říjnu 1911 tísnilo 101 dětí a došlo tak k výraznému překročení zákonem stanovených norem.²¹

V roce 1912 se školní budova dočkala nové přestavby a pod vedením Antonína Bezděka, stavitele z Frýdku, byla rozšířena o velkou třídu, byt učitele skládající se z předsíně, kuchyně, dvou světnic a spíže, dále zde byly vybudovány sklepy, skladiště a záchody.²² Upraven byl školní dvůr a okna v původních třídách,

¹⁹ Váňová, Růžena – Rýdl, Karel – Valenta, Josef: *Výchova a vzdělání v českých dějinách*. IV. díl – 1. svazek. Problematika vzdělávacích institucí a školských reforem. Praha 1992, s. 22.

²⁰ SOkA Frýdek-Místek, fond ZDŠD, Schulchronik angelegt im Jahre 1884, inv. č. 215, s. 26.

²¹ SOkA Frýdek-Místek, fond ZDŠD, Organizace a činnost školy, Zápisy pedagogických porad, inv. č. 223, K. 1.

Jak úsměvně a zcela mimo celorepublikovou realitu, se pak jeví konstatování Stanislava Holubce, týkající se přeplněnosti tříd obecných škol pražské periferie, na kterých bylo dle jeho práce v jedné třídě v roce 1921 „až“ kolem 40 dětí. Ve stejném roce na trojtřídní školu v Dobraticích docházelo přes 200 dětí (viz tabulka č. 1). Holubec, Stanislav: *Lidé Periferie. Sociální postavení a každodennost pražského dělnictva v meziválečné době*. Plzeň 2009, s. 229–230.

²² SOkA Frýdek-Místek, fond MNVD, Kronika obce 1. díl, s. 14.

čímž byl zlepšen i systém ventilace. Přestavbu školní budovy však neiniciovala obec zcela z vlastní vůle, jak by se ze záznamů obecní kroniky zdálo, ale předcházela jí událost jiného rázu a to školní inspekce, která stav budovy shledala jako nevyhovující a v rámci seznámení obecního zastupitelstva s inspekčními závěry započala okresní školní rada své shrnutí slovy: „*Die Schule in Dobratitz liefert vielfach ein Bild der Unordnung und Mangelhaftigkeit*“. Inspekce uznala za nedostačující zejména množství učeben (dvě), které byly dle jejich mínění pro výuku v této školní obci považovány za nevyhovující. K dalším nedostatkům patřilo zastaralé vnitřní vybavení, především lavice, absence ventilace a špatné osvětlení první třídy. Školní obec byla tedy vyzvána, aby uvedené nedostatky dala co nejdříve do pořádku.²³

Pro některé členy školní obce tyto výtky nemohly být překvapením, nejen proto, že situaci ve škole museli znát, ale také proto, že sám správce školy Jan Poloch ve statistickém výkazu z 14. července 1911 označil stav školy sice za dostatečný, avšak rozměry světnic a stav školních lavic za nedostatečný. Největší slabiny viděl v absenci jedné třídy, nutnosti rekonstrukce osvětlení, pořízení nových školních lavic a dalšího vybavení, případně rekonstrukci záchodů.²⁴ Všechny tyto body byly jako nedostatky označeny také školní inspekci. Původně nadřízené školské úřady žádaly odstranění nedostatků do počátku školního roku 1912/1913.²⁵ Celková rekonstrukce školy začala již 2. července 1911,²⁶ avšak z důvodu většího rozsahu a pomalého postupu stavebních prací byla dokončena až po prázdninách roku 1913. Do té doby se vyučovalo pouze v původních dvou učebnách.²⁷

²³SOkA Frýdek-Místek, fond AOD, Školství, inv. č. 54, K. 1.

²⁴Dle jeho slov: „*zařízení záchodů pro chlapce a dívky odděleně, opatření pisodru, pořízení záclon, ventilací, nových lavic a nejnnutnějších učebních pomůcek (sázečí skříně, názorných obrazů, fysikal. přístrojů)*“. SOkA Frýdek-Místek, fond ZDŠD, Organizace a činnost školy – školní statistika, inv. č. 223, K. 1.

²⁵SOkA Frýdek-Místek, fond AOD, Školství, inv. č. 54, K. 1.

²⁶SOkA Frýdek-Místek, fond ZDŠD, Organizace a činnost školy, Zápisy pedagogických porad, inv. č. 223, K. 1.

²⁷SOkA Frýdek-Místek, fond MNVD, Kronika obce 1. díl, s. 14.

Školní obec se snažila již v průběhu let 1911 a 1912 alespoň částečně doplňovat školní vybavení a pořídit školní pomůcky, avšak stále nedostatečně. Pedagogický sbor si na tuto skutečnost opakovaně stěžoval s odůvodněním, že dobratická škola je na tom z tohoto hlediska hůř, než některé jednotřídní školy v okolí. Situace zašla až tak daleko, že na jedné z porad probíhajících v roce 1914, prosazoval učitel František Hoblík uspořádání divadelního představení školních dětí, z jehož výtěžku by byly školní pomůcky zakoupeny. Situace se nezlepšila ani o dva roky později, kdy potřeba školních pomůcek narážela zejména na komplikovanou hospodářskou situaci během probíhající velké války, ve které, jak můžeme předpokládat, bylo uspokojování potřeb školy ještě méně důležité, než v dobách míru.²⁸

S příchodem republiky

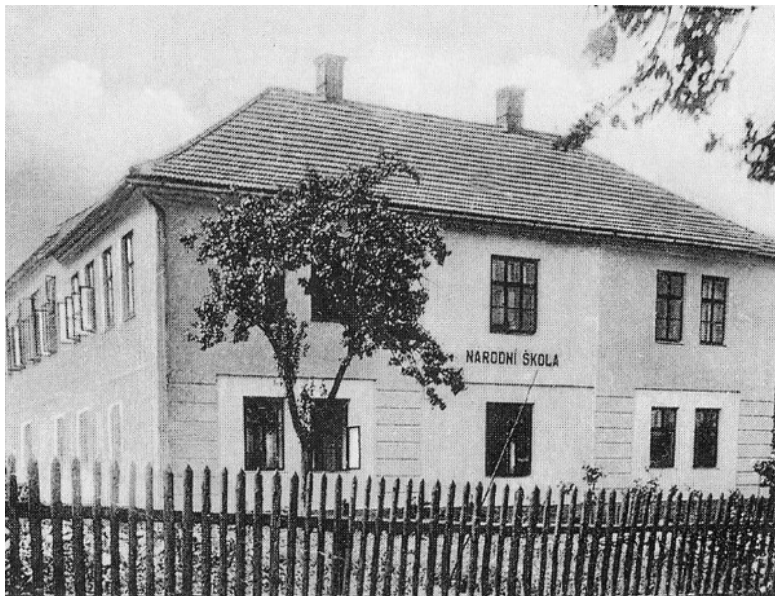
Příchod prvorepublikových let podstatně ovlivnil vyučovací náplň některých předmětů, zejména vyučování dějepisu a zeměpisu bylo uzpůsobeno změněným poměrům a potřebám nového státu. V ostatních předmětech se zpočátku vyučovalo dle schválených učebních osnov z Rakousko-Uherského období. Německý jazyk byl od školního roku 1919/1920 na obecních a měšťanských školách vytlačen do pozic nepovinného předmětu. Byl však dle statistiky mezi žactvem velmi žádan, tedy alespoň v polovině 30. let, kdy se vyučování nepovinné němčiny zúčastňovaly dvě třetiny ze všech dětí (1934/1935).²⁹ Nově byl upraven rozsah výuky náboženství a to pro římskokatolické náboženství na dvě hodiny týdně a pro augšpurské evangelické vyznání hodinu za 14 dní. Z důvodu následných stížností byl rozsah výuky augšpurského náboženství rozšířen na dvě hodiny ve čtrnácti dnech.³⁰ V roce 1922 vyšel

²⁸SOkA Frýdek-Místek, fond ZDŠD, Organizace a činnost školy, Zápisy pedagogických porad, inv. č. 223, K. 1.

²⁹SOkA Frýdek-Místek, fond ZDŠD, Organizace a činnost školy – školní statistika, inv. č. 223, K. 1.

³⁰ Ve školním roce 1932/1933 docházelo do školy pouze 8 dětí „evangelického“ vyznání. SOkA Frýdek-Místek, fond ZDŠD, Organizace a činnost školy, inv. č. 223, K. 1.

tzv. Malý školský zákon, který na obecných školách v Československé republice definoval složení povinných vyučovacích předmětů, mezi které dle nové litery zákona patřilo náboženství, občanská nauka a výchova, čtení a psaní, vyučovací jazyk, počty (aritmetika a základy geometrie), přírodopis, přírodopyt (fyzika a chemie), zeměpis a dějepis, zpěv, kreslení, tělesná výchova a ruční práce pro chlapce i dívky.³¹

Budova školy ve 20. letech 20. století.³²

Ve 20. letech byl také řešen problém nedostatečné vybavenosti školními pomůckami, které byly z velké části obnovovány, ať se

³¹ Pro srovnání Kuzmin, Michail Nikolajevič: Vývoj školství, s. 183; SOkA Frýdek-Místek, fond Základní škola Bruzovice, Kronika obecné školy 2. díl, inv. č. 2, s. 37.

³² Výřez z opublikované pohlednice. Peter, Václav: Pozdrav z Frýdecko-Místčka. Frýdecko-Místčko na dobových pohlednicích. Frýdek-Místek 1997, s. 16.

jednalo o učebnice, či mapy nebo obrázky, zejména pro potřeby výuky dějepisu a zeměpisu, avšak celá řada dalších pomůcek zůstala původní. Škola podporovala rovněž samostatný rozvoj žáků a to hlavně tím, že se dětem do rukou dostávaly časopisy jako Malý čtenář, Úsvit, Naše Praha, Lípa nebo Zlatá Brána, které měly jednak zvýšit zájem dětí o společenské dění v zemi, jednak rozšířit jejich obzor nad rámec stanovený výukou.³³

Do první poloviny 20. let jsou datovány obecní žádosti o přeměnění místní trojtřídní školy na čtyřtřídní. Tomuto požadavku však okresní školní rada spolu se zemskými úřady nevyhověla, a to jednak z důvodu malého počtu žactva, ale především kvůli tomu, že budova školy nedisponovala dostatečným počtem učeben.³⁴ Dalšímu rozvoji školy tady bránil jednak nedostatek místností a dle okresních školních úřadů rovněž stav stávajícího vybavení, které se opět stalo středem výtek okresního inspektora. Nadřízené úřady žádaly zejména výměnu tabulí, později svolily k natření tabulí starých, výměnu zastaralých lavic, úpravu letní tělocvičny a pořízení nového vybavení k tělocviku a hrám. Dále bylo žádáno, aby podlahy byly jednou ročně natírány olejem.³⁵ A tak ve druhé polovině 20. let dochází k obnově zbývajících zastaralého školního vybavení.

Aby se škola mohla stát oficiálně čtyřtřídní, byl v roce 1928 školní byt v přízemí přestavěn na čtvrtou třídu. Po těchto inovacích byla škola ve své rozšířené podobě zkolaudována okresním školním inspektorem a schválena ke svému účelu.³⁶ Její celkový stav

³³SOkA Frýdek-Místek, fond ZDŠD, Organizace a činnost školy, Zápisy pedagogických porad, inv. č. 223, K. 1.

³⁴SOkA Frýdek-Místek, fond AOD, Obecná škola – pobočka, popis budovy, inv. č. 55, K. 1.

³⁵SOkA Frýdek-Místek, fond AOD, Školství, inv. č. 54, K. 1.

³⁶ Celkový rozsah jednotlivých úprav není znám. Zachoval se však seznam plánovaných prací jako podklad pro slezský stavební úřad a můžeme tedy předpokládat, že zásadní body tohoto seznamu byly splněny. Jelikož výstavba nové třídy proběhla na úkor služebního bytu, počítal plán s novou světnicí pro učitele. Bylo počítáno s novými okny s okenními křídly a novou učebnou. V obytné místnosti a konferenční místnosti měly být zbudovány nové podlahy a všechny místnosti měly být

byl považován za dobrý, rovněž prostory kolem školy spolu se zahradou byly upraveny dle představ inspektorů a taktéž rozsah sbírek a pomůcek byl označen za dobrý, a v rámci možností vhodně doplňovaný. Kladně byly hodnoceny vyučovací praxe učitelů a píle žactva. Vedení školy však bylo upozorněno, aby si pořídilo nové evidenční knihy pro školní inventář a taktéž, aby katalogy učitelské a žákovské knihovny byly přepsány do vázaných knih.³⁷ Celkově kladný pohled inspektorů jistě přispěl k tomu, že se v roce 1930 dobratická škola stala čtyřtřídní a v září téhož roku přibyla pobočka jako třída pátá. V červenci 1931 byla zřízena další pobočka, čímž měla škola šest tříd.³⁸ Fungovala tak s šesti třídami ve čtyřech učebnách a to až do roku 1934, kdy byla jedna třída zrušena z důvodu klesajícího počtu žactva.³⁹ Výuka ve třídách pak probíhala „polodenně“, kdy z důvodu menšího počtu místností než samotných tříd, vyučování začínalo některým dětem ráno o osmé hodině, jiným naopak ve stejné třídě v poledne.⁴⁰

V letech 1931 a 1932 došlo k rozšíření zdejšího školního obvodu o deset popisných čísel z Nižních Lhot a pět popisných čísel z Nošovic. Jednalo se o domy, nacházející se mezi potokem Říčka a dnešním vodním přivaděčem žermanické přehrady, od kterých bylo blíže do centra Dobratic než do center obcí, ke kterým správ-

vybílěny. Rovněž v každé učebně, bytě a kuchyni měla být umístěna nová topná soustava (kamna, sporák v kuchyni). Plán dále počítal s úpravou záchodů, s vybudováním nové žumpy a úpravou studny. Nakolik byl tento záměr splněn, nevíme, ale jelikož byla škola v roce 1928 zkolaudována, můžeme předpokládat, že s plněním byly nadřízené školské úřady spokojeny. SOKA Frýdek-Místek, fond AOD, Obecná škola – pobočka, popis budovy, inv. č. 55, K. 1.

³⁷SOKA Frýdek-Místek, fond ZDŠD, Organizace a činnost školy, inv. č. 223, K. 1.

³⁸Na škole tak bylo vyučováno podle osnov šestitřídních škol, přestože oficiálně byla škola čtyřtřídní. SOKA Frýdek-Místek, fond ZŠD, Organizace a činnost školy, inv. č. 223, K. 1; Archiv Základní a mateřské školy Dobratice, Školní kronika 1926/27-1936/37, s. 25.

³⁹SOKA Frýdek-Místek, fond MNVD, Kronika obce 1. díl, s. 82.

⁴⁰Archiv Základní a mateřské školy Dobratice, Školní kronika 1926/27-1936/37, s. 7.

ně patřily. Byl to tedy logický krok z hlediska každodenní docházky dětí, jelikož zejména v zimě byly polní cesty do Nošovic a Nižních Lhot málo schůdné. V mnoha případech tak došlo pouze k potvrzení již trvajících stavů.⁴¹

Budova školy v Dobraticích.⁴²

Ve 30. letech, přesněji v roce 1932, slavila škola 80 let své existence. Za hlavní slavnostní den byl určen 12. červen, ale již v březnu proběhlo divadelní představení a v květnu žákovská akademie jako součást oslav tohoto výročí. V den hlavní oslavy byla

⁴¹SOKA Frýdek-Místek, fond AOD, Školství, inv. č. 54, K. 1. Některé děti z obcí mimo vymezený obvod docházely do školy v Dobraticích od jejího vzniku. Již ve školním roce 1876/1877 jich bylo 14, nejčastěji z Vyšních Lhot, z Tošanovic (obou) a Vojkovic. SOKA Frýdek-Místek, fond ZDŠD, Organizace a činnost školy – školní statistika, inv. č. 223, k. 1.

⁴²Přesná datace není známa. V rámci evidence okresního archivu je uvedeno rozmezí let 1918-1938. Oproti obrázku č. 1, již na této fotografii kolem školy nestojí dřevěné oplocení (viz Obrázek č. 1), ale patrně železný plot. Bude se tedy jednat o fotografii z 30. let nebo z let následujících. SOKA Frýdek-Místek, fond Sběrka fotografií, fotonegativů a filmů, sign. F116/069.

budova školy slavnostně vyzdobena a osvětlena. Slavnostní odpoledne začalo ve 13 hodin hudebním koncertem, který trval hodinu. Poté již byli ve škole shromážděni rodiče s dětmi, členové obecního zastupitelstva, místní školní rady a další občané, kteří tak byli součástí průvodu směřujícího na „výletišťe na farské louce“. Zde žáci předvedli tělocvičné a taneční vystoupení, dívky čtvrté třídy zatančily tanec „Českou besedu“. Součástí slavnosti byly rovněž proslovy některých osobností, jako byl starosta obce Ferdinand Baran, předseda místní školní rady a učitel Karel Chovanec, kteří připomněli význam školy pro obec a náhled k dějinám ústavu přednesl řídící učitel Jan Poloch.⁴³

Přestože se v prvorepublikovém období měnil počet tříd školy, neznamenal to vždy zásadní pokles nebo přírůstek žactva. Z tabulky č. 1 je patrné, že po zavedení změn v organizaci obecního školství z přelomu 60. a 70. let 19. století se počet žáků zvýšil a na školu docházelo více než 200 dětí. V první polovině 20. let 20. století nastává početní pokles žactva, přibližně o sto dětí, pravděpodobně z důvodů snížené sňatečnosti a porodnosti v důsledku válečných let.⁴⁴ Ve druhé polovině 20. let se počet dětí na škole opět zvyšuje a jejich množství se přibližuje maximu z počátku 20. století. Když tuto statistiku porovnáme s rozvojem školy z hlediska rozšiřování prostor, vybavenosti školních pomůcek a především žádostmi o rozšíření školy, je patrné, že rozšiřování školy z hlediska vnitřního prostoru bylo od počátku 20. let 20. století spíše motivováno snahou po zvýšení úrovně výuky a prestiže školy, než z nutnosti, kterou by si vyžádal zvyšující se počet dětí ve školních lavicích.⁴⁵

⁴³Pro srovnání viz SOkA Frýdek-Místek, fond ZDŠD, Organizace a činnost školy, Zápisy pedagogických porad, inv. č. 223, K. 1; SOkA Frýdek-Místek, fond MNVD, Kronika obce 1. díl, s. 86–87.

⁴⁴Fialová, Ludmila a kol.: Dějiny obyvatelstva českých zemí. Praha 1996, s. 314–315.

⁴⁵SOkA Frýdek-Místek, fond ZDŠD, Organizace a činnost školy – školní statistika, inv. č. 223, K. 1. Pro poznání početního stavu žactva je možné využít rovněž školní matriku z let 1875–1914. V tomto příspěvku však využita nebyla a to proto, že obsahuje pouze počty dětí z Dobratic, Bukovic a Šprochovic, ale ne počty příškolených dětí z jiných obcí (viz školní

Tabulka č. 1: Počty dětí na škole v Dobratčích.⁴⁶

Ročník	Děti
1852	30
1865	95
1876/1877	230
1909/1910	230
1910/1911	220
1911/1912	213
1912/1913	202
1921/1922	210
1924/1925	160
1925/1926	124
1926/1927	129

Ročník	Děti
1927/1928	152
1928/1929	163
1929/1930	172
1930/1931	202
1931/1932	227
1932/1933	221
1933/1934	212
1934/1935	193
1935/1936	191
1936/1937	185
1937/1938	173

rok 1876/1877 v porovnání školní statistiky a školní matriky). SOkA Frýdek-Místek, fond ZDŠD, Školní matrika, inv. č. 204.

⁴⁶ Jedná se o přibližné počty (hlavně pro období před školním rokem 1926/1927). K některým letům existují různé početní záznamy, lišící se přibližně o deset dětí, zřejmě z toho důvodu, jestli údaje pocházely pro začátek nebo konec školního roku (což vždy nešlo zjistit) a zda byly počítány rovněž děti z přiškolených popisných čísel jiných obcí. Údaje pro léta 1852 a 1865 pocházejí z kroniky obce, a přestože je pravděpodobné, že se jedná o údaje pro školní rok 1852/1853 a 1865/1866, není to z kronikářských záznamů zřejmé. SOkA Frýdek-Místek, fond ZDŠD, Organizace a činnost školy – školní statistika, inv. č. 223, K. 1; Zemský archiv Opava, fond Slezská matice osvěty lidové Slezská Ostrava, Korepondence, inv. č. 473, K. 69; SOkA Frýdek-Místek, fond MNVD, Kronika obce 1. díl, s. 12; Archiv Základní a mateřské školy Dobratice, Školní kronika 1926/27-1936/37.

Pro školní rok 1876/1877 můžeme rekonstruovat, jakým poměrem byly v rámci dobratické školní obce svými dětmi zastoupeny jednotlivé správní obce. Z 230 dětí školní obce bylo 127 z Dobratic, 51 z Bukovic, 38 ze Šprochovic a 14 z jiných obcí, nejčastěji z Vyšních Lhot, Vojkovic a obou Tošanovic. SOkA Frýdek-Místek, fond ZDŠD, Organizace a činnost školy – školní statistika, inv. č. 223, K. 1.

Po roce 1938

Po polském záboru Těšínska na podzim roku 1938 přišly ruku v ruce se změnami správními taktéž změny ve výuce. Došlo k likvidaci českého školství a jedinou úřední řečí byla vyhlášena polština.⁴⁷ To se odrazilo rovněž v jazykové výuce na škole v Dobraticích. Česká škola byla zrušena,⁴⁸ resp. přeměněna na polskou, také v místním kostele se sloužily mše v polském jazyce. Zpočátku představitelé školní obce doufali v ponechání jazykově české výuky v obci, avšak v prosinci bylo české vyučování definitivně zastaveno.⁴⁹ Následkem tohoto kroku se z obce odstěhovali někteří učitelé, kteří zde v naději na možnost výuky v českém jazyce ještě setrvali.⁵⁰ K další změně došlo po německém obsazení Dobratic 1. září 1939. Polské nápisy zmizely, nahradily je německé, a jelikož obec spolu s dalším územím okupovaným Poláky byla připojena k Německu,⁵¹ měla být dobratická škola tentokrát školou německou. Komplikací tohoto záměru byl nedostatek německy mluvících učitelů, kterých se nedostávalo, jelikož válečné záměry Německé říše odčerpávaly německý mužský potenciál. Následkem toho existovala škola v Dobraticích pouze jako dvoutřídní a učitelé se často střídali. Nejdéle zde setrval učitel Ervin Pitsch s manželkou a pěti dětmi. Během jeho úřadování proběhla ve škole mírná přestavba budovy, která spočívala v rozdělení učebny třetí třídy zdí, čím byl vytvořen prostor pro nový kabinet. Rovněž byty v přízemí byly spojeny v jeden byt větší, který řídící učitel následně s rodinou používal. Pozdější kronikář obce na něj rozhodně nevzpomínal ve zlém a v 50. letech o něm napsal: „*nebyl udavačem a slídičem, hleděl si víc školy a své rodiny*“. Stejně hodnocení

⁴⁷Borák, Mečislav – Gawrecki, Dan (Eds.): *Nástin dějin Těšínska*. Ostrava – Praha 1992, s. 103.

⁴⁸SOkA Frýdek-Místek, fond Místní národní výbor Dobratice, Školství, inv. č. 22, K. 1.

⁴⁹SOkA Frýdek-Místek, DROBIŠ, Dominik: *Přehled vývoje školství okresu Frýdek-Místek (rukopis)*, II. část, s. 16.

⁵⁰SOkA Frýdek-Místek, fond Místní národní výbor Dobratice, *Kronika obce* 1. díl, s. 95.

⁵¹Borák, Mečislav – Gawrecki, Dan (Eds.): *Nástin*, s. 106.

však nesklidila jeho žena, která, poté co E. Pitsch v roce 1944 narukoval do německé armády, školu vedla sama. V obecní kronice je líčena jako fanatická Němka, nepřátelská vůči všemu neněmeckému.⁵² Ervin Pitsch ve válce pravděpodobně padl, jelikož se obecní kronika zmiňuje, že v lednu roku 1945 se z obce odstěhovala vdova po řídícím učiteli. Od té doby se ve škole do konce války nevyučovalo.⁵³ V období druhé světové války byla v obci rovněž zřízena německá mateřská škola.⁵⁴

Školský život se opětovně probudil až po osvobození. Správou trojtřídní školy s pátým až osmým postupovým ročníkem, která byla oficiálně obnovena 1. června 1945,⁵⁵ byl pověřen navrátilivší se Karel Chovanec, jenž po dobu války vyučoval v Kunčičkách u Bašky. V lednu 1946 začala opět fungovat obnovená místní školní rada. Na německou mateřskou školu nepřímo navázala poválečná mateřská škola česká, nad kterou měl dohled rovněž Karel Chovanec.⁵⁶ Můžeme předpokládat, že školní budova musela být po osvobození alespoň mírně opravována, jelikož obec při poválečných přihláškách válečných škod nahlásila škodu 10 000 K na obecní škole. Jako důvod byla uvedena „okupace armády“ ze 4. května 1945, tedy toho dne, kdy Dobratice „prošla“ frontou.⁵⁷

Systém obecní malotřídky a problematika školní docházky

Místní škola jako valná většina venkovských obecních škol fungovala v podobě tzv. malotřídky. Práce na takovém typu školy byla náročná především pro učitele, který se musel spoléhat na

⁵²Je třeba mít na paměti, že se jedná o formulaci obecního kronikáře, která mohla být ovlivněna subjektivními pocity. SOkA Frýdek-Místek, fond MNVD, Kronika obce 1. díl, s. 102.

⁵³TAMTÉŽ, s. 107.

⁵⁴TAMTÉŽ, s. 103.

⁵⁵SOkA Frýdek-Místek, fond MNVD, Školství, inv. č. 22, k. 1.

⁵⁶SOkA Frýdek-Místek, fond MNVD, Kronika obce 1. díl, s. 120.

⁵⁷SOkA Karviná, fond Okresní národní výbor Český Těšín, Přihlášky válečných škod obcí Dobratice, inv. č. 223, k. 524; SOkA Frýdek-Místek, fond MNVD, Kronika obce 1. díl, s. 107.

jistou samostatnost žáků, a to z toho důvodu, že v jedné třídě byly často děti několika ročníků. Pokud se jednalo o malotřídku v podobě školy jednotřídní, byla pozornost učitele zaměřena především na vzdělávání nejnižších ročníků, kterým bylo potřeba vštípit základní učivo. Problémem tak bylo, že někteří žáci vyšších ročníků se učili stejné učivo vícekrát.⁵⁸ Jak taková „malotřídní“ škola v systému osmileté školní docházky fungovala, nejlépe pochopíme z tabulky č. 2, která předkládá rozložení žactva v jednotlivých učebnách (třídách) pro školní rok 1925/1926, kdy v rámci první třídy, byly vedeny děti prvního, druhého a třetího ročníku, v rámci třídy druhé to byly děti čtvrtého a pátého postupového ročníku a ve třídě třetí zbylé tři ročníky. Poté, kdy se škola stala čtyřtřídní, se v první třídě učily děti prvního ročníku, ve třídě druhé děti druhého a třetího ročníku, ve třídě třetí děti čtvrtého a pátého ročníku a ve třídě čtvrté děti ostatních ročníků.⁵⁹

Tabulka č. 2: Rozložení žactva do tříd, ročníků a oddělení ve školním roce 1925/1926.⁶⁰

Třída	Oddělení	Školní stupně (ročníky)								Součet žactva	
		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	v odděleních	ve třídách
I.	1.	9	1							10	40
	2.		16	14						30	
II.	1.				22					22	44
	2.					22				22	
III.	1.						17			17	35

⁵⁸ V případech jednotřídních škol se tak v jedné místnosti vyučovaly děti 1. – 8. ročníku. Váňová, Růžena – Rýdl, Karel – Valenta, Josef: Výchova a vzdělání, s. 38, 39.

⁵⁹ SOKA Frýdek-Místek, fond ZDŠD, Organizace a činnost školy – školní statistika, inv. č. 223, k. 1.

⁶⁰ Tabulka předkládá pouze děti, jejichž rodiče mají ve školní obci trvalé bydliště a jsou československými státními příslušníky. SOKA FM, fond ZDŠD, Organizace a činnost školy – školní statistika, inv. č. 223, k. 1.

	2.						7	11	18	
--	----	--	--	--	--	--	---	----	----	--

Jistým problémem nižšího obecného školství byla školní docházka. Než v polovině 19. století vznikla škola v Dobraticích, musely místní děti docházet na školy v okolí. Jelikož kontrola školní docházky v podstatě neexistovala, bylo její plnění minimální, zejména pro děti ze vzdálenějších oblastí a můžeme předpokládat, že v zimních měsících z důvodu špatného počasí, a naopak také v létě v době polních prací byla docházka téměř nulová. Dle kroniky obce Dobratice mělo na konci 30. let 19. století na školu v Domaslavicích docházet přes 500 dětí z různých obcí, avšak reálně do školy docházelo pouze asi 134 dětí. Docházka dětí z okolních obcí byla tedy rovněž podprůměrná.⁶¹

Vznik školy v Dobraticích tak umožnil snadnější přístup k nejnižší formě vzdělání, tedy výuce náboženství, čtení, psaní a počtů. Přesto i v dalších letech byla školní docházka malá a v podstatě se jednalo z hlediska zákonných možností o neřešitelný problém. Změna nastala až vydáním školského zákona z roku 1869, který zpřísnil dohled nad povinnou školní docházkou dětí. Všechny školou povinné děti měly být nově evidovány a rodičům „záškoláků“ hrozila peněžní pokuta, případně také možnost zbavení rodičovských práv. Následkem toho se návštěvnost školy zvýšila, přesto zde tento nešvar ve větším měřítku přetrvával až do poloviny 20. let 20. století. Do této doby byl řešen téměř na všech poradách pedagogického sboru, ze kterých se nám zachovaly protokoly. Na jedné z nich v březnu 1911 padl návrh, aby rodiče, kteří nedohlíželi na pravidelnou školní docházku svých dětí, byli předvoláni před okresní školní radu k potrestání. Zejména v zimních měsících školního roku 1910/1911 byla školní docházka nízká, ve třídě 1. A dokonce pouhých 62%. Nejvyšší docházkou pak byla 77% účast ve výuce ve třídě 1. B. Největším problémem ale nebyla samotná zameškaná školní docházka, přestože byla kritická, ale fakt, že ve všech třídách byla z více než 10 % neomluvena. O měsíc později v dubnu 1911 si učitel Antonín Lange stěžo-

⁶¹Pro srovnání SOKa Frýdek-Místek, fond MNVD, Kronika obce 1. díl, s. 10; SOKa Frýdek-Místek, Drobiš, Dominik: Přehled, II. část, s. 16.

val, že až na pár výjimek nebyli rodiče záškoláků potrestáni, přesto uvedená docházka, pravděpodobně za období dělicí obě schůze, byla již lepší a to v různých třídách od 83,5 % do 95 %. Taktéž v dalších měsících se docházka zvýšila v průměru na hodnotu kolem 85 %. Velmi špatná návštěva školy v tomto období byla terčem kritiky učitelů, kteří pro zimní měsíce předpokládali zlepšení školní docházky oproti letním měsícům, kdy byly děti více využívány pro práce v hospodářství. Za pravdu jim dávají údaje pro letní měsíce, kdy II. třída měla celých 22 % neomluvené zameškané školní docházky. Rovněž nízká byla docházka v některých měsících dalších let, například v listopadu 1913 se jednalo o podprůměrných 65,5 %. Ani v pozdějších letech nedošlo ke zlepšení situace, a to hlavně z důvodu probíhajících válečných událostí z let 1914-1918, které školní docházku opět výrazně snížily. Neblahý vliv na výuku v tomto období mělo časté střídání učitelů, nepravidelnosti ve výuce, následkem čehož zůstávalo velké množství dětí v nižších ročnících a dále nepostupovalo. Taktéž špatná hospodářská situace a válečné odvody nebyly v místní školní obci ku prospěchu, o čemž svědčí žádosti o zproštění dětí školní docházky.⁶² Nejčastějším důvodem ze strany rodičů byla uváděna tíživá sociální situace v rodině, zejména pak po odchodech otců, kteří narukovali do armády a výživu často početných dětí musely obstarávat matky, případně právě nejstarší sourozenci. Pokud i oni byli odvedeni, zbyly povinnosti v hospodářství na těch mladších. Špatná finanční situace v některých rodinách tak přerušila studijní povinnosti i sedmi dětem, jejichž celkový prospěch byl ohodnocen známkou velmi dobrý.⁶³

Přestože po vzniku republiky si pedagogický sbor v rámci osvětově budovatelské euforie ve prospěch nového státu dal za úkol co nejvíce omezit rodiči tolerované záškoláctví, byla návštěva školy stále nízká. Zejména v září a říjnu 1920 dosahovala u dětí třetí třídy pouze na hodnoty 59,7 % a 67,7 %. U dětí nižších tříd byla

⁶²SOkA Frýdek-Místek, fond ZDŠD, Organizace a činnost školy, Zápisy pedagogických porad, inv. č. 223, k. 1.

⁶³SOkA Frýdek-Místek, fond ZDŠD, Organizace a činnost školy – školní statistika, inv. č. 223, k. 1.

znatelně lepší (např. I. A. v září 95,6 %, v říjnu 88,8 %) a tak zde můžeme jako důvod záškoláctví spatřovat opět pracovní povinnosti dětí v domácím hospodářství.

Následkem těchto nepříznivých čísel se pedagogický sbor školy rozhodl nejprve pro osobní domluvu rodičům záškoláků, poté byl zaveden systém napomínacích lístků, následován předvoláním a udělením důtky. Tyto kroky pravděpodobně slavily úspěch, jelikož ve školním roce 1921/1922 se škola mohla pochlubit příznivějšími čísly a to v průměru splněnou docházkou kolem 87 % u dětí první až třetí třídy, pouze u žáků čtvrté třídy byla docházka nižší (76%). Celkově se i v dalších letech školní docházka zvolna zlepšovala a také v nejvyšších ročnících často přesahovala hodnotu 80 %, a to i v měsících, kdy probíhaly „polní práce“. Přesto se objevovaly důvody pro absenci některých žáků, které se snažili pochopit i učitelé školy. Jednalo se o nepřízně počasí, zejména kruté zimy a velké přívaly sněhu, které znesnadňovaly každodenní docházení do školy především menším dětem ze vzdálenějších usedlostí a chalup. S výjimkou těchto „kalamitních“ období byla docházka v meziválečném období i v zimních měsících dobrá, více než 90%. Školní docházka se tak v průběhu 20. a 30. let zlepšila přibližně o 20 % oproti období před rokem 1918.⁶⁴

Zapojení dětí do společenských aktivit školy nad rámec stanovený výukou

K životu školy patřilo rovněž její zapojení do společenských akcí v obci, a tak součástí každodenního docházení dětí do školy nebyly pouze učební povinnosti. Školní děti se účastnily mnohých oslav, například každoročně byl slaven 28. říjen jako celostátní svátek, připomínaly se narozeniny prezidenta republiky nebo výročí spojená s významnými osobnostmi především českých dějin, jako byly například narozeniny Bedřicha Smetany, sté výročí narození Miroslava Tyrše aj. Školní rok býval zakončen dětskými radovánkami. Při těchto příležitostech byly děti náležitě poučeny

⁶⁴SOkA Frýdek-Místek, fond ZDŠD, Organizace a činnost školy, Zápisy pedagogických porad, inv. č. 223, K. 1.

o významu jednotlivých oslavovaných dní, recitovaly se básně a zpívaly písně včetně státní hymny. Někdy byla předvedena i tělocvičná představení.⁶⁵ Jako součást prezentace školy byly pořádány školní akademie, na kterých děti vystavovaly své výtvary ať už kreslířské, nebo z předmětu „Ruční práce“, doplněné tělocvičnými čísly, tancem, zpěvem a hudbou rovněž v jejich podání. Důležitou roli v životě obce hrála otázka víry. Na škole bylo vyučováno náboženství jak evangelického, tak také většinově katolického vyznání, v rámci něhož se děti až do roku 1936 každodenně s vyučujícím modlily. Rovněž bohoslužby byly součástí všech důležitějších školních a obecních oslav, zahajovaly a ukončovaly školního rok.⁶⁶

Do společenského života obce se žáci a žačky zapojovali rovněž formou různých žákovských besídek, například ke dni matek, nebo veřejnými divadelními představeními. Především v meziválečném období proběhla celá řada divadelních představení školních dětí s příznačnými dětskými tituly, jako byly: Dráteníček, Hastrman, Krakonošská medicína, Jurkův lék, Pasačka z Lurd, Zakletá princezna Zlatovláska, Zázračné boty nebo Kurážná Káča, která byla hrána 13. března 1932 u příležitosti výročí březnových narozenin prezidenta republiky. Svá veřejná představení děti hrály zejména v hostinci Františka Krygla v Bukovicích, případně v hostinci Roberta Sobka v centru Dobratice.⁶⁷ Divadelní představení byla sehrávána někdy až dvakrát za sebou, jednou pro školní děti nejen z Dobratice, ale také ze škol v Dolních Tošanovicích, Vyšních Lhotách a Vojkovicích a jednou pro dospělou populaci v obci.⁶⁸ Taktéž filmová představení v kině „Slavia“ v Dobré sloužila jako podpůr-

⁶⁵SOkA Frýdek-Místek, fond ZDŠD, Organizace a činnost školy, inv. č. 223, k. 1; SOkA Frýdek-Místek, fond MNVD, Kronika obce 1. díl, s. 83.

⁶⁶Archiv Základní a mateřské školy Dobratice, Školní kronika 1926/27-1936/37; David Pandur: Z dějin farnosti Dobratice. Dobratice 2012, s. 52.

⁶⁷SOkA Frýdek-Místek, fond ZDŠD, Organizace a činnost školy, inv. č. 223, k. 1.

⁶⁸Archiv Základní a mateřské školy Dobratice, Školní kronika 1926/27-1936/37, s. 4.

ný výchovný prostředek.⁶⁹ V rámci vlastivědných výletů děti v různých letech absolvovaly výstupy na Prašivou, Ondřejník, Skalku a jiné vrcholy v Beskydech, případně vykonávaly ozdravné vycházky do okolní přírody. Lepší zprostředkování historie měly přinést zájezdy na Hukvaldy a na Štramberk.⁷⁰ Pro děti vyšších ročníků byly pořádány zájezdy do vzdálenějších oblastí, například na Slovensko.⁷¹

Závěr

Dobratická škola od počátku vzniku plnila svůj účel, kterým byla zejména výchovná práce orientována na zbožnost, mravnost a poslušnost, tedy na výchovu občana rakouského státu. Později byla učební náplň rozšířena a po roce 1918 upravena pro potřeby nové republiky s větším důrazem na národní výchovu a demokratizaci školské výuky.⁷² Toho bylo na škole v Dobratících úspěšně dosaženo z hlediska kvality školní výuky a celkového charakteru vzdělávání školních dětí, a to jednak na základě vyšší školní docházky a jednak zapojením dětí do podpůrných vzdělávacích a kulturních projektů v obci.

Ačkoli byla obecná škola jedinou vzdělávací institucí v obci, mohly děti po jejím absolvování docházet na měšťanské školy a poté případně na další vzdělávací instituce. V prvorepublikovém období byla nejbližší „měšťanka“ v Hnojníku (v roce 1925 17 dětí z Dobratic), kde rovněž sídlila živnostenská škola (dva učni z Dobratic v roce 1926),⁷³ nebo měšťanská škola ve Frýdku (v roce

⁶⁹ Snímky „Psohlavci“, „Rumunsko“, „Děti štěstím rodiny“, „Alpští veličání“. SOKA Frýdek-Místek, fond ZDŠD, Organizace a činnost školy, Zápisy pedagogických porad, inv. č. 223, k. 1.

⁷⁰ SOKA Frýdek-Místek, fond ZDŠD, Organizace a činnost školy, Zápisy pedagogických porad, inv. č. 223, k. 1.

⁷¹ Archiv Základní a mateřské školy Dobratice, Školní kronika 1926/27-1936/37, s. 4.

⁷² Váňová, Růžena – Rýdl, Karel – Valenta, Josef: *Výchova*, s. 22 a 99.

⁷³ SOKA Frýdek-Místek, fond AOD, Školství, inv. č. 54, k. 1.

1920 sedm žáků a žaček z Dobratic).⁷⁴ Nadaní jedinci z obce studovali také na gymnáziích, do roku 1914 zejména na německém gymnáziu v Těšíně, poté především na českých gymnáziích v Místku a Českém Těšíně. Dle obecní kroniky měla škola své „absolventy“ také na vyšší hospodářské škole v Českém Těšíně, na sociální a zdravotnické škole v témže městě nebo na lesnické škole v Hranicích. Opravdu nadaní jedinci studovali na vysoké škole, do roku 1914 se jednalo zejména o studia filozofie a především teologie na bohosloveckých fakultách, po vzniku republiky také o studia dalších oborů.⁷⁵

Na škole v Dobraticích za dobu její existence vyučovala celá řada vyučujících. Prvním z nich byl Karel Barabáš, kterého do roku 1938 následovalo kolem čtyř desítek jeho kolegů, přičemž většina z nich na škole vyučovala pouze krátce. Byli však i takoví, kteří se o rozvoj a vedení školy zasloužili v daleko větší míře. Na prvním místě to byl Jan Poloch, pozdější řídící učitel, starosta obce a její první kronikář, který na škole působil od roku 1903. Zdárně mu od roku 1922 sekundoval a později jako řídící učitel školu vedl Karel Chovanec. Dlouhá léta zde působila rovněž jeho choť Františka Chovancová. Vysokou autoritou i mezi školními dětmi ve značně religiózní obci disponovali učitelé náboženství, předně místní římskokatolický farář Jan Foldyna, který se stejně jako výše zmíněné „osobnosti“ značnou mírou angažoval ve společenském životě obce a celkové osvětě žactva.⁷⁶

V dějinách školy v Dobraticích se musel pedagogický sbor potýkat zejména do poloviny 20. let se dvěma základními problémy. Jedním z nich byla nízká docházka školou povinných dětí, především u vyšších ročníků, a druhým pak byl stav školní budovy, kte-

⁷⁴SOkA Frýdek-Místek, fond ZDŠD, Organizace a činnost školy, Zápisy pedagogických porad, inv. č. 223, k. 1.

⁷⁵SOkA Frýdek-Místek, fond MNVD, Kronika obce 1. díl, s. 41–42 a 161.

⁷⁶SOkA Frýdek-Místek, fond MNVD, Kronika obce 1. díl, s. 8 a 13–15; SOkA Frýdek-Místek, fond ZDŠD, Schulchronik angelegt im Jahre 1884, inv. č. 215, s. 26 a 92; Archiv Základní a mateřské školy Dobratice, Školní kronika 1926/27–1936/37; SOkA F-M, fond ZDŠD, Organizace a činnost školy, Zápisy pedagogických porad, inv. č. 223, k. 1.

rý se stal záminkou několikerých výtek školních inspektorů. Bylo by však mylné se domnívat, že se jednalo o specifika sledované školy. Právě naopak, obdobné problémy řešili i další pedagogové obecných škol v širším okolí. Dle mého názoru byla situace taková, že pokud nadřízené úřady na školní obce nevyvíjely prostřednictvím školních inspekcí nátlak, tak obce svůj rozpočet investicemi do škol pokud možno nezatěžovaly. Z tohoto pohledu byla škola v Dobraticích jen jednou z mnoha, a proto v osudech této nižší školské instituce můžeme spatřovat problémy charakteristické pro venkovské obecné školství jako celek.⁷⁷

⁷⁷ Pro srovnání například SOKA Frýdek-Místek, fond Základní devítiletá škola 1. - 5. ročník Morávka-Lúčka. Kronika obecné školy 1. díl, inv. č. 1. Také Silvie Křístková ve svém příspěvku k Obecné dívčí škole v Brušperku poukazuje na obdobné problémy se stavem školní budovy. Křístková, Silvie: Obecná dívčí škola v Brušperku. Příspěvek k dějinám školského zákonodárství. In: Sborník státního okresního archivu Frýdek-Místek 11, Frýdek-Místek 2010, s. 33-34.

HOSPODÁŘSKÉ ŠKOLSTVÍ VE MĚSTECH FRÝDKU A MÍSTKU DO ROKU 1918

Radek Lipovski

Tématika školství v minulosti byla poměrně hodně reflektována regionálními badateli v období po r. 1945. Velké penzum práce odvedl v tomto směru především frýdecko-místecký archivář a kulturní pracovník Dominik Drobiš, jenž kromě menších studií sepsal podrobný přehled vývoje školství na Frýdecku a Místku. Práce bohužel zůstala jen v rukopise.¹ Podobné práce, i když méně podrobné a zaměřené pouze na Frýdecko, se chopil také bývalý školský inspektor Antonín Hrozek.² Oba se podíleli na kapitolách o školství v syntéze 700 let Frýdku Místku.³ Ještě před těmito autory zabrouzдал do problematiky školství na Těšínsku Andělín Grobelný, který se však zaměřil na období do 17. stol.⁴ Všechny tyto studie obsahují zajímavé informace a zejména Dominik Drobiš napsal leccos o frýdeckých a místeckých hospodářských školách, ale podrobnější a ucelenější popis by měla nabídnout až tato studie bez výhrady sestavit vyčerpávající dějiny zdejšího hospodářského školství.⁵

¹ DROBIŠ, D.: Přehled vývoje školství okresu Frýdek-Místek. Rukopis uložen v SOkA Frýdek-Místek, sign. R 331b.

² HROZEK, A.: Školství na Frýdecku. Příspěvek k historii škol. Rukopis uložený v SOkA Frýdek-Místek, sign. R 50, II. část – Historie jednotlivých škol, fol. 5.

³ HROZEK, A.: Školství ve Frýdku Místku před protektorátem. In: 700 let Frýdku Místku. Frýdek Místek 1965, s. 189-198; DROBIŠ, D.: Školství ve Frýdku Místku v době nesvobody. In: Tamtéž, s. 199-204.

⁴ GROBELNÝ, A.: Školy na Frýdecku do konce 17. století. Slezský sborník 50, 1952, s. 515-522; TÝŽ: Městské školy na Těšínsku do konce 17. století. Slezský sborník 51, 1953, s. 350-368.

⁵ Jelikož už vyšla naše kniha o dějinách F-M, asi bych na ni zde odkázal. Takže prosím o vložení poznámky a do ní textu: "Tato studie vznikla během koncepce kapitol pro knihu ADAMEC, T. a kol.: Frýdek-Místek. Praha 2014, kde byla použita zkrácená verze. Prostřednictvím publikace v tomto sborníku je tedy hospodářské školství podáno podrobněji, ačkoliv stále by se dalo ještě rozšířit, např. o výzkum pramenů ve fondu

Dívčí industriální škola ve Frýdku

Neustálé ekonomické a sociální změny, procesy spjaté s industrializací a agrární revolucí, vyvolávaly v druhé polovině 19. stol. poptávku po vzdělávání dětí a mladých lidí v nových poznatcích z průmyslové výroby, řemesel, živností, zemědělství apod. Proměnu domácnosti vyvolaly již předchozí doby osvícenství a biedermeieru, v nichž se tvořil stát, s jehož vznikem došlo k oddělení sféry veřejné od soukromé. Toto rozdělení prohloubilo nerovný vztah pohlaví. Muž zastupoval rodinu navenek a byl výhradním nositelem ekonomické aktivity, ženě byla potvrzena a rozšířena role paní domu. Nesla zodpovědnost za bezchybný chod domácnosti, výchovu dětí v jejich útlém věku a tzv. „sweet home“, což představovalo moderní kulinářství, útulnost, domácí pohodu.⁶ Není se čemu divit, že mezi nejstarší školy se zaměřením na určitou hospodářskou oblast patřily dívčí instituty, v nichž se mladé dívky učily být správnými hospodyňkami.

V roce 1857 otevřely dvě Vídeňanky, dcery c. k. dvorského účetního oficiála Karla von Mayera, ve Frýdku dívčí industriální školu. Škola byla zřízena podle vzoru vídeňských ústavů, ale na nepevných základech. Učitelky byly živý jen z učitelských peněz, a proto po pár měsících školu zrušily, údajně jednak ze stesku po domově, jednak proto, že je povolal vídeňský Frauen-Verein zpět do vídeňské školy. Na podzim téhož roku projížděl Frýdkem zemský prezident a vyjádřil politování nad zrušením školy. Podobně se vyjádřil školský rada, který nemohl pochopit, proč někdo nechal školu zavřít.⁷ Zemský úřad vytýkal frýdeckému městskému úřadu, že nejevil zájem o tuto školu, a uložil okresnímu úřadu úkol školu obnovit. Stanovil směrnice a pokyny o vyučovací době, o způsobu

Inspektorátu živnostenských pokračovacích škol Bílsko, uloženém v Zemském archivu v Opavě.

⁶ LENDEROVÁ, M.: „...ušlechtilé sestřínky“ aneb Dívčí a ženské ctnosti v době předbreznové. In: LORENZOVÁ, H. – PETRASOVÁ, T.: Biedermeier v českých zemích. Sborník příspěvků z 23. ročníku symposia k problematice 19. století Plzeň, 6.-8. března 2003. Praha 2004, s. 79.

⁷ SOKA Frýdek-Místek, f. Archiv města Frýdku, Školské a kultovní záležitosti (1858-1869), inv. č. 547, k. 108.

zajišťování materiálu pro dívčí rukodělné práce, pokyny pro výuku a směrnice pro plat učitelky.⁸

Politování a požadavky vysokých úředníků vyvolaly v obci ohlas, a proto byla škola znovu zřízena o rok později na pevnějších základech. Na jaře 1858 sestavila městská rada program nového otevření dívčí industriální školy ve Frýdku. Starostou byl tehdy František Němčík, mezi radními figurovali např. evangelík Johann Bolegg nebo lékař židovské víry dr. Ziffer. Ústav měl mít dvě oddělení, v prvním se učilo pletení a háčkování, ve druhém vyšší práce, např. síťkování, vyšívání, šití prádla a oděvů. Vzdělávání v prvním oddělení probíhalo jen v létě od 1. dubna do 30. října odpoledne od 15:00 do 17:00, školné na měsíc činilo 10 zlatých c. m. (= 40 zlatých). Druhé oddělení vyučovalo celoročně, resp. od října do dubna. Škola měla učit chudší dívky správnému chování (čestnému a ctnostnému), aby mohly pokračovat jako služebné v bohatých domácnostech, a dobýt si tak štěstí.⁹ Organizační podporu měl poskytnout ženský spolek, o jehož ustanovení na základě vzorových stanov vídeňského ženského spolku byly požádány Marie Kováčová a Emilie Fialová.¹⁰

Ještě na jaře byl vyhlášen v Opavských zemských novinách (Troppauer Landes-Zeitung) konkurz na místo nadučitelky této školy s ročním platem 200 zlatých a s 40 zlatými na byt. Na nabídku odpověděla v červnu Leokadie Knauerová dopisem, jež napsala v Osoblaze. Bylo jí teprve 22 let, ale v bytě svých rodičů si už zřídila na základě žádostí mnoha matek malé vyučování.¹¹ Její otec vedl pozemkové knihy v Osoblaze, takže zastával významné úřednické a společenské postavení, což ovlivnilo Leokadiino přijetí. Její stavovský původ byl silnějším činitelem než domovský původ jedné z uchazeček, která pocházela z Frýdku.¹² Starosta Němčík jí odpověděl, že dívky prvního oddělení by měly věk 6-8 let a nějaká

⁸ DROBIŠ, D.: Zapomenutá škola ve Frýdku. Těšínsko 1/1973, s. 26.

⁹ SOkA Frýdek-Místek, f. Archiv města Frýdku, Školské a kultovní záležitosti (1858-1869), inv. č. 547, k. 108.

¹⁰ DROBIŠ, D.: Zapomenutá škola..., s. 26.

¹¹ SOkA Frýdek-Místek, f. Archiv města Frýdku, Školské a kultovní záležitosti (1858-1869), inv. č. 547, k. 108.

¹² DROBIŠ, D.: Zapomenutá škola..., s. 27.

jí podřízená podučitelka by je učila začátečnickým pracím, zatímco v druhém oddělení by sama vzdělávala dívky ve všech ženských ručních pracích a dohlížela by na jejich fyzicko-morální výchovu.

Sliby starosty Němčíka se ukázaly záhy planými. Nadučitelce Knauerové nebyl zajištěn byt, musela vzít zavděk nouzovou místností ve škole a smlouvu obdržela jen provizorně na jeden rok. Proto si následně zažádala o definitivu, ale situace školy nebyla nijak jistá, takže provizorium trvalo. V roce 1860 měla v druhém oddělení zapsáno 75 žákyn a její kolegyně Maria Schmiedtová v prvním oddělení 33 žákyn. Od počátku byla ovšem patrná slabší docházka.¹³ Nadučitelka Knauerová uvažovala o změně místa, a proto jí starosta jako ředitel školy vystavil 12. 9. 1860 kladné vysvědčení o jejím chování a působení.¹⁴

Město se evidentně potýkalo s problémy ústav finančně udržet. Starosta informoval v polovině r. 1862 okresní úřad, že činnost dívčí školy byla ku prospěchu města, přestože trvala jen jeden a půl roku, ale proti činnosti se postavilo učitelstvo farní školy. Městské zastupitelstvo si zatím dalo za cíl vytvořit silnou hlavní školu (farní) a dívčí plánovalo do budoucna, protože byla vystavěna na písku a stála město 700 zlatých. Zastupitelstvo se usnesením z konce roku 1861 rozhodlo již nezřizovat dívčí školu, protože se ukázala jako nepotřebná, jak bylo vidno ze dvou marných pokusů. Snahy o systematictější výuku tedy ztroskotaly.¹⁵ Podle Dominika Drobiše mohla škola existovat asi 5 let, ale její zánik nelze z pramenů vysledovat.¹⁶ Určité pracovní a hospodyňské návyky se učily na lidové dívčí škole, protože v únoru 1874 zemská vláda informova-

¹³ SOKA Frýdek-Místek, f. Archiv města Frýdku, Školské a kultovní záležitosti (1858-1869), inv. č. 547, k. 108.

¹⁴ DROBIŠ, D.: Zapomenutá škola..., s. 27.

¹⁵ SOKA Frýdek-Místek, f. Archiv města Frýdku, Školské a kultovní záležitosti (1858-1869), inv. č. 547, k. 108.

¹⁶ DROBIŠ, D.: Zapomenutá škola..., s. 27; DROBIŠ, D.: Přehled vývoje školství..., II. část, s. 22. Viz též HROZEK, A.: Školství na Frýdecku..., II. část – Historie jednotlivých škol, fol. 5.

la, že dorazil šicí stroj podle systému Wheeler et Wilson pro dívčí školu.¹⁷

Ve Frýdku byly později zřízeny kurzy pro hospodyňky a postarala se o ně opavská Jednota českých hospodářských společenstev: „*Na žádost ústřední hospodářské společnosti v Opavě, zařídila zde zemědělská rada markrabství moravského 10 nedělní „hospodářský běh“ pro dívky více než čtrnáctileté. Tento běh spojen jest s internátem, do kterého bude přijato nejvýš 20 chovaneček.*“ Přednost dostaly rolnické dívky z Moravy a Slezska, začátek výuky byl stanoven na 9. 12. 1903. Škola měla složitější výuku a strukturu. Vyučovalo se v předmětech: mravouka, vyučovací jazyk, počty a jednoduché účetnictví, zdravotvěda, vychovatelství, chov dobytka a zahradnictví, mlékařství, domácí hospodářství, přírodopis a přírodozpyt, země a dějepis, praktické předměty (příprava pokrmů, konzervování, udržování pořádku v domácnosti, exkurzní vycházky, hospitace v opatrovně), ženské ruční práce.¹⁸

Ke zvýšení zručnosti frýdeckých dívek měla přispět také filiálka těšínského krejčovského školského ústavu (Zuschneidelehranstalt für Damengarderobe), jejíž zřízení vzala zemská vláda slezská na vědomí 9. 6. 1907. O její vznik se postarala Olga Czepelová z těšínského ústavu. V r. 1909 nabídl český hospodářský a vzdělávací spolek Slezská Vesna v Opavě zavedení speciálních a večerních kurzů pro dívky ve Frýdku. Kurzy měly učit dívky rozeznávat bavlněné, lněné a vlněné látky, jejich ceny, význam pro zhotovení prádla a šatů, kreslení střihu prádla, správy prádla a jeho látání, čištění skvrn z obleků atd. Magistrát se postavil k akci negativně, protože podle něho hlavním cílem učení by bylo přednášet písně a básně, a to české. Zemská vláda doporučila Vesně zřídit školu pro ženské živnosti, vaření a domácnost a obrátit se pro radu na inspekční komisařku Renatu Tyršovou v Praze, manželku Miroslava Tyrše.¹⁹ O dalším hospodyňském kurzu ve Frýdku informovala ústřední hospodářská společnost v dubnu 1910. Kurz se měl konat

¹⁷ SOKA Frýdek-Místek, f. Archiv města Frýdku, Školské a kulturní záležitosti (1874-1880), inv. č. 547, k. 110.

¹⁸ Tamtéž, k. 115.

¹⁹ Tamtéž, k. 116.

v domě hospodářského skladiště ve Frýdku na třídě Františka Josefa č. 260 od dubna do června 1910 a pak zase na podzim.²⁰

Živnostenské pokračovací školy ve Frýdku a Místku

Daleko větší úspěch měly učňovské živnostenské pokračovací školy (Gewerbefortbildungsschule), které však vznikaly později v souvislosti s průmyslovou revolucí a potřebou vzdělávat řemeslníky a obchodníky v nových výrobních technologiích. Ve Frýdku se delší dobu podobné zařízení plánovalo, ale teprve jednání výboru pro živnostenskou pokračovací školu v srpnu 1881 vedlo k postupným zřizovacím krokům. První výjimečné zasedání frýdecké městské rady pod vedením starosty Valentina Žaara ve věci zřízení školy se odbylo 22. 10. 1881. Organizační statuta hovořila na prvním místě o jejím účelu: „§ 1 Živnostenská pokračovací škola ve Frýdku má za účel zajistit znalosti a schopnosti, jakož i teoretické a podle možnosti také praktické vzdělání učňům a pomocníkům živnostníků a řemeslníků, popř. mistrům, jakož i továrním dělníkům města Frýdku a jeho nejbližšího okolí k vykonávání jejich povolání.“²¹ Ústav měl být spojen s lidovou školou a obě instituce měl vést ředitel lidové školy. Vyučování se mělo skládat z přípravného všeobecného kurzu a odborného kurzu a mělo probíhat v neděli od 14:00 do 17:00 a každý druhý týden v pondělí a ve čtvrtek od 18:00 do 20:00.²²

²⁰ SOkA Frýdek-Místek, f. Archiv města Frýdku, Správa lesa, honební záležitosti, plavení dříví, sčítání stromů; 1866 telegraf, 1872 výkaz mezd v textilních továrnách, 1909 zpráva o požáru v továrně fy Landsberger (1859-1910), inv. č. 550, k. 123.

²¹ „§ 1 Die gewerbliche Fortbildungsschule in Freidek hat den Zweck, den Lehrlingen und Gehilfen der Gewerbe- und Handeltreibenden evtl. den Meistern, sowie auch Fabriksarbeitern der Stadt Friedek und deren nächsten Umgebung die zur Ausübung ihres Berufes nöthigen Kenntnisse und Kunstfertigkeiten sowohl durch theoretischen, als auch nach Thunlichkeit practischen Unterricht zu Verschaffen.“ SOkA Frýdek-Místek, f. Archiv města Frýdku, Školské a kultovní záležitosti (1874-1880), inv. č. 547, k. 110.

²² Tamtéž.

Školu se nepodařilo uvést v život a v r. 1891 se městský úřad snažil znovu shánět pro ni subvence. Od roku 1893 byla škola konečně v provozu a v jejím čele stanul ředitel Antonín Hawranek²³, kterého již v r. 1894 vystřídal Johann Fitz.²⁴ Podle stanov sestávala škola z přípravného kurzu, dvou ročních kurzů řemeslného vzdělávání a dvou obchodního vzdělávání. Školní rok probíhal od 1. 11. do 31. 5., vyučovalo se v neděli od 14:00 do 17:00, v úterý od 18:00 do 21:00 a v pátek od 19:00 do 21:00.²⁵ Výuka spočívala v předmětech: počítání, účetnictví, vyučovací jazyk, korespondence a spisovní práce, obchodní a směnářské znalosti, obchodní zeměpis. Mělo se vyučovat také v náboženství, ale r. 1898 školní výbor zkrátil vyučování, protože poslední hodinu náboženství prý už několik let přes upomínky nikdo nenavštěvoval.²⁶ Finanční zdroje získávala škola od státu, slezského zemského fondu, obchodní a živnostenské komory v Opavě, města Frýdku a tří hospodářských společenstev.

Žáci pocházeli převážně z řemeslnického prostředí, a proto hovořili česky. Vládní komisař Morawski konstatoval při své návštěvě školy v listopadu 1895, že u mnoha žáků zaznamenal nedostatečné nebo zcela scházející znalosti němčiny. V r. 1897 měla škola zapsaných 60 žáků v přípravném kurzu, 66 v první třídě a 56 ve druhé. Zatímco v přípravném kurzu se učilo 36 československých žáků, 23 polských a 1 německý, v první třídě 35 československých, už 25 německých a 6 polských a ve druhé třídě jen 3 českoslovanští, 3 polští, ale 50 německých, což vyjadřovalo po-

²³ Paskovský rodák A. Hawranek byl ředitelem frýdecké dívčí měšťanské školy a r. 1901 se stal okresním školským inspektorem. Po jmenování Antonína Slezáka okresním školským inspektorem zůstal Hawranek inspektorem německých škol. Viz HROZEK, A.: Školství na Frýdecku..., I. část – Zřizování škol, fol. 133.

²⁴ SOKA Frýdek-Místek, f. Archiv města Frýdku, Školské a kultovní záležitosti (1887-1894), inv. č. 547, k. 112.

²⁵ SOKA Frýdek-Místek, f. Německá průmyslová škola pokračovací ve Frýdku, Stanovy a učební plány (1892-1895), inv. č. 38, k. 1.

²⁶ Zemský archiv v Opavě, f. Zemská vláda slezská Opava, Živnostenská pokračovací škola ve Frýdku (1892-1908), inv. č. 1545, sign. 141/1, k. 2130.

stupnou „germanifikaci“ studentů, protože výukovým jazykem byla němčina.²⁷ Z hlediska věku převažovali žáci 15-18 let (136), nad 18 let jich bylo jen 20, pod 15 let jen 21.²⁸ Žáky byli pomocníci a učni z oborů stavitelství (17), mechanicko-technických živností (10), uměleckých řemesel (17), chemicko-technických řemesel (1), potravinářství (54), oděvnictví (44) a jiných (30).²⁹

V roce 1901 měla škola 11 pedagogů, 126 žáků a ředitelem byl stále Johann Fitz. V listopadu proběhla inspekce školy, inspektor byl celkem spokojen, ale posteskl si, že poměrně dost žáků scházelo, protože byla neděle a žáci asi dali přednost církevnímu svátku (pouti). Zároveň znovu konstatoval, že velké množství žáků nebylo schopno hovořit německy, a proto si učitelé museli vypomáhat češtinou. V roce 1904 se stal novým ředitelem Georg Kubitzius.³⁰

Z roku 1895 se dochovala pozvánka na slavnostní zakončení školního roku. Mělo se odehrát v sobotu 27. 7. 1895, v 8:00 ráno vše začalo slavnostní mší, v 9:00 se pokračovalo divadelním programem se zpěvy a tanci (vaudeville, Liederspiel) s názvem „Mein Österreich, mein Vaterland“, a poté byli končící žáci propuštěni. Akce měla proběhnout v tělocvičně chlapecké měšťanské školy.³¹

Stanovy a učební plán místecké živnostenské pokračovací školy byly odsouhlaseny ministerstvem kultu a výuky 9. 5. 1892. Výuka začala o něco dříve než ve Frýdku, a to školním rokem 1892-1893. Škola měla dva oddíly, německý a český, oba o dvou třídách. Na konci prvního školního roku vykazovalo české oddělení 77 zapsa-

²⁷ SOKA Frýdek-Místek, f. Archiv města Frýdku, Školské a kultovní záležitosti (1895-1900), inv. č. 547, k. 113.

²⁸ SOKA Frýdek-Místek, f. Německá průmyslová škola pokračovací ve Frýdku, Statistické výkazy (1892-1900), inv. č. 39, k. 1.

²⁹ SOKA Frýdek-Místek, f. Archiv města Frýdku, Školské a kultovní záležitosti (1895-1900), inv. č. 547, k. 113.

³⁰ Zemský archiv v Opavě, f. Zemská vláda Slezská Opava, Živnostenská pokračovací škola ve Frýdku (1892-1908), inv. č. 1545, sign. 141/1, k. 2130. Georg Kubitzius v r. 1910 vystřídal Antonína Hawranka na postu inspektora německých škol. Viz HROZEK, A.: Školství na Frýdecku..., I. část – Zřizování škol, fol. 133.

³¹ SOKA Frýdek-Místek, f. Archiv města Frýdku, Školské a kultovní záležitosti (1895-1900), inv. č. 547, k. 113.

ných učňů, německé 87, ale v německém bylo jen 21 učňů německého jazyka, zato 57 českého a čtyři polského. Podle Dominika Drobiše mohl být tento nepoměr způsoben ovlivňováním zaměstnavateli. Většině z nich se jevila znalost němčiny potřebnou k živnosti a obchodu.³² K r. 1898 měl německý oddíl 47 žáků, český 61, ale o rok později zase převažovali němečtí frekventanti. Ve školním roce 1912/13 působilo na této škole 13 učitelů a finance pocházely od státu, města Místku, obchodní a živnostenské komory v Olomouci a Místecké spořitelny. Ve válečných letech 1915/16 byly subvence o polovinu nižší a počet pedagogů klesl na pouhých pět včetně ředitele.³³ V českém oddílu bylo zastoupeno celkem 37 živnostenských oborů, nejpočetněji obuvníků (23) a krejčích (18). Vyučovalo se 7 hodin týdně, dvakrát večer a jednou v neděli odpoledne.³⁴

Zimní hospodářská škola v Místku

V Palkovicích se 30. srpna 1874 konala památná schůze Hospodářské jednoty paskovské, tehdy ještě nesoucí název Filiální hospodářský spolek paskovský, na níž se členové usnesli zřídit v místeckém okrese hospodářskou školu. K provedení tohoto záměru byl zvolen tříčlenný výbor o složení: L. Kubala, P. Ferd. Baar a rolník Pavliska. Trvalo však ještě několik let, než se podařilo záměr uskutečnit.³⁵ Jediná škola požadovaného druhu existovala pět let v Kroměříži, kam byli vysláni místecký starosta Josef Hra-

³² DROBIŠ, D.: Školství, osvěta a knihovnictví ve Frýdku Místku v době nesvobody. Rukopis uložený v SOkA Frýdek-Místek, sign. B 2225, s. 50-51.

³³ Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, f. Obchodní a živnostenská komora Olomouc, Místek – německočeská pokračovací škola živnostenská (1898-1919), inv. č. 3263, k. 403.

³⁴ DROBIŠ, D.: Školství, osvěta a knihovnictví..., s. 51.

³⁵ ŽERT, A.: Výroční zpráva o osmém vyučovacím běhu zimní rolnické školy v Místku na Moravě v měsících říjnu, listopadu, prosinci 1887 a lednu, únoru, březnu a dubnu 1888. Místek 1888, s. 8.

chovec a J. M. Kadlčák, pozdější učitel chystané školy.³⁶ Zimní hospodářská škola začala působit ve městě Místku r. 1880, vznikla podle vzoru kroměřížské rolnické školy a zaměřila se na rolnické syny. První název školy zněl „rolnická škola v Místku“ a takto se vžil do povědomí obyvatel. Peněžitou podporu založení školy dal moravský zemský sněm (500 zlatých) a Kontribuční záložna hukvaldská se zavázala darovat každoročně 500 zlatých.³⁷ Zřízení a udržování školy obstarala Hospodářská jednota paskovská, správu mělo na starost kuratorium v čele s okresním hejtnanem.³⁸

První vyučovací běh byl zahájen 15. 11. 1880 v místnostech „Nové hospody“ (U Koruny), které propůjčila zdarma místecká obec.³⁹ Začalo se v 9 hodin ráno mši ve farním chrámu sv. Jana a Pavla, následovala mimořádná valná hromada Hospodářské jednoty, na níž pronesl slavnostní řeč zástupce olomoucké hospodářské jednoty profesor J. Deml, o vzdělání rolníka promluvil ředitel Tomáš Švehla, a pak byla škola slavnostně odevzdána svému účelu. Pozvaní hosté zakončili slavnostní den společnou hostinou na místecké střelnici. První učitelský sbor tvořili: ředitel Tomáš Švehla, kaplan P. Ferdinand Winkler, Dr. Vilém Barák, J. M. Kadlčák, Dr. Alex. Řeha, Alfons Mřihlad, Karel Orel a Jindřich Socha.⁴⁰ Začátek ovšem nebyl jednoduchý, protože zemědělství na Místeku zažívalo nelehké období: *„Hospodářská situace rolnictva i obce místecké v roce 1880 byla velmi zlá. Po sedm let byla špatná úroda a dílo zkázy dokončila živelní pohroma, která zničila celou úrodu v severovýchodní Moravě. Dne 5. srpna dosáhla voda v Ostravici, Olešné i potoku Valcha, který protékal Místkem, takové výše, že převážná část města byla zaplavena. Voda sebrala ornici z polí, pochopitelně s úrodou, náspy, chalupy, silnice, dráhu a byly i oběti*

³⁶ 100 let zemědělského školství ve Frýdku-Místku. Frýdek-Místek 1980, s. 17.

³⁷ VARMUŽA, F.: 60 let odborné hospodářské školy a zemědělské poradny v Místku 1880-1940. Místek 1940, s. 3-4.

³⁸ SOKA Frýdek-Místek, f. Okresní úřad v Místku, Zimní hospodářská škola v Místku (1893-1906), inv. č. 27, k. 123.

³⁹ ŽERT, A.: Výroční zpráva o dvacátém pátém vyučovacím běhu hospodářské školy zimní v Místku za školní rok 1904-1905. Místek 1905, s. 3.

⁴⁰ VARMUŽA, F.: 60 let odborné hospodářské školy..., s. 4.

na životech. Taková situace, stručně řečeno, byla 3 měsíce před zahájením vyučování na naší škole.“⁴¹

Na dobovém snímku vpravo budova hospodářské školy v Místku

Ústav přijímal děti ve věku nad 14 let s dobrým prospěchem z obecné školy. Školné činilo 5 zlatých a zápisné 1 zlatý pro rok 1896/97. Stipendia poskytoval Veleslavínský zemský výbor moravský (5 stipendií) a Veleslavínský ústřední výbor c. k. moravské společnosti pro zvelebení orby. Škola měla za cíl vychovávat mládež na samostatné a vzdělané, v pravdě uvědomělé rolníky a vzorné občany: „*Účelem rolnické školy místecké jest vzdělávati odrostlejší jinochy pro stav rolnický, by pak hospodářství polní s lepším prospěchem spravovati mohli...*“⁴² V čele ústavu stálo kuratorium, v němž na počátku zasedli místecký advokát JUDr. Alexius Řeha, starosta Josef Hrachovec a děkan P. Bedřich

⁴¹ 100 let zemědělského školství..., s. 17.

⁴² SOKA Frýdek-Místek, f. Okresní úřad v Místku, Zimní hospodářská škola v Místku (1893-1906), inv. č. 27, k. 123.

Kaun.⁴³ Prvním ředitelem byl jmenován 30. 9. 1880 Tomáš Švehla ze Zelenče v Čechách, který vedl školu do 28. 11. 1883, pak přešel na hospodářskou školu v Litomyšli a v Místku převzal jeho funkci Adolf Hevrdle z Lomnice nad Lužnicí, absolvent vyššího hospodářského ústavu v Táboře.⁴⁴ Samostatná budova školy byla postavena architektem B. Židlickým z Moravské Ostravy v r. 1888-1889 vedle farního kostela.⁴⁵ Budova byla slavnostně vysvěcena 24. června 1888 místeckým kaplanem Ferdinandem Winklerem, následovalo slavné „Te Deum“ ve farním chrámu, jež řídil neúnavný ředitel kůru František Kolařík.⁴⁶ Zlatým písmem chtěl ředitel Alois Žert vepsat rok 1891 do dějin rolnické školy, protože po dlouhých jednáních přišla nečekaná finanční nabídka starobělského rolníka Štěpána Holajna na rozšíření školní budovy, přičemž: *„Naděje na podporu se strany obce Místecké, jako po celé trvání školy rolnické tak i tentokráte sklamaly.“* Přístavba proběhla za dohledu architekta Bohumila Židlického.⁴⁷ V budově od r. 1895 sídlilo také české matiční gymnázium.⁴⁸

Výuka probíhala od listopadu do dubna, proto měla škola přídomek zimní. Ke konci dubna, 30. 4., se vydávala žákům I. ročníku výroční vysvědčení a žákům II. ročníku absolutorium.⁴⁹ Škola vyučovala v předmětech: chemie, zahradnictví, účetnictví, kolářství, pěstování rostlin, zelinářství, anatomie zvířat, čeština, přírodopis, kování kopyt, zvěroléčba, měřictví, rýsování apod. Učitelé navíc konali odborné přednášky v místeckém okrese, např.

⁴³ ŽERT, A.: Výroční zpráva o dvacátém pátém vyučovacím běhu hospodářské školy zimní v Místku za školní rok 1904-1905. Místek 1905, s. 3.

⁴⁴ JURÁK, P.- JANOŠCOVÁ, J.: Historie a současnost podnikání na Frýdecko-Místecku. Žehušice 2005, s. 66; VARMUŽA, F.: 60 let odborné hospodářské školy..., s. 4; 100 let zemědělského školství..., s. 18.

⁴⁵ ŽERT, A.: Výroční zpráva o dvacátém pátém vyučovacím běhu..., s. 3-4.

⁴⁶ TÝŽ: Výroční zpráva o devátém vyučovacím běhu zimní hospodářské školy v Místku za rok 1888-9. Místek 1889, s. 1.

⁴⁷ TÝŽ: Výroční zpráva o dvanáctém vyučovacím běhu hospodářské školy zimní v Místku za rok 1891-92. Místek 1892, s. 3-4.

⁴⁸ DROBIŠ, D.: Přehled vývoje školství..., II. část, s. 28.

⁴⁹ VARMUŽA, F.: 60 let odborné hospodářské školy..., s. 9.

v roce 1902/03 o kultuře zelí ve Fryčovicích, o odvodňování pozemků ve Frýdlantě, o hnojení ve Sviadnově, o ovocnářství v Hrabové atd.⁵⁰ Žáci se cvičili také v rozpravách, v nichž společně volně rokovali o hospodářských otázkách a učili se samostatnému vystupování a přednášení. Karel Brož pojednal 27. listopadu 1887 o pluhu a jeho součástkách, Al. Hájovský přednesl 12. listopadu 1887 básně Tajemná hrana Josefa Wünsche, Alois Kresta 25. února 1888 zpravil kolegy o vycházce do vratimovského dvora hraběte St. Genois atd.⁵¹ Škola se snažila žákům vštípit určité morální zásady, učila mravní předměty a měla školní a domácí řád, v němž třeba uváděla zásady dobrého chování, které by se dnes rozhodně neztratily, např.: *„Každý chovanec hled' jak na předmětech svých, tak i školních zachovati čistotu a pořádek. Do místnosti školních vstupujtež s hlavou nepokrytou.“*⁵²

Škola si založila ovocnou školku (1891), která měla na počátku 20. stol. více než 6000 stromků, jabloně, hrušky a třešně různých odrůd, jeřáby aj. Větší počet plaňat, odrůd jablek, hrušek a rynglot ke šlechtění darovaly hospodářské školy v Českých Budějovicích a Českém Brodě. V Bahně si ústav zřídil pokusné pole, kde v r. 1904/05 byl pěstován oves dolarový a pokusně tabák. Dále škola pořádala v r. 1903 desetitýdenní hospodyňský běh, který vedla kočovná učitelka Františka Pospíšilová (vaření, konzervace, domácí hospodářství), s ní Ludmila Lysická (střih a šití) a učitelka Stachová (žehlení).⁵³ V různých dalších letech o prázdninách proběhly několikrát štěpařské a zelinářské kurzy pro dospělé rolníky.⁵⁴

Od r. 1886 byl ředitelem školy Alois Žert, který získal definitivu 1895. Tehdy byl zřízen 2. ročník školy a přišli další učitelé,

⁵⁰ ŽERT, A.: Výroční zpráva o dvacátém pátém vyučovacím běhu..., s. 5.

⁵¹ TÝŽ: Výroční zpráva o osmém vyučovacím běhu zimní rolnické školy v Místku na Moravě v měsících říjnu, listopadu, prosinci 1887 a lednu, únoru, březnu a dubnu 1888. Místek 1888, s. 27.

⁵² Tamtéž, s. 31.

⁵³ SOKA Frýdek-Místek, f. Okresní úřad v Místku, Zimní hospodářská škola v Místku (1893-1906), inv. č. 27, k. 123.

⁵⁴ ŽERT, A.: Výroční zpráva o dvacátém pátém vyučovacím běhu..., s. 5; TÝŽ: Výroční zpráva o jedenáctém vyučovacím běhu hospodářské školy zimní v Místku za rok 1890-91. Místek 1891, s. 16.

Jaroslav Bureš a Em. Vencel. Alois Žert se narodil v Cerhonicích (okres Písek) 21. 7. 1858. Navštěvoval školy v Kolíně, Chrudimi, Praze a Táboře, na učitelské praxi byl v Německu, Dánsku a Nizozemí. Kromě hospodářské školy se velmi účastnil veřejného života v Místku. Byl jednatelem Hospodářské jednoty severovýchodní Moravy, stal se soudním rozhodčím při honebních škodách, delegátem zemědělské rady v Brně, referentem pro statistiku a na počátku 20. stol. členem komise pro ošetřování hřebců a ochranu rostlin. Dal popud k založení zelinářského družstva a stal se jeho vedoucím. Byl činný i v řadě institucí, které se neorientovaly přímo na hospodářství, např. v Matici místecké byl předsedou přípravného výboru pro vybudování českého gymnázia v Místku, v místeckém Sokole působil jako místostarosta a starosta. Aktivně se podílel na pořádání hospodářské výstavy v Místku r. 1894.⁵⁵

Školu finančně podporovala Hospodářská jednota, ale postupně se na jejím provozu podílela také zemská správa. V r. 1889 převzala do svého stavu zaměstnanců ředitele školy a v r. 1904 druhou učitelskou sílu.⁵⁶ Od r. 1910 zemský výbor moravského markrabství spravoval celou zimní hospodářskou školu, Alois Žert zůstal nadále ředitelem.⁵⁷ Příčinou převzetí byl dluh Hospodářské jednoty, který činil 13 000 korun.⁵⁸ Alois Žert působil ve funkci ředitele do r. 1919, tzn. 32 let.⁵⁹

„Aby chovanci poznali velkostatky a malostatky rozumně spravované, podniknuto několik vycházek s chovanci na blízká hospodářství. Tak navštívěna byla usedlost' pana Peterka a Volného ve Svjadnově dne 31. ledna a 27. března t.[oho] r. [oku]. Ve školním tomto roce navštívěna dvakráte rozsáhlá vrbina a dílny košíkářské paně Jurny v Leskovci, cihelna místecká a továrna na

⁵⁵ ŠKUTA, V.: Alois Žert – budovatel zemědělského školství na Místecku. Těšínsko 4/1981, s. 32; MYŠKA, M. – DOKOUPIL, L. (red.): Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Nová řada, sešit 9 (21). Ostava 2006, s. 155.

⁵⁶ DROBIŠ, D.: Školství, osvěta a knihovnictví..., s. 46.

⁵⁷ SOKA Frýdek-Místek, f. Okresní úřad v Místku, Zimní hospodářská škola v Místku (1893-1906), inv. č. 27, k. 123.

⁵⁸ DROBIŠ, D.: Přehled vývoje školství..., II. část, s. 28.

⁵⁹ VARMUŽA, F.: 60 let odborné hospodářské školy..., s. 5.

sod.[ovou] vodu pana Mag. Ph. Jos. Doubravského, materialisty v Místku.“⁶⁰ Podobné výlety byly v zimní hospodářské škole běžné. V březnu a dubnu 1894 navštívili žáci parní pily ve Sviadnově a Starém Městě,⁶¹ v listopadu 1910 byli žáci přítomni parnímu mlácení v Bahně, v březnu 1911 se účastnili odvodňovacích a povodňovacích prací na loukách v Palkovicích,⁶² v únoru 1914 se cvičili v praktickém měření v přírodě, v březnu zavítali do frýdeckého obilního skladiště a stanice hřebců, do cejchovního úřadu v Místku, na výstavu strojů a parního mlýna do Starého Města.⁶³

Za první světové války se od r. 1915 výuka omezila jen na první ročník a v l. 1916-1917 se nevyučovalo vůbec, protože ve škole byla zřízena zotavovna pro raněné vojáky.⁶⁴ Ještě v roce 1917-1918 byly ve školním katalogu zápisy typu „vystoupil“, či „odveden k vojsku“, přesto počty žáků stoupaly a ve školním roce 1918-1919 bylo zapsáno 40 žáků.⁶⁵

Absolventi hospodářské školy založili v r. 1898 vlastní sdružení s názvem Spolek absolventů Zimní hospodářské školy v Místku. Prvním předsedou se stal Václav Holajn z Bělé.⁶⁶ Založení spolku zřejmě do jisté míry vyvolala hospodářská výstava v Místku 1895, protože v době jejího pořádání v létě toho roku svolalo ředitelství školy sjezd absolventů, kteří se sešli v hojném počtu, společně si prohlédli výstavu a poobědvali.⁶⁷ Spolek konal kurzy a přednášky s hospodářskou tematikou, pořádal výstavy ovoce a zemědělských

⁶⁰ ŽERT, A.: Výroční zpráva o osmém vyučovacím běhu zimní rolnické školy v Místku na Moravě v měsících říjnu, listopadu, prosinci 1887 a lednu, únoru, březnu a dubnu 1888. Místek 1888, s. 26.

⁶¹ TÝŽ: Výroční zpráva o čtrnáctém vyučovacím běhu zimní hospodářské školy v Místku za rok 1893-94. Místek 1894, s. 18.

⁶² TÝŽ: Jednatřicátá výroční zpráva vyučovacího běhu zemské hospodářské školy zimní v Místku za školní rok 1910-1911. Místek 1911, s. 25.

⁶³ TÝŽ: Čtyřicátá výroční zpráva vyučovacího běhu zemské hospodářské školy zimní v Místku za školní rok 1913-1914. Místek 1914, s. 14.

⁶⁴ VARMUŽA, F.: 60 let odborné hospodářské školy..., s. 6.

⁶⁵ 100 let zemědělského školství..., s. 20.

⁶⁶ VARMUŽA, F.: 60 let odborné hospodářské školy..., s. 27.

⁶⁷ ŽERT, A.: Výroční zpráva o patnáctém vyučovacím běhu hospodářské školy zimní v Místku za rok 1894-95. Místek 1895, s. 11.

plodin, vyvíjel výzkumnou činnost, podnikal zájezdy na vzorová hospodářství apod. Vlastnil knihovnu, která byla umístěna v budově hospodářské školy. Za spolkový časopis byl považován „Milotický hospodář“.⁶⁸

Plánovaná tkalcovská škola ve Frýdku

Ve Frýdku se dlouho řešilo zřízení tkalcovské školy. Právní oddělení frýdecké obecní rady v této otázce vydalo r. 1885 v tiskárně Františka Orla zprávu, která podávala informace o nutnosti takového ústavu: „*Moderní doba se svými stroji, masovou produkcí a světovým propojením způsobila, že také ve Frýdku nastoupil proces střetávání moderního průmyslu se starým řemeslem, což s sebou přineslo hospodářské a sociální dopady. Průmysl pomalu, ale jistě zničil řemeslo, odebral samostatným živnostníkům základ jejich hospodářské existence, podrobil si je tak říkajíc hospodářsky a sociálně a ze samostatných, vlastních řemeslníků udělal nakonec závislé, nemajetné tovární dělníky.*“⁶⁹ Frýdecká rada si byla vědoma, že tento proces byl přirozený a nezadržitelný a že malí, samostatní tkalci chátrají rok za rokem, až budou muset své řemeslo zavřít, majetky prodat a stát se dělníky v továrnách. Tak se stalo, že ve Frýdku bylo plno továren na bavlnu, ale žádný samostatný tkalcovský řemeslník.

Státu prý nebylo postavení dělnického proletariátu jedno a na frýdecké zastupitelstvo dorazilo více dotazů, co počít, aby se zlep-

⁶⁸ JUŘÁK, P.- JANOŠCOVÁ, J.: Historie a současnost podnikání..., s. 67.

⁶⁹ „*Die moderne Zeit mit ihren Maschinen, ihrer Massenproduktion und ihrem Weltverkehr bewirkte, dass auch in Friedek ein Prozess eintrat, der allüberall, wo die moderne Industrie mit dem alten Handwerke zusammentraf, dieselben wirtschaftlichen und sozialen Folgen nach sich zog. Die Industrie vernichtete langsam aber stetig das Handwerk, entzog dem selbstständigen Gewerbetreibenden die Grundlage seiner wirtschaftlichen Existenz, unterjochte ihn sozusagen wirtschaftlich und sozial und machte schliesslich aus dem selbstständigen, besitzenden Handwerker den abhängigen, besitzlosen Fabriksarbeiter.*“ SOKA Frýdek-Místek, f. Archiv města Frýdku, Školské a kultovní záležitosti (1881-1886), inv. č. 547, k. 111.

šila jeho ekonomická existence. Řemeslníci musí podle právního oddělení vyrábět tak kvalitní zboží, aby mohlo konkurovat materiálům vyrobeným strojově, a k tomu potřebují znalosti: „*Tkalcovská škola ve Frýdku má tedy plnit vysoký a obsažný úkol: tvorbu samostatných tkalcovských řemeslníků, školení zručných mistrů pro velký průmysl, podporu pokroku těchže řemeslníků zprostředkováním nových vynálezů a v neposlední řadě takto přínos lepších existenčních podmínek pro obyvatelstvo regionu Frýdek-Místek.*“⁷⁰ Škola měla vzniknout ze státních prostředků, zemský výbor vyčlenil subvenci 800 zlatých, aby zajistil provoz školy, tzn. místo, otop, světlo a služby. Vše mělo probíhat podle příkladu tkalcovské školy ve Frenštátě. Škola měla mít denní a večerní kurz, denní kurz sestával ze dvou ročníků s učivem v řemeslných počtech, účetnictví, právnické vědě, tkalcovství atd. a večerní kurz měl obsahovat praktické vyučování. Denní kurz měl probíhat jen v němčině, večerní v obou jazycích.⁷¹

Ministerstvo kultu a výchovy apelovalo ještě v r. 1887 na zřízení tkalcovské školy ve Frýdku pro zdejší textilní průmysl⁷², ale město se rozhodlo jinak a podobný ústav byl otevřen až po první světové válce přesunem z Frenštátu pod Radhoštěm.⁷³

Závěr

Hospodářské školství představovalo v 19. stol. a na počátku 20. stol. důležitou složku výchovy a vzdělávání. Snažilo se reagovat na převratné změny v tehdejší ekonomice. Řemesla upadala,

⁷⁰ „*Die Webefachschule in Friedek hat also eine ebenso hohe als umfassende Aufgabe zu erfüllen: Die Schaffung eines selbstständigen Webehandwerkes, die Heranbildung tüchtiger Werkmeister für die Grossindustrie, die Förderung des Fortschrittes derselben durch Vermittlung neuer Erfindung und in letzter Linie die mittelbare Herbeiführung besserer Existenzbedingungen für die Bevölkerung der Bezirke Friedek-Místek.*“ Tamtéž.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² Tamtéž, k. 112.

⁷³ SOKA Frýdek-Místek, f. Státní odborná škola tkalcovská Frýdek 1880-1934, Stručná školní kronika, inv. č. 1.

vytvářely se nové živnosti a zemědělství procházelo technologickou modernizací. Objevovaly se nové stroje, které dokázaly udělat ruční práci za spoustu dělníků, což způsobovalo rychlou restrukturalizaci výroby. Města Frýdek a Místek se v průběhu protoindustrializace stala středisky ruční textilní produkce, ale v posledních desetiletích 19. stol. přicházeli domácí tkalci zcela o obživu, a proto museli hledat jinou práci a přizpůsobit se novým technologiím. Obě města v tomto směru zaspala. Tkalcovskou školu zřídil Frýdek až po první světové válce přenesením z Frenštátu p. R. V té době už ale byla její potřeba velmi malá.

Ve Frýdku a Místku se v druhé polovině 19. stol. podařilo zřídit živnostenské pokračovací školy, které ve večerních hodinách a po nedělích učily tovaryše a učně novým způsobům řemeslné práce. Podobně zimní hospodářská škola v Místku přinášela synům rolníků nové poznatky v zemědělství, např. vysoušení půdy, meliorace, hnojení apod., a představovala jim nové zemědělské stroje. Pro spoustu dalších zájemců konaly tyto školy a různé spolky večerní kurzy. Často se zaměřovaly na mladé dívky, kterým se snažily vštípit znalosti správné péče o domácnost. V tomto směru jako by vzdělávání také trochu zaspalo, protože dívky v dané době již snily o poněkud odlišném životě, o uplatnění na trhu práce, ale možná právě tyto dívčí zájmy vyvolaly ve stále maskulinní společnosti potřebu zřizovat kurzy pro budoucí manželky, jelikož se veřejnost nechtěla se zanikajícím rozdělením domácnosti na mužskou a ženskou sféru rozloučit.

FUNKCIONALISTICKÁ PŘESTAVBA FARNÍHO KOSTELA V JABLUNKOVĚ VE 30. LETECH 20. STOLETÍ

Eva Vojkovská

Farní kostel Božího těla v Jablunkově má bohatou stavební historii, článek se však zaměřil na přestavbu kostela ve třicátých letech 20. století, při které byla k původní hlavní lodi přistavěna příčná loď s presbyteriem. Kostel v Jablunkově je jmenován již v roce 1447 v soupisu desátků vratislavského biskupství.¹ Jablunkov vlastnila těšínská komora a patronem kostela byl těšínský kníže. Farnost Jablunkov podléhala těšínskému děkanátu do roku 1806 a poté k nově ustanovenému jablunkovskému děkanátu, který byl podřízen těšínskému komisariátu a generálnímu vikariátu vratislavského biskupství. Původně bylo přiřazeno k jablunkovské farnosti 17 obcí, avšak v roce 1785 byly vyčleněny a ustanoveny samostatné farnosti v Jistebné a v Mostech u Jablunkova. Poté k jablunkovské farnosti náleželo 12 obcí – Biala, Bocanovice, Bukovec, Hrádek, Jablunkov, Košaristka, Lomná, Milíkov, Návsí, Písek, Písečná, Přelač. V roce 1898 byla nově zřízena farnost Horní Lomná, pro kterou byl v roce 1896 postaven tehdy ještě filiální kostel sv. Kříže.² Po vzniku Československé republiky byl pro československou část východního Slezska ustanoven Kníže biskupský komisariát, kterému podléhal jablunkovský děkanát a farnost. V roce 1925 byla přiřazena část obce Javořinka jako obec Hrčava.³

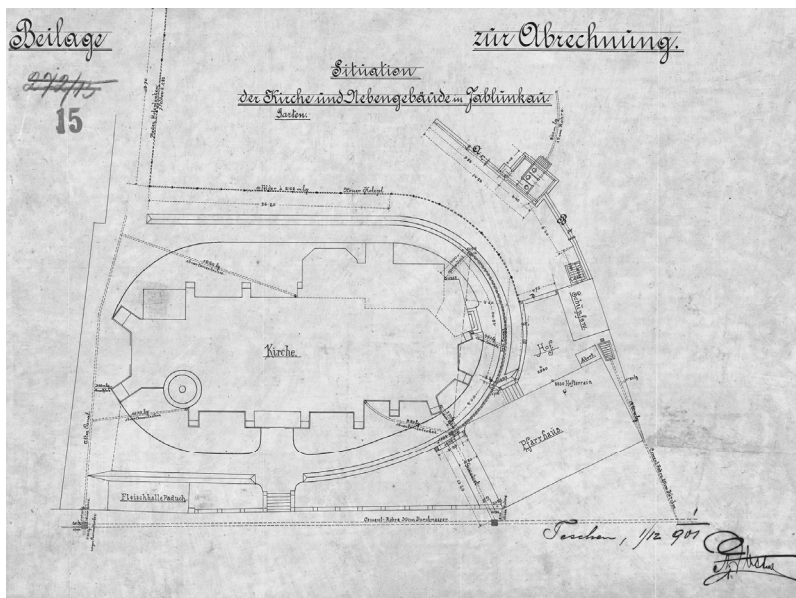
Nejstarší historie kostela není přesně známa. Inventář kostela uvádí, že kostel v roce 1615 vyhořel, v roce 1620 byl vyzděn a věž byla dřevěná. V roce 1709 byla přistavěna osmiboká kaple na náklady faráře Jakoba Sebastiana Hendela v „novém stavebním slo-

¹ Pindur, David: Světla a stíny barokní církve ve Slezsku. Český Těšín 2015, str. 50.

² Lepíková, Kateřina: Inventář Farní úřad Horní Lomná. Frýdek-Místek 2000, str. 2,3.

³ Lepíková, Kateřina: Inventář Farní úřad Jablunkov. Frýdek-Místek 1999, str. 3-5.

hu⁴, která byla ukončena osmibokou kopulí zdobenou štukou. Podle inventáře kostela z roku 1772 měl kostel vyzděnou věž a osmibokou kapli s kryptou.⁵

Půdorys kostela před přestavbou

Původní kostel měl podélnou loď ukončenou presbyteriem s trojbokým závěrem se sakristií a kaplí na evangelijní straně kostela. Presbyterium bylo klenuté a osvětleno třemi podlouhlými okny. Nad sakristií se nacházela oratoř. Chór byl podepřen dvěma zdvojenými sloupy. Z chóru vedl vstup do repositoria pod věží. Zachovaná vyzděná kvadratická věž je situována před průčelím a byla krytá částečně plechem a částečně šindelem⁶. Dochovaná hlavní loď je ukončená valenou klenbou s lunetami se štukovými žebry se středovými medailony a obdélným štítkem s nápisem

⁴ ZA v Opavě, Zemská vláda slezská, inv.č. 61.

⁵ SOKA F-M, FÚ Jablunkov, inv.č. 30, k. 1.

⁶ ZA v Opavě, Zemská vláda slezská, inv.č. 61, inventář z roku 1804.

INRI z období raného baroka. Hlavní loď byla původně osvětlena třemi podlouhlými okny a vydlážděna čtvercovou kamennou dlažbou.⁷ Interiér kostela je členěn šesticí sloupů s římsovou hlavicí. Kaple je přístupna otvorem klenutým valeným záklenkem, nad kterým se nachází barokní ornament se štítkem s nápisem SH. Fasáda původního kostela je členěna odstupňovanými opěráky.

Jablunkovský farář i místní věřící usilovali o přestavbu kostela již od roku 1831.⁸ Těšínská komora jako patron kostela však s přestavbou nesouhlasila s odůvodněním, že není potřeba. V roce 1855 opět farář František Sniegon žádal patrona a příslušné úřady o rozšíření nebo novostavbu kostela a opět neúspěšně. Dne 15. listopadu roku 1863 byl ustanoven Kostelní konkurenční stavební komitét (Kirchenbau-Konkurenz-Comité), jehož cílem byla novostavba kostela nebo přístavba a přestavba původního. Konkurenční výbor⁹ jednal o stavu a velikosti kostela a usnesl se, že kostel již nevyhovuje. Uvedl, že stavba kostela pochází z roku 1620 a byla postavena pro mnohem menší počet věřících. V roce 1865 čítala farnost přes 6000 duší a kostel byl pro takový počet věřících nedostačující. Kostel byl od hlavních vstupních dveří k hlavnímu oltáři dlouhý 16 sáhů (Klafter) a široký 4 sáhy.¹⁰ Hlavní loď, chór, kaple, presbyterium a oratorium bylo při bohoslužbě přeplněno lidmi. V kostele byla příliš vysoká vlhkost, která škodila stavbě a ničivnitřní zařízení, poškodila paramenta, obrazy a sochy. Farář František Sniegon se opět snažil o přestavbu kostela a žádal patrona kostela o podporu. Již v roce 1865 si prohlédl kostel stavitel těšínské komory (Caal-Bauverwalter), který měl také vyhotovit plány pro přestavbu nebo novostavbu kostela. K přestavbě opět nedošlo, dochoval se však nesignovaný plán přestavby kostela z roku 1867, na kterém stavitel zakreslil příčný řez kostela s pohledem na presbyterium a po stranách hlavní lodi přistavěné dvě boční kaple zaklenuté klenbou.¹¹ Z této doby také pochází

⁷ ZA v Opavě, Zemská vláda slezská, inv.č. 61.

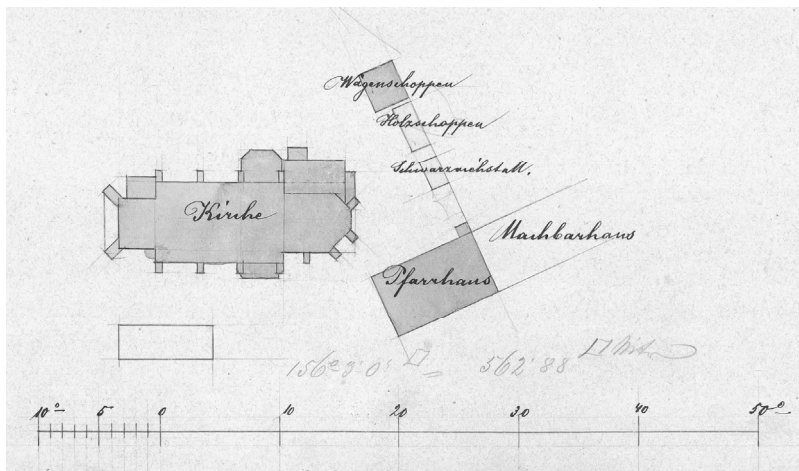
⁸ SOKA F-M, FÚ Jablunkov, inv.č. 39, k. 1

⁹ SOKA F-M, FÚ Jablunkov, inv.č. 39, k. 1, zápis z 5. března 1865.

¹⁰ SOKA F-M, FÚ Jablunkov, inv.č. 39, k. 1.

¹¹ SOKA F-M, FÚ Jablunkov, inv.č. 39, k. 1.

nesignovaná situace kostela. Stavbu původního kostela přibližuje situace kostela od stavitele těšínské komory Albína Theodora Prokopa z roku 1900.¹²

Situace kostela a fary před přestavbou

Další pokus o stavbu kostela začal v roce 1908. Dne 9. května 1909 byl ustanoven Kostelní konkurenční výbor, jehož cílem byla přestavba a oprava kostela.¹³ K přestavbě kostela opět nedošlo, proběhly však opravy, kostel byl nově vydlážděn a zasypána krypta a dochovaly se plány nových lavic v kostele stavitele stavebního úřadu těšínské komory Ernsta Altmanna.¹⁴

Nová republika Československá vytvořila dostatečné podmínky pro přestavbu farního kostela v Jablunkově, neboť v roce 1932 byla přestavba skutečně provedena. Do stavebního dění zasahoval vratislavský arcibiskup kardinál Bertram, který 21. února roku 1930 vydal instrukce pro přestavbu, rozšíření a výstavbu nových koste-

¹² ZA v Opavě, fond Ústřední správa statků Knížecí komory těšínské, inv.č. 360.

¹³ SOKA F-M, FÚ Jablunkov, inv.č. 39, k. 1.

¹⁴ ZA v Opavě, fond Ústřední správa statků Knížecí komory těšínské, inv.č. 360, Spyr, Antonín: Jablunkov. Jablunkov 1999, str. 77.

lů.¹⁵ Nařízení určovalo průběh schvalování stavby církevními instancemi, z nichž nejprve farář spolu s děkanem a zástupcem děkana s dalšími pověřenými měli projednat nutnost a účelnost stavby, především finanční krytí, a poté výsledek jednání poslat generálnímu vikariátu. Po schválení stavby ordinariátem spolu se souhlasem patrona kostela mohlo církevní představenstvo zadat práci architektům, kteří vyhotoví podepsané plány a návrh rozpočtu na stavbu. Tyto podklady měly být následně opět poslány k posouzení generálnímu vikariátu. Architekti měli nárok na honorář. Pokud probíhá architektonická soutěž, byl nutný souhlas generálního vikariátu. Teprve poté byl architekt pověřen prací a byla sepsána smlouva o nákladech na stavbu, které musel potvrdit patron a představení kostela. Poté architekt vypracoval hlavní návrh a rozpočet, které měly být opět zaslány na ordinariát k posouzení, ke kterému se vyjádřil zemský konzervátor (památkář). Po schválení také státními úřady mohla být zahájena výstavba kostela. Farář a představení kostela byli zodpovědní za stavbu. O odmítnutí hotové stavby jednali představení kostela s generálním vikariátem a církevními úřady. Arcibiskup se v nařízení vyjádřil k architektonickému řešení stavby, ve kterém odmítl převzetí stylu profánních staveb a dispozice připomínající nádraží a koncertní sály. Upozornil na liturgická pravidla uplatněná v interiéru. Požadoval komornější prostory k náboženskému rozjímání pro bohoslužebnou činnost a péči o duši. Vyžaduje zachování pravidel starého sakrálního umění. Těmto podmínkám odpovídal výběr architekta, jehož tvorba a osobnost musela těmto požadavkům vyhovovat. Biskup se vyjádřil k modernímu umění a připouštěl moderní konstrukce u novostaveb, litoval však, že se dává přednost moderním formám a nečerpá se z forem sakrálního dědictví, které úřady označovaly jako nevyhovující. Odmítl přejímání běžných profánních stavebních forem beze změn pro církevní stavby.

Dochovala se bohatá korespondence s vratislavským biskupem, od roku 1930 arcibiskupem, ohledně přestavby jablunkovského kostela, která byla uskutečněna v době působení faráře Josefa

¹⁵ SOKA F-M, FÚ Jablunkov, inv.č. 40, k. 1.

Hanzlíka. V roce 1926 byl ustanoven kostelní konkurenční výbor, který se v roce 1927 usnesl pro rozšíření kostela.¹⁶

Návrhy na přestavbu kostela a stavbu fary posílali především místní stavitelé spjatí například s výstavbou města Český Těšín po 1. světové válce. Jednotlivé návrhy se však nedochovaly. O přístavbu jablunkovského kostela usilovala Firma Josef Nosek a architekt Adolf Richter z Českého Těšína, která například postavila budovu české obecné a měšťanské školy na ulici Komenského a původní židovskou synagogu podle plánu architekta Eduarda Davida.¹⁷ Firma zaslala své nabídky a návrhy přestavby jablunkovského kostela a nové budovy fary již v roce 1927. Další návrh podala stavební firma Eugena Fuldy z Českého Těšína, která se zaplala do stavebních dějin města Těšín a Těšínska. Firma postavila například budovu městské radnice v Českém Těšíně podle plánů ostravského architekta Viléma Richtra.¹⁸ V roce 1929 se Eugen Fulda vyjádřil k návrhu přístavby kostela v Jablunkově, podle kterého měla být hlavní loď prodloužena a k zahradní straně kostela přistavěna patrová část v interiéru, toto řešení však působilo neorganicky, stejně jako napojení částí střech. Dle dalšího návrhu šlo opět o prodloužení hlavní lodě a dvě symetrické přístavby, čímž by vznikl půdorys kříže. Půdorysy této přestavby však měly být přepracovány vzhledem na vnější působení stavby a vnitřního prostoru. Podle dalšího návrhu měla být zbourána celá hlavní loď a vystavěna nová, větší, vyšší a širší. V roce 1930 žádal Kostelní konkurenční výbor v Jablunkově Památkový ústav v Brně o povolení a vyjádření k přestavbě kostela. Výbor a arcibiskup původně požadovali přestavbu celé hlavní lodě s presbyteriem a kaplí až k věži, která měla být zachována. Památkový úřad povolil přestavbu kostela, požadoval však zachování hlavní lodi s chórem.¹⁹ S přestavbou souhlasil patron kostela Ministerstvo zemědělství - Správa

¹⁶ SOKA F-M, FÚ Jablunkov, inv.č. 40, k. 1.

¹⁷ Grobelný, Andělín – Čepelák, Bohumil (ed): Český Těšín 50 let městem. Ostrava 1973, str. 138.

¹⁸ Grobelný, Andělín – Čepelák, Bohumil(ed): Český Těšín 50 let městem. Ostrava 1973, str. 138.

¹⁹ SOKA F-M, FÚ Jablunkov, inv.č. 40, k. 1.

státních statků a lesů Frýdek, který však nenesl finanční zátěž stavby.²⁰ Kostelní konkurenční výbor na svém jednání z 12. srpna 1930 jednal o návrzích stavitele Eugena Fuldý, které měly být zaslány Památkovému úřadu a kardinálovi biskupovi.²¹ Kostelní konkurenční výbor se však dne 2. listopadu roku 1930 jednohlasně rozhodl pro rozšíření jablunkovského kostela podle návrhu brněnského architekta Jaroslava Oplta na základě rozhodnutí přijatého na jednání na Památkovém úřadu v Brně v přítomnosti biskupského komisaře Weismanna a ministerského rady Koszuta.²² Dne 6. prosince 1930 sepsal konkurenční výbor katolického kostela v Jablunkově smlouvu s architektem Jaroslavem Opltem na provedení náčrtků přístavby kostela a novostavby fary podle programu Farního úřadu v Jablunkově a podle pokynů Státního památkového úřadu v Brně. Za náčrty mu měl být vyplacen honorář 2500 Kč a bude-li mu definitivně zadán i definitivní návrh, rozpočet a detaily, měla mu být tato částka odečtena od honoráře.²³ Výbor na svém zasedání schválil tyto plány a rozpočet. Dne 22. prosince 1930 poslal jablunkovský farář návrhy brněnského architekta Ing. Jaroslava Oplta vatislavskému arcibiskupovi k posouzení prostřednictvím ministerského rady. Dle tohoto návrhu by byl rozšířený kostel o 150 % větší než starý kostel. A tento návrh byl nakonec uskutečněn. Dne 9. ledna roku 1931 žádal kostelní konkurenční výbor s Farním úřadem Jablunkov Zemský úřad v Brně o komisionální řízení o rozšíření farního kostela a novostavby budovy fary.²⁴ Architekt Oplt byl pověřen vyhotovením detailních plánů.

Výbor vypsal ve dnech 24. až 31. července 1931 v novinách výběrové řízení na provedení stavby, ve kterém měl být vybrán stavitel kostela. Stavební firmy navrhly rozpočty na provedení stavby a předložily celkem sedm návrhů rozpočtu; od Viléma Wrany z Třince, Eugena Fuldý, Josefa Jarmera, Viléma Nekvasila z Českého Těšína, Františka Filipka z Dolních Tošanovic a Joži

²⁰ SOKA F-M, FÚ Jablunkov, inv.č. 40, k. 1.

²¹ SOKA F-M, FÚ Jablunkov, inv.č. 5.

²² SOKA F-M, FÚ Jablunkov, inv.č. 5.

²³ SOKA F-M, FÚ Jablunkov, inv.č. 40, k. 1

²⁴ SOKA F-M, FÚ Jablunkov, inv.č. 40, k. 1

Dvořáka ze Slezské Ostravy. Datum odevzdání byl 22. srpna roku 1931.²⁵ Výbor požadoval stavitele katolického vyznání, ale například stavitel Fulda byl evangelického vyznání. V roce 1931 zaslal sám architekt a stavitel Adolf Richter, podnikatelství staveb z Českého Těšína, filiálka v Třinci, novou nabídku na přestavbu fary a rozšíření kostela.²⁶ V ní navrhoval také přístavbu chóru na zahradní straně, přesněji na evangelijní, což by vyžadovalo zbouření staré fary. Firma Technická kancelář a podnikatelství staveb V. Nekvasil v Českém Těšíně, jejímž majitelem byl Ing. arch. Otakar Nekvasil stavitel z Karlína,²⁷ se v Českém Těšíně podílela například na výstavbě nemocničního areálu podle plánů architekta Krause.²⁸ O přestavbu jablunkovského kostela a stavbu fary usiloval také František Filipek, zednický a tesařský mistr v Dolních Tošanovicích, který uvedl také soupis svých dosavadních prací, tedy opravy kostela v Dolních Domaslavicích, v Dobré, v Bruzovicích, Komorní Lhotce, kostela na Morávce, stavby škol ve Střitěži, Řece, Vojkovicích, Skalici, Sedlištích, stavby kolonie menších domků „Rozvoj“ v Českém Těšíně, vily a rodinné domy např. vily pana Nohla v Nošovicích.²⁹ Dalším účastníkem výběrového řízení byl architekt a stavitel Joža Dvořák ze Slezské Ostravy, který ve své nabídce upozornil na některé své práce, např. kostel ve Zlobicích a v Zalonově, mnohamilionové stavby škol, kin a veřejných budov. Současně prováděl stavbu poštovní budovy ve Slezské Ostravě a nádražní pošty v Českém Těšíně.³⁰ V tajném hlasování byla vybrána firma Františka Filipka.³¹

V říjnu roku 1931 právník Parma napadl výběrové řízení na provedení stavby. Podle jeho názoru účastníci výběrového řízení nebyli oprávněni nabídnout své návrhy, neboť stavba měla být zadána dle státních zadávacích podmínek, podle kterých dle usta-

²⁵ SOKA F-M, FÚ Jablunkov, inv.č. 5.

²⁶ SOKA F-M, FÚ Jablunkov, inv.č. 40, k. 1.

²⁷ SOKA F-M, FÚ Jablunkov, inv.č. 40., k. 1.

²⁸ Grobelný, Andělín – Čepelák, Bohumil (ed): Český Těšín 50 let městem. Ostrava 1973, str. 138.

²⁹ SOKA F-M, FÚ Jablunkov, inv.č. 40, k. 1.

³⁰ SOKA F-M, FÚ Jablunkov, inv.č. 40, k. 1.

³¹ SOKA F-M, FÚ Jablunkov, inv.č. 5.

novení zákona z roku 1893 může být stavba zadána pouze oprávněnému staviteli nikoli zednickému a tesařskému mistru. Byl kritizován výběr stavitele Filipka, i proto, že jeho nabídka byla nejlevnější, ten však nakonec stavbu provedl.

Kvůli rozšíření kostela byla zakoupena parcela č. 106 s řeznickou jatkou, která byla zapsána na katastrálním úřadu jako majetek farního kostela do složky č. 144 pozemkové knihy.³² Z důvodu rozšíření kostela byla zbourána stará budova fary, na jejímž místě stojí část dnešního kostela. V rámci přístavby kostela byla postavena opěrná zeď při původní císařské silnici.³³

Pohled na přístavbu presbyteria a novou příčnou loď, současný stav

Přestavba jablunkovského kostela byla realizována podle plánu brněnského architekta profesora Jaroslava Oplta, který se narodil 10. července 1887 v Lounech a vystudoval Vysoké učení technické v Praze u architekta Schulze.³⁴ Žil v Brně, kde působil jako ředitel Vyšší průmyslové školy. Vystavoval na výstavě Odbočky klubu

³² SOKA F-M, FÚ Jablunkov, inv.č. 40, k. 1.

³³ SOKA F-M, FÚ Jablunkov, inv.č. 40, k. 1.

³⁴ Toman, Prokop: Nový slovník československých výtvarných umělců. II. díl. Ostrava 1993, str. 228.

architektů v roce 1929.³⁵ Je autorem budovy školy v Jihlavě. Z korespondence s farním úřadem vyplývá, že v době práce na jablunkovském kostele také pracoval na návrzích skupiny veřejných budov v Brně.³⁶ Z dopisu jsme se dozvěděli i informace z osobního života, neboť píše o narození dcery.

Pohled na nový chór, současný stav

Oplt navrhl novou příčnou loď, presbyterium a sakristii zastřešenou valbovou střechou na místě původního presbyteria a sakristie. Příčná loď je ukončena kazetovým železobetonovým stropem. Po stranách příčné lodi jsou situované empory v patře podepřené dvěma sloupy. Na epištolní straně v příčné lodi vede na balkón točité schodiště v přistavěné schodišťové věži přístupné z venku. Presbyterium se segmentovým závěrem je ukončeno rovným stropem. K presbyteriu přiléhá patrová sakristie. Nad křížením lodí byl umístěn sanktusník. Z původního kostela zůstala původní

³⁵ Toman, Prokop: Nový slovník československých výtvarných umělců. II. díl. Ostrava 1993, str. 228.

³⁶ SOKA F-M, FÚ Jablunkov, inv.č. 40, k. 1, dopis z 25. srpna 1931.

hlavní loď ukončená valenou klenbou s lunetami, kaple a věž. Byl rozšířen původní vítězný oblouk. Z korespondence i z uskutečněné přestavby vyplývá, že původní chór s varhanami byl odstraněn a byl nahrazen železobetonovou deskou podepřenou dvěma sloupy po stranách. Příčná loď je osvětlena řadou malých obdélných oken a řadou podlouhlých členěných oken. Presbyterium je osvětleno funkcionalistickým pásem ze čtyř čtvercových a podlouhlých oken.

V roce 1932 kostel získal nové zařízení kostela. V kostele před přestavbou stál podle inventáře hlavní oltář dřevěný „gotický“, pořízený v roce 1883. Na hlavním oltáři se nacházel obraz Poslední večeře Páně a obraz sv. Hedviky a Josefa, sochy sv. Petra a sv. Pavla a sochy dvou andělů. Po stranách kostela byly umístěny dřevěné boční oltáře z roku 1881, Mariánský oltář se sochou Panny Marie s lilií, sochou sv. Antonína Paduánského a sv. Dominika a druhý boční oltář Nejsvětějšího Srdce Ježíšova se sochou Srdce Ježíše Krista a sochou sv. Anny a sv. Aloise.³⁷ Obrazy křížové cesty byly z terakoty v „gotických rámech“, které pořídil kostel v roce 1905.³⁸ V kapli se nacházela socha sv. Jana Nepomuckého, pieta a socha Máří Magdaleny. V presbyteriu měla své místo socha Panny Marie.³⁹ Z korespondence mezi Opltem a jablunkovským děkanem vyplývá, že nové vnitřní zařízení nebylo provedeno přesně podle návrhů architekta Oplta. Sloupy měly být obloženy černým umělým kamenem, který byl však později odstraněn, sloupy byly omítnuty okrovou omítkou. Ve svém návrhu křížové cesty, podle kterého odlitky měly být připevněny do dřevěných rámců, architekt odkazoval na stavbu kostela podle architekta Plečnika v Praze, návrh však nebyl zcela uskutečněn.⁴⁰

Vybavením interiéru byla pověřena firma Hamel z Nového Jičína.⁴¹ Stěny byly obloženy slovenským travertinem, který se dochoval v boční kapli. Na stěnách visí 12 apoštolských křížů z travertinu. Na zábradlí empory je připevněno 14 křížových zasta-

³⁷ SOKA F-M, FÚ Jablunkov, inv.č. 2, inventář kostela z roku 1909.

³⁸ SOKA F-M, FÚ Jablunkov, inv.č. 2.

³⁹ SOKA F-M, FÚ Jablunkov, inv.č. 2.

⁴⁰ SOKA F-M, FÚ Jablunkov, inv.č. 40, k. 1, zápis z 6. listopadu 1932.

⁴¹ SOKA F-M, FÚ Jablunkov, inv.č. 40, k. 1.

vení odlitých plastik osazených do mramorových rámců. Při přestavbě byla zachována původní kazatelna, která byla původně umístěna na evangelijní straně nového vítězného oblouku presbyteria. Podle dopisu z 25. dubna 1932 víme, že Oplt navrhl původně hladký oltářní stůl bez pilířů a upozornil na kostel v Praze od architekta Gočára, který navrhl betonovou kazatelnu a hladký oltářní stůl.⁴² Podle inventáře z roku 1932 byla zhotovena menza z jednoho kusu kararského mramoru, který spočívá na čtyřech mramorových sloupech. Zadní strana oltáře se skládá z betonového podstavce obloženého deskami ze slezského mramoru.⁴³ Tabernákl a ostatní části oltáře jsou dřevěné uměle mramorované.⁴⁴ Po obou stranách tabernáklu stojí sochy dvou andělů natřených na bílo, nad nimiž se nachází malý kříž a sousoší P. Ježíše a Nejsvětější Svátosti a sv. Jana.⁴⁵ Na stěně za oltářem byly umístěny polychromované sochy ze starého oltáře a to sv. Petra, sv. Pavla, sv. Hedviky a sv. Jiří,⁴⁶ který však v inventáři z roku 1909 nebyl uveden. V současné době se inventář v kostele nachází, pouze sochy ze starého oltáře nestojí za oltářem, nýbrž na stěnách hlavní lodě. Pod bočními oratořemi stály boční oltáře: jeden dřevěný mramorový se sochou Nejsvětějšího Srdce Páně s obrazem sv. Josefa a druhý boční oltář se sochou Panny Marie a obrazem sv. Terezie od dětřátka Ježíše.⁴⁷ Oltáře se sochou jsou pod emporami i nyní.

Dne 29. června roku 1932 psal jablunkovský farář arcibiskupovi, že stavba kostela je již hotova. Za dva měsíce měl být kostel zcela dokončen a tak farář požádal arcibiskupa o vysvěcení kostela.⁴⁸ Firma Rieger z Krnova hlásila, že varhany si mohou již odebrat a firma Hanel z Nového Jičína již měla hotový celý inventář

⁴² SOKA F-M, FÚ Jablunkov, inv.č. 40, k. 1.

⁴³ SOKA F-M, FÚ Jablunkov, inv.č. 3, inventář z roku 1934.

⁴⁴ SOKA F-M, FÚ Jablunkov, inv.č. 3.

⁴⁵ SOKA F-M, FÚ Jablunkov, inv.č. 3.

⁴⁶ SOKA F-M, FÚ Jablunkov, inv.č. 3.

⁴⁷ SOKA F-M, FÚ Jablunkov, inv.č. 3.

⁴⁸ SOKA F-M, FÚ Jablunkov, inv.č. 40, k. 1.

kostela.⁴⁹ Kostel byl konsekrován kardinálem arcibiskupem Bertramem 18. září 1932.⁵⁰

Jablunkovský kostel po přestavbě z počátku 30. let 20. stol., současný stav

Přestavba nebyla realizována zcela podle představ architekta Oplta, který se v jednom ze svých dopisů vyjádřil, že došlo

⁴⁹ SOKA F-M, FÚ Jablunkov, inv.č. 40, k. 1

⁵⁰ SOKA F-M, FÚ Jablunkov, inv.č. 2.

ke změnám během realizace stavby a že se obává, že tato „stavba neobstojí v očích odborné veřejnosti“. Vznikla přesto zajímavá a cenná funkcionalistická přestavba. Architekt navrhl přístavbu propojením těles různých výšek a vytvořil jednotný prostor osvětlený velkými funkcionalistickými okny na hladké ploše stěn. Oplť využil účelnou koncepci otevřeného prostoru ukončeného železobetonovým kazetovým stropem a členěného jednoduchými sloupy nesoucími empory a chór, které tvoří celek s původní částí kostela. Stavba je očištěna od ornamentů. Ve srovnání například s kostelem sv. Hedviky od Leopolda Bauera a kostela sv. Josefa Don Bosko v Moravské Ostravě nemá jablunkovský kostel tak čisté funkcionalistické formy a úroveň také z důvodu svázanosti se starší částí kostela, avšak je cenným příkladem funkcionalistické církevní stavby na Těšínsku. Důvodem jsou také zkušenosti a kvality architekta Oplty, který měl kontakty s nejnovějšími trendy architektury a jejími tvůrci.

V roce 2011 začala rekonstrukce interiéru, která byla v roce 2015 ukončena.

K POČÁTKŮM KINA VLAST V MÍSTKU

Tomáš Adamec

„Občané! O Vánocích bude odevzdána veřejnosti budova nového městského biografu, který po sedmnácti letech přestěhuje se takto do vlastní budovy“. Tak začínala informace městské rady z prosince 1927 podepsaná starostou města Vincencem Procházkou. Z celého oznámení můžeme nabýt dojmu, že nové kino bylo přímo ukázkou moderní architektury a techniky: „Budova tato má velkou dvoranu pro 650 návštěvníků, prostorný vestibul, promenoir, pokladny, šatny, cukrárnu a toalety. Všechny tyto místnosti vytápěny budou ústředním topením a elektricky větrány nejmodernějšími přístroji. Kino vyhovuje vůbec největším požadavkům moderního světelného divadla.“¹

V neděli 25. prosince, v pondělí 26. prosince 1927
a na Nový rok 1928

účinkuje při všech představeních od půl 4. do
10. hodiny večerní

vojenská hudba pěš. pl. 8 „Slezského“.

V sobotu 31. prosince 1927 o 6. a čtvrt 9. hod. večer

Velký

Sylvestrovský večer

s prvotřídním veselým filmovým programem
a s hudbou odbočky sdružení hudebníků českosl.

O čtvrt 9. hodině rozšířený program.

K pohodlí obcenstva jsou zařízení šatny a bufet.

Pozvání na první kinopředstavení uveřejněné v místním tisku

¹ AM Místek, inv. č. 442

Nové kino nebylo pro místecké obyvatelstvo úplnou novinkou. Až dosud se ale kinematografická představení konala v Německém domě, což bylo jednak provizorium, jednak to vzbuzovalo určité vášně ve městě, kde národnostní zápas mezi českou většinou a německou menšinou, která však měla ve správě i hospodářství města hlavní slovo, byl ještě v příliš čerstvé paměti. Obyvatelstvu vadila skutečnost, že město tím, že platilo nájem, vlastně podporovalo německý živel, přičemž nájem činil měsíčně několik tisíc korun a úroveň představení prý byla nevalná a najaté „*místnosti nevyhovovaly ani těm nejnutnějším požadavkům, což pocítovali návštěvníci kina, zvláště za nepříznivého počasí, za deště a mrazu.*“² To vše se nyní mělo změnit. České kino už se nemělo tísnit v centru místního němectví.

Propagační leták sliboval nejen moderní zázemí, nejmodernější přístroje, ale i výběr jen těch nejkvalitnějších snímků. „*Městské kino má se státi podnikem, který by sloužil k tomu, aby se obecnstvo vzdělalo a ušlechtilo pobavilo. Vybírány budou jen prvotřídní filmy.*“ S tímto ušlechtilým cílem pak mírně kontrastuje poněkud přízemní, byť zcela oprávněná žádost. „*Aby městské kino mohlo po stránce finanční řádně prosperovati a tím i vydatně podporovati chudinství městské, vyzývá se veškeré občanstvo, aby hojně kino navštěvovalo.*“³ Abychom byli spravedliví, musíme zde upozornit, že peníze z provozu kina byly určeny na výstavbu městského chudobince.

Musíme uznat, že místecí radní byli mužové činu. Od rozhodnutí města postavit vlastní novou budovu pro kino uplynuly tři čtvrtiny roku, od počátku stavby v srpnu jen několik měsíců, když byla stavba hotova a začalo se promítat. Do výběrového řízení přišlo celkem osm nabídek projektů budoucí stavby, pětičlenná komise (starosta Vincenc Procházka, předseda finanční komise Karel Procházka, předseda stavební komise Antonín Graupner, stavitel Stanislav Paseka, městský stavitel ve Frýdku Antonín Grund), která je posuzovala na konci května 1927, s nimi však

² AM Místek, inv. č. 442, Filmový zpravodaj Městského kina v Místku, roč. I, číslo 1,

³ AM Místek, inv. č. 442

nebyla příliš spokojena. Nejvíce se líbil návrh číslo 2 označený značkou Máj. Komise oceňovala vhodně umístěný vstupní vestibul s pokladnami, vodně umístěný bufet a obchody, dobré umístění operátora a plně vyhovující sál. I tady ovšem byly nějaké námitky: nouzové východy z balkonu se jevily jako zbytečné, stejně jako příliš bohatá fasáda předního traktu. Zbytečně velké byly záchody, čímž trpěla šatna a foyer byl málo osvětlený. Přesto doporučila porota tento projekt zakoupit. Definitivním vypracováním plánů byl pak pověřen ing. architekt Rudolf Kaulich, který v soutěži předkládal projekt číslo 3 pod značkou Elektra, který také získal druhou cenu. Jeho návrh měl dle komise celkově dobrou dispozici, odpovídající rozměry sálu, ale fasáda byla „*nevalně šťastně bez ohledu na okolí řešena*“ a také hlavní vchod z Wilsonovy ulice se zdál „*příliš úzký*“, nevyhovoval, bylo „*ho lépe vypustit*.“

Stavební a řemeslnické práce bylo rozhodnuto zadat zvlášť. Práce stavební byla zadána místní firmě Jaro Čermák a stavba měla být hotova do konce listopadu. Termín to byl vskutku brzký a stavitel Čermák se marně snažil jej oddálit. A to ještě nevěděl, že se samotný projekt bude v průběhu prací upravovat.

Projekt předložený na počátku srpna počítal se stavbou dvou-traktové budovy, přičemž přední trakt na Wilsonově třídě měl být jednopatrový, zadní trakt směřující ke Smetanovým sadům pak přízemní. V přízemní části měly být oba trakty spojeny. V přízemí traktu do Wilsonovy třídy bylo počítáno s lahůdkářským obchodem a bytem pro domovníka sestávajícím z pokoje, kuchyně, předsíně a záchodu. V prvním patře tohoto traktu pak mělo sídlit muzeum.

Největší část zadního traktu mělo tvořit hlediště o půdorysné ploše 16 x 20,9 m. V čelní zdi hlediště bylo počítáno s přístavkem projekční stěny, při níž mělo být zřízeno prohloubené místo pro hudbu. Sedadla v sále měla být sklápěcí a uspořádaná v pěti skupinách, mezi nimiž měly být 2 metry široké chodby. Skupina sedadel při levé podélné stěně byla dle projektu tvořena 23 řadami po 6 sedadlech, dvě střední skupiny každá 10 řadami po 12 sedadlech a dvě skupiny sedadel při pravé podélné stěně každá po deseti řadách se 6 sedadly. Všechny řady měly být uspořádány v mírném oblouku, přičemž první řada měla být vzdálena od projekční stěny 2,5 m. V sále se počítalo i s lóžemi. Za zadní řadou sedadel mělo

být 6 lóží a po 1 lóži mělo být i po stranách hlediště. Celkově se do kinematografického divadla mělo vejít 534 osob, což je číslo pro dnešního diváka nepředstavitelné. Dnešní kapacita sálu je 229 míst.

O změnách v projektu nás informuje protokol ze 17. října 1927. Změny se týkaly uspořádání sedadel v hledišti, novém umístění projekční komory a zřízení galerie. Sedadla neměla být nově v pěti skupinách, ale ve čtyřech, projekční komora původně plánovaná nad ložemi v zadní části hlediště byla posunuta, aby uvolnila místo pro galerii, která byla nově vybudována v celé šíři zadní části hlediště. Tím ovšem ještě stoupl počet diváků. Z kolaudačního protokolu ze dne 27. června 1928, kolaudace tedy nastala až půl roku po slavnostním otevření kina, se dovídáme, že počet sedadel v přízemí je 595 a na galerii 48, což úhrnem činí 643.

Nebyly to ale jediné změny, úpravy se neměly týkat pouze kinematografické části budovy, ale i její výšky, „*ježto z mnohých stran bylo poukazováno na to, že novostavba městského kina bude oproti okolním stavbám nízká.*“⁴ Proto bylo na schůzi městské rady odhlasováno, že stavba bude zvýšena o druhé patro, ve kterém bylo předběžně počítáno s umístěním knihovny a čítárny, jejichž dosavadní sídlo v centru města se jevilo jako nevyhovující. Knihovna ale nakonec v budově kina umístěna nebyla.

Postavení kina nebylo pro město levnou záležitostí a podpora této investiční akce nebyla v radě jednoznačná. Většina nicméně se záměrem souhlasila. Z dnešního pohledu je možná poněkud nepochopitelné, že kino bylo stavěno za účelem zisku. Obec si slibovala příliv nových peněz do obecní pokladny. V zápise ze zasedání městské rady se píše doslova, že „*při prozkoumání rozpočtu vrchním radou Eduardem Noppem od mor. zem. výboru byl dotyčný návrh schválen provést co nejdříve stavbu nového biografu, aby našlo vydatný zdroj příjmů pro své potřeby.*“⁵ Rozpočet města byl za účelem stavby kinematografu navýšen o 400 000 korun. Bylo ovšem zřejmé, že takovýto obnos nebude stačit a že bude nutno hledat další zdroje formou úvěru. A město pro financování získalo i partnera, kterým byla Okresní péče o mládež. Ta totiž nedávno

⁴ AM Místek, inv. č. 34, s. 143

⁵ AM Místek, inv. č. 34, s. 129

sama získala kinolicenci, ale rozhodla se sama ji neprovozovat a domluvit se s městem v novém kině. Zavázala se opatřit pro stavbu kina u ministerstva sociální péče bezúročnou půjčku v nejvyšší možné výši. „*Půjčka se splatí z výtěžku kina a zajistí se knihovně na kinové budově. Čistý zisk bude rozdělen tak, že obec Místecká dostane 2/3 a OPM 1/3 a to po dobu, za kterou bude umořován knihovní dluh stavební.*“⁶ Od umoření dluhu se měl čistý zisk dělit rovným dílem, přičemž čistým ziskem se rozuměl obnos, který měl zbývat z hrubého ročního příjmu po odečtení všech provozních nákladů. Úvěr měla poskytnout i Národní záložna Místecká.

Budova kina krátce po dokončení ve třicátých letech

Je obtížné se orientovat v torzovitě dochovaných účtech, poměrně zajímavý je ale dokument nazvaný Sestavení nákladu stavby mimo zařízení ústředního topení a vnitřního zařízení ze dne 14. března 1929. Už datum samotné ukazuje, že stavba se dosti

⁶ AM Místek, inv. č. 34, s. 130

protáhla, ostatně kolaudace celé budovy se konala až v únoru roku 1930. Kino přitom hrálo už od Vánoc roku 1927. Leč vraťme se ke zmiňovanému dokumentu. Vyplyvá z něj, že na stavbě se podílelo různými pracemi dvacet firem. Největším dílem, stavitelskými pracemi, firma Jaro Čermák, která si účtovala bezmála 484 000 Kč. Všechny firmy byly z Místku, pouze ing. Kaulich, který vypracoval projekt, byl z Moravské Ostravy a vodoinstalatérské práce prováděl Karel Sochorek z Paskova. Práci klempířskou odvedl Rudolf Kliš, střechu pokrýval František Rozkydal, železo dodal Adolf Staneček, o stolařské práce se podělili Martin Juřica, Karel Rek a největším dílem Ludvík Rundt. Práce zámečnické byly svěřeny Rudolfu Werlikovi, sklenářské Františce Blaškové, čalounické Antonínu Lančovi, kamnářské Ludvíku Monsportovi. Šamotové obklady dodal Samuel Weiss, elektřinu instaloval Viktor Mališ a práce malířské a natěračské si mezi sebe rozdělil Matěj Vojtík, František Kreuziger, František Jarolím a firma Rob. a Em. Ježíšek. Stavební dozor prováděl stavitel Paseka. Sečteno a podtrženo 725 218 Kč. Podotýkáme ovšem, že stavba nebyla u konce, je nutno tedy toto číslo brát pouze jako sumu dílčí.

Slýcháme dnes kolem sebe stezky na nevalně odvedenou práci některých řemeslníků či firem, navíc s přípodotkem, že dříve to bylo lepší, nemáme ale většinou možnost si ověřit, zda tomu tak skutečně bylo. Kolaudační protokol sepsaný dne 26. února 1930, jehož předmětem je posouzení provedených a stavitelských prací v novém místeckém kině nám ovšem tuto možnost dává a my se jí musíme chopit. Nebudeme tu opisovat všechny závady, vybereme jen některé závady takříkajíc pro ilustraci: „*sklepní betonové zdivo a dlažba propouští vodu; příčky v bytě p. Želibora mají značné trhliny; dveře v bytě p. Dreschera, vedoucí do pokoje, nelze vůbec zavřít, jelikož jsou seschlé a sborcené; většina oken se viklá u některých schází částečně kování, které vypadlo, jsouc nedostatečně upevněno; pavlač v předním traktu budovy postrádá odvodnění a je proto vodou promáčená; nutno opravit krytinu poblíž hřebene, kde místy jsou spáry, skrz něž se svítí.*“⁷ Tolik tedy k otázce nostalgie.

⁷ AM Místek, inv. č. 442

Vraťme se ale ještě na závěr do těch prvních dnů kina. Protože kino bylo od počátku hlavním předmětem našeho zájmu. Podívejme se, co se tehdy hrálo a nechme na sebe prostřednictvím tisku dýchnout trochu tehdejší atmosféry. „*Z městského kina v Místku. V neděli 25. prosince 1927 o půl čtvrté, v šest a o čtvrt na devět večer velký zahajovací program za příčinou otevření novostavby městského kina a předání této svému blahodárnému účelu. „Husarská láska“, rozkošná velká veselohra podle známého románu Za hlaholu polnic o šesti dějstvích. V hlavní úloze velmi oblíbení umělci Anita Dorrisová a Bruno Kastner. U všech představení koncertuje a film doprovází vojenská hudba pěšího pluku číslo 8 Slezského. V pondělí „Chloubá kumpanie aneb trnitá cesta rekrutova“, vojenská nekrvavá humoreska à la Švejk o šesti dějstvích. V hlavní úloze velmi oblíbený slavný komik Reinhold Schünzel. Velká legrace, každý se musí smáti.*“

Pro nejbližší sezonu připraveno :

NAPOLEON, největší dílo světa za režie Abela Gance.
ZLATÉ PRASÁTKO, veselohra s Patt a Pattachonem.
BANKA PAT A PATTACHON, velká znam. veselohra.
DOBYVATELÉ MOŘÍ, monum. film, značka Paramount.
TĚLO A ĎÁBEL, podle známého románu H. Sudermanna.
JEHO NEJVĚTŠÍ BLUF, sensační drama s Harry Pieleem.
POLNÍ SOUD U GORLICE, velký sensační film. —

V hlavní úloze Karel Noll, představitel Švejka.

DAGFIN, VŮDCE LYŽAŘŮ, kolos. sportfilm. V hlavní roli Pavel Richter, představitel Siegfrieda.

STRAŠIDLA, hrůzný příběh v zámku s Harry Pieleem,
SERŽANT O'HARA, mon. drama z Lonem Chaneyem,
představitelem ve filmu Zvoník u matky Boží v hlavní roli.

POSLEDNÍ VALČÍK, operetní film podle známé operety.

KVĚT ZE ŠUMAVY, nádherný český film.

PIKANTNÍ ZÁPISKY Jeho Excellence, výtečná veselohra.

ŠVEJK V RUSKÉM ZAJETÍ, 3 díl.

NA POLI CTI A SLÁVY, kolosální sensační film.

SYN HAGAŘIN, velký sensační film.

MLUVÍCÍ OPICE (Ve drápech gorily) velký cirkus. film.

A jiné výtečné filmy nejlepších filmových společností.

Dnes už je velmi obtížné něco o těchto filmech zjistit. Nevím tedy, nakolik splňovaly proklamovaná přísná měřítka, co se týče

kvality, na kterou byl kladen poměrně velký důraz. Otazník zůstává i nad dalším motivem stavby kina. Pokud jedním z motivů stavby nové kinobudovy bylo to, že se omezí německý vliv, začátek rovněž vzbuzuje rozpaky, ty filmy byly totiž německé.

HISTORIE BESED VE SRUBU NA OSTRAVICI

Vilém Vlk

V sedmdesátých a osmdesátých letech existoval ve Frýdku-Místku „Kruh přátel Petra Bezruče“ pod vedením JUDr. Ericha Kaplana, ve kterém byli ve výboru dále Bohdan Horák, Marie Čejková a Vilém Vlk a to při závodním klubu Slezan. Z jejich podnětu se konaly ve Frýdku-Místku besedy o Petru Bezručovi a jedna beseda přímo v Bezručově srubu na Ostravici a to dne 11. 9. 1982 za účasti 20 osob. Toto sdružení však pro nedostatek financí po čase zaniklo a s ním skončily i besedy.

Na jaře roku 1995 dal Vilém Vlk, bývalý člen Kruhu přátel Petra Bezruče, ve výboru „Bezručova kraje“ návrh, aby se obnovila tradice besed v tomto srubu. Akce byla schválena a besady se s jednou dvouletou přestávkou pořádaly každým rokem.

1995 – dne 10. září se konala obnovená beseda s počtem 12 účastníků za přítomnosti Bezručovy „majordomky“ – hospodyně Otylie Lojkáskové.

1996 – setkání se konalo dne 8. září za přítomnosti 20 účastníků. V kulturním vystoupení zatančil národopisný soubor Gruník ze Starých Hamer pod vedením paní Šejvlové. Jako host se zúčastnila PhDr. Zdenka Tomášková, která v rámci vzpomínek na básníka připomněla, že zde ve srubu je poprvé od úmrtí P. Bezruče. Mezi posluchači byli hosté z Ostravy, Fulneku, Nového Jičína a Frýdku-Místku.

1999 – beseda se konala 12. září za přítomnosti 30 osob. V kulturní vložce vystoupili recitátoři Literárního klubu PB s básněmi ze „Slezských písní“. Hlavním hostem byla opět PhDr. Z. Tomášková, básníková sekretářka.

2000 – akci 9. září opět za přítomnosti 24 osob zahájila skupina dívek ze souboru Gruník ze Starých Hamer a v lidovém kroji přednesla vyprávěčka Františka Pituchová svou báseň s osobní vzpomínkou na Petra Bezruče. Se zájmem účastníci vyslechli z úst sekretářky PhDr. Tomáškové vyprávění o rodině a díle slezského

barda. Mezi přítomnými byli i vzácní hosté manželé Pfeferovi z Opavy.

2001- setkání ve srubu se konalo 8. září. Na úvod přišel přítomné poprvé pozdravit předseda Literárního klubu Petra Bezruče prof. Miloslav Oliva. Akce se konala za účasti 33 přítomných.

Členové tohoto klubu přednesli několik Bezručových básní. Na dotazy odpovídala již tradičně PhDr. Tomášková, která hovořila i o patronátu a družbě s horníky dolu PB.

2002 – 11. září k uctění památky narozenin P. Bezruče se konalo setkání v jeho srubu na Ostravici. Od této doby se již nevedly prezenční listiny. Úvodem vystoupila s recitací studentka frýdlantského gymnázia. Předseda Bezručova kraje Václav Halat v úvodu vzpomněl život člena BK malíře J. Olšáka. V besedě nejmilejší host PhDr. Tomášková hovořila o jeho rodině a jeho přátelích.

2003 – Vzhledem k tomu, že sekretářka PhDr. Tomášková měla v tomto roce v dubnu besedu u příležitosti výstavy ve frýdeckém zámku, bylo upuštěno od zářijového setkání ve srubu na Ostravici.

2004 – Tradiční beseda se konala toho roku 18. září, kde se sešli příznivci života a díla básníka Petra Bezruče v jeho letním sídle. Přítomné pozdravil poprvé nový zástupce srubu pan Šerk. Od tohoto roku převzal vedení celé akce Literární klub Petra Bezruče a za něj uvítal přítomné a vedl celou besedu její člen Ing. Jirí Figura. Hlavním tématem besedy byla diskuse o knize „Ortel samoty“ autorky PhDr. Zdeňky Tomáškové. Také se hovořilo o knize Jana Drozda, který popírá Bezručovo autorství „Slezských písní“. Jmenovaný byl pozván, ale krátce před akcí zemřel.

2005 – Letní sídlo PB se stalo 10. září setkáním 40 příznivců básníka mezi nimi byli i vzácní hosté docent J. Všeticka z Olomouce, manželé Pfeferovi z Opavy, hudební skladatel Evžen Zámečník z Brna a herec Emanuel Křenek z Opavy, který citlivě přednesl některé básně ze Slezských písní. PhDr. Zdeňka Tomášková zavzpomínala na některé své zážitky po boku básníka na Ostravici.

2006 – 9. září proběhlo tradiční setkání ve srubu, kdy po zahájení se ujal slova hudební skladatel Evžen Zámečník z Brna, který s houslistou Janem Řezníčkem uvedl jako premiéru svou sonátu

pro sólovou violu Ortel samoty. Svými vzpomínkami opět oživil besedu vzácný host PhDr. Zdeňka Tomášková.

2007 – 140 let od narození básníka Petra Bezruče bylo v tomto roce vzpomenu to na setkání 15. září v Rytířském sále frýdeckého zámku za účasti 60 osob. Po úvodu zástupce Muzea Beskyd PhDr. Kateřiny Janásové se ujal slova univerzitní profesor PhDr. Jiří Svoboda z Ostravy, který vědecky rozebral dílo básníka Petra Bezruče ve vztahu k jeho životu. Pak spisovatel PhDr. Libor Knězek z Frenštátu pod Radhoštěm zavzpomínal na setkání básníka s frenštátskými literáty. V kulturním programu vystoupili členové kulturní skupiny Místecké Violy.

2008 – V počtu asi 35 účastníků se konalo opět ve srubu na Ostravici tradiční setkání s přáteli, které zahájil předseda LK PB prof. Miloslav Oliva. Členové této organizace předvedli scénku „Jeden den poštovního úředníka Vladimíra Vaška na místecké poště“, která se líbila. Mezi diskutujícími se svými vzpomínkami byli profesor J. Slavotínek z Univerzity Palackého v Olomouci a lidová vypravěčka paní Františka Pituchová. Vzácný host p. Tomášková odpovídala na dotazy hostů.

2009 – Sobotní odpoledne 12. září toho roku se stalo v Ostravici místem setkání slezského barda. Úvodem předal předseda LK PB – PhDr. Z. Tomáškové kytici s přáním k jejímu životnímu jubileu. Mezi hosty nechyběla ani paní Mgr. J. Chudárková, ředitelka Památníku PB v Opavě a další významní hosté.

2010 – V sobotu 18. září se konalo poslední setkání přátel básníka slezského kraje ve srubu na Ostravici za přítomnosti asi 25 účastníků. Za Literární klub PB jej zahájila členka Dajana Zápalková, která přednesla báseň na počest toho, který v tomto srubu v létě pobýval. Za sdružení „Bezručův kraj“ přednesla jeho předsedkyně PhDr. K. Janásová příspěvek na téma „Ondra Lysohorský“ a Vilém Vlk, místopředseda sdružení, pak „Slezské písně ve statistice“. Hlavní host PhDr. Tomášková opět vzpomínala na okolnosti, které básníkovi ztrpčovaly život.

2011 – pro zdravotní indispozice p. PhDr. Tomáškové se beseda nekonala.

**POZŮSTALOSTNÍ SPISY Z FRÝDECKÉHO PANSTVÍ Z 20. – 30. LET
19. STOLETÍ ULOŽENÉ V ZEMSKÉM ARCHIVU V OPAVĚ
(INVENTÁRNÍ SOUPIS – I. ČÁST)**

Radek Lipovski

Zajímavý pramen historického výzkumu představují pozůstalostní spisy, tzn. právní akta, jimiž se měl podchytit majetek zesnulé osoby a rozdat mezi právoplatné dědice.¹ Podstatné je, že pozůstalostní řízení se od osvěcenských reforem týkalo téměř všech obyvatel, u nichž se dal předpokládat alespoň minimální majetek. I v případě nemajetnosti právní praxe vyžadovala sepsat zprávu o úmrtí bez zanechání majetku.² Splnění takového požadavku naráželo na velké pracovní zatížení osob pověřených touto nespornou agendou (místní a vrchnostenská úředníci), takže se určitě nesestavovaly spisy pro všechny zesnulé a určitě se ani všechny sestavené nedochovaly, i tak ale lze ve fondech velkostatků či měst nalézt značný počet pozůstalostních spisů. Jejich kvantum historiky odrazuje, přesto jsou využívány především v oblasti kulturních dějin, etnografie, moderních oborů historické antropologie, v hospodářských a sociálních dějinách apod.³

Jelikož se jedná o pramen, který může jako jeden z mála, ne-li vůbec jediný, něco říct o životě zcela obyčejných lidí, našich před-

¹ BOHUSLAV, J. V.: Řízení pozůstalostní. Populární výklad o tom, jak se pozůstalosti projednávají s dodatkem o poplatcích z pozůstalostí a s příslušnými vzorci. Praha 1894, s. 3.

² LIPOVSKI, R.: Lidé poddanských měst na sklonku tradiční společnosti (1701-1850). Ostrava, 2013, s. 228-234.

³ LIPOVSKI, R., POPELKA, P.: Pozůstalostní spisy v městském a venkovském prostředí v 18. - 19. století. In: MYŠKA, Milan, ZÁŘICKÝ, Aleš. Prameny k hospodářským a sociálním dějinám 2. Ostrava 2010. s. 126. V této studii jsou pozůstalostní spisy daného období podrobně popsány, z trochu jiného hlediska jsou pak zhodnoceny v podobné práci DRÁPALA, D., DRÁPALOVÁ, L.: Pozůstalostní soupisy. In: DOUŠEK, Roman a kol.: Archivní prameny v etnologickém výzkumu I. Brno 2014, s. 130-150.

ků, mohl by být využit i v genealogickém pátrání.⁴ Problémem je však obtížná dohledatelnost konkrétního spisu. Archivy převzaly řazení akt podle roku započetí pozůstalostního řízení (úmrť zůstavitele), nebo podle lokality (místa pobytu osoby v kombinaci s místem domovské příslušnosti). V inventářích jsou však v naprosté většině uvedeny pouze kartony pozůstalostních spisů s jejich časovým, popř. místním vymezením, takže zájemce nemá jinou možnost než prohrabat se stohy písemností, aby našel třeba jedinou, pro sebe důležitou, a nikde není psáno, zda vůbec nějakou najde. Při vlastním výzkumu jsem se střetl s podobným problémem. V inventáři fondu Velkostatku Frýdek v Zemském archivu Opava nejsou pozůstalostní spisy od 20. let až do poloviny 19. stol. rozříděny podle lokalit, takže najít materiál pro Frýdek a jeho zámeckou jurisdikci znamená projít všechny kartony. Rozhodl jsem se tedy, že se pokusím sestavit jakýsi soupis všech pozůstalostních spisů v tomto fondu (za dané období 20. – 40. let 19. stol.) pro vlastní, badatelsky motivovaný přehled o materiálu, a že ho zároveň zveřejním pro případné zájemce o hledání vlastních předků, či jiné badatele.

Spisový materiál je uspořádán velmi přehledně, spisy jsou vloženy po jednom až čtyřech do zvláštních složek, na nichž jsou napsána jména zůstavitelů, tzn. zesnulých osob, na něž byly spisy vedeny. Tato jednoduchá archivní práce velmi usnadňuje orientaci. Každý spis má své původní číslo, ale některé schází, proto k takovému číslu bylo napsáno „vacat“. Dalším důležitým bodem je řazení spisů podle lokalit, takže po sobě jdoucí akta jsou vždy z jedné konkrétní lokality. V první části jsou postupně spisy z vesnic: Lískovec, Sedliště, Bruzovice, Kaňovice, Pazderna, Vojkovice, Dobrá, Nošovice, Nižní Lhoty, Vyšní Lhoty, Morávka, Pražmo a Raškovice.

Spisy však nezahrnují celé období, a proto v následujícím seznamu budou zatím jen akta zhruba z let 1821 – 1835 (s výjimkami). Seznam neobsahuje pouze jména zůstavitelů a roky

⁴ LIPOVSKI, R.: Možnosti využití pozůstalostních spisů z 18. a první poloviny 19. století v genealogii. In: Genealogické a heraldické informace. Brno 2014, s. 40-49.

úmrtí, ale pro výzkumné účely i sociální postavení a samozřejmě místo pobytu (úmrtí). Sociální postavení bylo zjišťováno z různých písemností ve spisu (nejčastěji obstavovací relace, majetkového inventáře nebo pozůstalostního vyjednání). Všechna akta v této části seznamu pocházejí z venkovského prostředí, takže v sociální stratifikaci se objevují hierarchicky sedlák, zahradník a chalupník jako držitelé usedlostí,⁵ dále podruh (komorník, hofer), výměnkář, čeledín nebo voják. Sociální postavení vdaných žen a vdov bylo určováno nejčastěji vztahem k manželovi, jen výjimečně se objevila klasifikace samostatného postavení (např. chalupnice). V případě poživatelen výměnku se mohlo objevit samostatné postavení *výměnkářka* i vztah k muži – *manželka výměnkáře*, popř. *manželka po výměnkáři*. Všechny varianty se používaly pro stejné postavení bez rozdílu, tzn. výměnkářky. Podobný princip se vyskytoval při určení podruhy (něm. Inweib).

Mezi držiteli gruntů se objevovali dominikální, rustikální a svobodní vlastníci. V kategorii svobodných mohli být tzv. svobodníci (držitelé půdy nezávislé na vrchnosti), ale pravděpodobněji se jednalo o majitele někdejších svobodných dvorů, kteří měli menší rozsah povinností vůči vrchnosti. Může se tedy vyskytnout např. svobodný sedlák (něm. Freibauer). Většina pozůstalostí se však týkala dominikálních nebo rustikálních chalupníků (něm. dominical/rustical Häusler), v menší míře zahradníků a sedláků. Dominikální půda, neboli nezakoupená, byla vrchnostenská, tzn. v přímé držbě vrchnosti. Rolníky na takovém gruntě lze přirovnat k nájemcům, jež mohla vrchnost kdykoliv vyměnit. Rustikální držitelé, neboli zakoupení, měli rozsáhlá dispoziční práva ke svému statku (včetně dědického), takže ho fakticky vlastnili, i když formálně byla majitelem stále vrchnost. Ojediněle se mezi držiteli gruntu mohl objevit i pachtýř, tedy jakýsi krátkodobý nájemce, spíše u specializovaného provozu jako mlýna, krčmy, kovárny.⁶

⁵ HAUER, V.: Selský statek ve Slezsku. I. část. Český lid III, 1894, s. 193.

⁶ PROCHÁZKA, V.: Česká poddanská nemovitost v pozemkových knihách 16. a 17. století. Praha 1963, s. 130, 155.

Ve spisech se objevila ještě zvláštní kategorie, kterou se mi nepodařilo dohledat v literatuře - "Tägler". Většinou byla spjata s číslicemi 1, 1½, 2, 3, popř. „Eintägler“. V česky (moravsky) psaných testamentech se tato postavení nazývala „dňacký grunt“, „dňacké místo“, „dvudňacký grunt“, „pul třet’a dňacký grunt“ apod. V jedné poslední vůli bylo však napsáno „grunt pasečnický“, takže toto označení se týkalo poslední kategorie pozemkových vlastníků – pasekářů. Tato specifická venkovská sociální skupina se vyskytovala v horách (držitelé horských pasek), proto jejich spisy nalezneme v Morávce, ale také v Malenovicích a Starých Hamrech, jež ovšem v tomto výběru schází a budou zahrnuty v příštím seznamu. Číselná kategorizace snad označovala počty robotních dnů, jimiž byl daný pasekář povinen své vrchnosti, protože paseky nepředstavovaly klasický půdní fond, podle něhož by byla roboty rozvržena. Nepodařilo se mi najít vhodný ekvivalent v češtině, proto jsem využil původní „moravské“ přídavné jméno – *dňacký pasekář*, s uvedením číslic.

Pro případný historický výzkum mohou být zajímavé spisy svobodných osob ve smyslu rodinného stavu, jejichž sociální postavení bylo uvedeno zaměstnáním/službou (nejčastěji čeledín, děvečka) a vztahem k otci (svobodný syn/ dcera, něm. lediger Sohn/ ledige Tochter). Zde tedy výraz „svobodný“ neznamená sociální postavení, ale rodinný stav. Zvláštní skupinu představovali vojáci, kteří často zemřeli mimo svou domovskou obec (hlavně ve vojenských špitálech), ale z majetkových důvodů se jejich pozůstalost projednávala v původní obci pobytu. V těchto případech bylo uváděno místo úmrtí i místo zůstavitelství (vlastně původu). Podobně v jiných výjimečných případech mohly být informace o pozůstalosti mírně rozšířeny. Zejména u rozsáhlejších spisů byla učiněna o tom poznámka.

Velmi atypickým příkladem byla pozůstalost Ondřeje Foldyny ze Skalice, jenž byl podruhem na horské louce Řepčonce v Mohelnici. Lidé mu přezdívali „Řečník“, což nepochybně něco znamenalo. Navíc měl za manželku ženu ze Švábska, což naznačuje, že Ondřej poznal kus světa. Mohl být představitelem jakéhosi venkovského mudrlanta, zástupce nižších společenských vrstev, jakými bývali ve městech nejčastěji ševci a krejčí. Nic se však

o něm neví a pozůstalostní spis bohužel zřejmě nepřinese nic bližšího. Pokud však „rozumoval“, mohl se dostat do sporu se zákonem, o čemž by více informovaly trestní spisy vrchnostenské agendy. Tento seznam pozůstalostních spisů tedy může být inspirací nejen pro genealogické bádání, ale i pro historický výzkum různých vrstev společnosti a jednotlivé spisy mohou někdy nabídnout zajímavé individuální téma.

Uložení spisů:

Zemský archiv v Opavě, f. Vs Frýdek, Poddanské pozůstalosti, inv. č. 98

- karton 84:

- 1) Jan Kaděra (1823), výměnkář, Lískovec
- 2) Veronika Řehová (1823), chalupnice, Lískovec
- 3) Marina Gach (1823), vdova po Václavu Gachovi, dříve ovdo-
vělá po Janu Skarabelovi, Staré Město
- 4) Jan Pastor (1824), výměnkář, Lískovec
- 5) Jan Biolek (1823), chalupník, Lískovec
- 6) Rozina Murasová (1824), vdova po Bartoloměji Murasovi,
Lískovec
- 7) Josef Čajánek (1824), chalupník, Lískovec
- 8) Rozina Bušgová (1824), svobodná, hluchoněmá děvečka, Lis-
kovec
- 9) Rozina Neshodová (1825), manželka Ondřeje Neshody, Lis-
kovec
- 10) Verona Juřicová (1824), vdova po Ondřeji Juřicovi, Lískovec
- 11) František Peter (1825), podruh, Lískovec
- 12) vacat
- 13) František Jurna (1825), výměnkář, Lískovec
- 14) Ondřej Biolek (1826), sedlák, Lískovec
- 15) Barbora Ličková (1827), dcera po Ondřeji Ličkoví z Velké
Hrabové, zemřela u Franze Jurny, Lískovec
- 16) Ondřej Kaděra (1827), sedlák, Lískovec
- 17) Jakub Bielica (1828), výměnkář, Lískovec
- 18) Barbara Bělicová (1828), výměnkářka, vdova po Jakubu Běli-
covi, Lískovec
- 19) Ondřej Peter (1828), výměnkář, Lískovec
- 20) Marianna Horáková (1828), manželka Josefa Horáka, roz.
Ondřeje Ličky z V. Hrabové, Lískovec
- 21) Veronika Kacířová (1828), svobodná děvečka, Lískovec
- 22) Barbora Nezhodová (1829), výměnkářka, vdova po Josefu
Nezhodovi, Lískovec
- 23) František Kaňák (1829), výměnkář, Lískovec

- 24) Jakub Kohut (1829), sebevrah, svobodný čeledín, Lískovec
- 25) vacat
- 26) Josef Polášek (1829), výměnkář, Lískovec
- 27) Kateřina Obluková (1830), výměnkářka, Lískovec
- 28) Anna Polášková (1830), vdova po výměnkáři Josefu Poláškově, Lískovec
- 29) vacat
- 30) Dorota Raitošková (1830), žebračka ze Slovenska, Lískovec
- 31) František Peterek (1830), výměnkář, Lískovec
- 32) Josef Skotnica (1830), chalupník, Lískovec
- 33) Marianna Kočvarová (1831), manželka výměnkáře Franze Kočvary, Lískovec
- 34) Anna Skarabelová (1832), výměnkářka, Lískovec
- 35) vacat
- 36) Magdalena Kolářová (1834), manželka chalupníka, Lískovec
- 37) Josef Krpel (1834), svobodný chalupník a tkadlec z Lískovce, zemřel ve vězení v Brně
- 38) Jan Pokluda (1834), výměnkář a vdovec, manželka Veronika, Lískovec
- 39) Terezie Kočvarová (1835), manželka chalupníka, Lískovec
- 40) Anna Michálková (1836), manželka chalupníka, Lískovec
- 41) Barbora Skokanová (1837), výměnkářka a vdova, Lískovec
- 42) Hedvika Polášková (1827), vdova po Valentinu Poláškově, Lískovec
- 43) Jiří Biolek (1838), voják z Lískovce 6 kumpačky 29 pěšího pluku vévody Wilhelma Nassau, zemřel ve vojenském špitále v Opavě
- 44) Anna Slováčková (1829), z Frýdlantu, zdržující se v Lískovci
- 45) Anna Skokanová (1825), vdova po výměnkáři Jiřím Skokanovi, Lískovec
- 46) Magdalena Skokanová (1830), výměnkářka, Lískovec
- 47) Jan Mojžíšek (1814), nar. v Sedlišťích, voják 56. pěšího pluku Václava hraběte Colloreda, zemřel v St. Peter, oblasti Breisgau na špitální tyfus
- 48) Ondřej Rodek (1823), výměnkář, Sedliště
- 49) Marianna Válková (1823), výměnkářka a vdova po Ondřeji Válkovi, Sedliště; Ondřej Válek (1821), výměnkář, Sedliště
- karton 85:
 - 50) František Šebesta (1823), svobodný čeledín, Sedliště
 - 51) Anna Bezručová (1823), manželka Stanislava Bezruče, vdova po Johannu Míčkově, Sedliště
 - 52) Jan Čvanda (1824), výměnkář, Sedliště
 - 53) Rozína Bezručová (1824), vdova po Franzi Bezručovi, Sedliště
 - 54) Jan Tiesla (1824), výměnkář, Sedliště

- 55) Josef Kulháněk (1825), výměnkář, Sedliště
- 56) Barbora Peterková (1825), vdova po Johannu Peterkovi, Sedliště
- 57) Valentin Sikora (1825), podruh, Sedliště
- 58) Jan Švrček (1825), chalupník, Sedliště
- 59) Martin Pastor (1825), výměnkář, Sedliště
- 60) Marianna Mojžíšková (1826), výměnkářka, vdova po Johannu Mojžíškovi, Sedliště
- 61) Anna Kasperová (1826), vdova po podruhu Johannu Kasperovi, Sedliště
- 62) Barbora Bezručová (1826), výměnkářka, vdova po Johannu Bezručovi, Sedliště
- 63) Matěj Hrabec (1826), výměnkář, Sedliště
- 64) Marianna Krpelová (1826), výměnkářka, vdova po Ignáci Krpelovi, Sedliště
- 65) Josef Kroček (1824), chalupník, Sedliště, Anna Kročková (1826), vdova po Josefu Kročkovi, Sedliště
- 66) Ondřej Jež (1826), výměnkář, Sedliště
- 67) Jan Tkáč (1826), chalupník, Sedliště
- 68) Veronika Stachovcová (1826), manželka Josefa Stachovce, Sedliště
- 69) Jan Mojžíšek (1826), podruh, Sedliště
- 70) Josef Bednárek (1826), výměnkář, Sedliště
- 71) Josef Ondračka (1826), chalupník, Sedliště
- 72) Josef Polách (1826), syn Františka Polácha, Sedliště
- 73) Rozina Michálková (1827), svobodná děvečka, dcera Jiřího Michálka, Sedliště
- 74) Jan Válek (1827), výměnkář, Sedliště
- 75) Ondřej Bezruč (1827), umrznul, chalupník, Sedliště
- 76) Ondřej Rodek (1827), sedlák, Sedliště
- 77) Jakub Jarnol (1827), podruh a nájemce chalupy Francka Skotnici, Sedliště
- 78) Rozina Biolková (1827), podruhyně, vdova po Josefu Biolkovi ze Šenova, Sedliště
- 79) Rozina Peterková (1827), výměnkářka, vdova po Michalu Peterkovi, Sedliště
- 80) Jan Škapa (1827), propuštěný voják, Sedliště
- 81) Jiří Krasula (1827), výměnkář, Sedliště
- 82) Jan Chovanec (1827), výměnkář, Sedliště
- 83) Jan Fojtčík – jen přijímací list o přijetí pozůstalostního spisu (datován 1852)
- 84) František Pastor (1828), chalupník, Sedliště
- 85) Rozina Skokanová (1828), vdova po Janu Skokanovi, Sedliště
- 86) Jakub Bartek ze Sedliště – jen přijímací list (datován 1854)

- 87) Josef Peterek (1828), syn Jakuba Peterka, zesnulého v Sedlištích 1817, asi zemřel v zámecké jurisdikci ve Frýdku
- 88) Barbora Halešová (1828), vdova po Johannu Halešovi, Sedliště
- 89) Barbora Ježová (1828), manželka výměnkáře Jiřího Ježe, Sedliště
- 90) Rozina Mojžíšková (1829), výměnkářka, vdova po Jakubu Mojžíškově, Sedliště
- 91) Rozina Rodková (1829), manželka Františka Rodka, Sedliště
- 92) Anna Bělicová (1829), zřejmě svobodná dcera Magdaleny Bělicové, Sedliště
- 93) Jan Hanák (1829), podruh a žebrák původem z Lískovce, Sedliště
- 94) Jakub Kroček (1829), výměnkář, Sedliště
- 95) vacat
- 96) Anna Pastorová (1829), výměnkářka, vdova po Jiřím Pastorovi, Sedliště
- 97) Ondřej Chrobák (1829), svobodný čeledín ze Soběšovic, Sedliště
- 98) Barbora Adámková (1830), podruhně, manželka Františka Adámka, Sedliště
- 99) František Kohut (1830), chalupník a kovář, Sedliště
- 100) Josef Bednarek (1830), rychtář, vlastně dočasný držitel dědičného fojství, Sedliště
- 101) Hedvika Sobková (1830), manželka chalupníka Martina Sobka, Sedliště
- 102) vacat
- 103) Josef Polách (1831), chalupník, Sedliště
- 104) vacat
- 105) Barbora Ježová (1831), vdova po výměnkáři Ondřeji Ježovi, Sedliště
- 106) Ignác Mojžíšek (1831), výměnkář, Sedliště
- 107) František Polách (1831), svobodný čeledín, Sedliště
- 108) Barbora Karasová (1831), výměnkářka, vdova po Janu Karasovi, Sedliště
- 109) Hedvika Larišová (1831), výměnkářka, vdova po Janu Larišovi, Sedliště
- karton 86:
 - 110) František Bezruč (1832), výměnkář, Sedliště
 - 111) vacat
 - 112) Marianna Peterková (1832), výměnkářka, vdova po Ondřeji Peterkovi, Sedliště
 - 113) Marianna Rodková (1833), podruhně, vdova po Josefu Rodkovi, Sedliště

- 114) Rozina Karasová (1834), výměnkářka, vdova po Matěji Karasovi, Sedliště
- 115) Rozina Spetlová (1834), výměnkářka, Sedliště
- 116) Jan Rodek (1835), voják vozatajstva ze Sedliště, zemřel ve špitále v Tarnově
- 117) vacat
- 118) Ondřej Škapa (1835), chlapec ve věku 5 let, syn po Františku Škapovi, Sedliště
- 119) František Kovalčík (1813), voják pěšího pluku Václava Colloreda, nezletilý syn Františka Kovalčíka, zemřel v hlavním špitále v Außig, Bruzovice
- 120) Jakub Šedý (1818), výměnkář, Bruzovice
- 121) Josef Kasper (1822), výměnkář, Bruzovice
- 122) František Zachnik (1823), výměnkář, Bruzovice
- 123) Marianna Kulhánková (1823), výměnkářka, vdova po Janu Kulhánkovi, Bruzovice
- 124) Magdalena Biolková (1823), dcera po Janu Biolkovi, Bruzovice
- 125) Marianna Šimanská (1823), výměnkářka, vdova po Mikuláši Šimanském, Bruzovice
- 126) Jakub Mojžíšek (1823), vulgo Stavulak, výměnkář, Bruzovice
- 127) Marianna Hrabcová (1823), manželka podruha Jakuba Hrabce, Bruzovice
- 128) Ondřej Pavlík (1823), výměnkář, Bruzovice
- 129) Jakub Spetla (1824), podruh, Bruzovice
- 130) Markéta Fajkošová (1824), podruhyně, vdova po Janu Fajkošovi, Bruzovice
- 131) Barbora Kaděrová (1824), vdova po Jakubu Kaděrovi, Bruzovice; Jakub Kaděra (1820), chalupník, Bruzovice
- 132) Jan Tomášek (1824), propuštěnec od 12. mysliveckého praporu z Bruzovic, zemřel v Sedlištích
- 133) Rozina Motyková (1824), vdova po Františku Motykovi, Bruzovice
- 134) Jiří Kovalčík (1824), výměnkář, Bruzovice
- 135) Michal Lukeš (1825), výměnkář, Bruzovice
- 136) Barbora Řehová (1825), výměnkářka, vdova po Janu Řehovi, Bruzovice
- 137) Jan Minář (1825), chalupník, Bruzovice
- 138) Valentin Boček, Hedvika Bočková (6. a 13. 10. 1825), chalupník a jeho manželka, Bruzovice
- 139) Josef Chumutarek – jen přijímací list, zemřel asi před 28 lety (dat. 1852)
- 140) Anna Hrabcová (1826), Marianna Kaděrová (1825), vdova po Michalu Hrabcovi a její matka Marianna, vdova po Jakubu Kaděrovi, Bruzovice

- 141) Josef Mojžíšek (1826), sedlák, Bruzovice
142) Michal Grygar (1826), podruh, Bruzovice
143) vacat
144) Kateřina Michálková (1826), dcera po Michalu Michálkovi, Bruzovice
145) František Hrabec (1826), čeledín, svob. syn po Michalu Hrabcovi, Bruzovice
146) Anna Řeháková (1826), sebevražedkyně, vdova po Janu Řehákovi, Bruzovice
147) Barbora Spetlová (1827), vdova po Janu Spetlovi, Bruzovice
148) František Kaděra (1827), podruh, Bruzovice
149) Jiří Kantoš (1827), podruh, Bruzovice
150) Jan Vaněk (1827), svobodný sedlák, Bruzovice
151) vacat
152) Jan Kaděra (1828), výměnkář, Bruzovice
153) Ondřej Pělucha (1828), chalupník, Bruzovice
154) Magdalena Šumbarová (1828), svobodná dívka z Pražské, Bruzovice
155) Jiří Fajkoš (1828), výměnkář, Bruzovice
156) vacat
157) vacat
158) Barbora Kocichová (1829), vdova po Františku Kocichovi, Bruzovice
159) Magdalena Trošková (1829), svobodná děvečka, Bruzovice
160) Stanislav Hrabec (1829), svobodný čeledín, Bruzovice
161) Marianna Šedá (1829), svobodná služebná, Bruzovice
162) Marianna Stachová (1829), výměnkářka, Bruzovice
163) Marianna Ondráčková (1829), výměnkářka, vdova po Jakubu Ondráčkovi, Bruzovice
164) Magdalena Miturová (1829), výměnkářka, Bruzovice
165) Dorota Klimšová (1829), Bruzovice
166) Anna Fabíková (1829), žebračka, vdova po Janu Fabíkovi, Bruzovice
167) vacat
168) Marianna Kasperová (1830), výměnkářka, vdova po Františku Kasperovi, Bruzovice
169) Marianna Kasperová (1830), výměnkářka, manželka Jakuba Kaspera, Bruzovice
170) Jan Čvanda (1830), svobodný dominikální chalupník, Bruzovice
171) Veronika Ručková (1830), výměnkářka, Bruzovice
172) Rozina Ondráčková (1830), výměnkářka, Bruzovice
173) vacat
174) vacat
175) Martin Schöna (1830), podruh, Bruzovice

- 176) Josef Kaděra – jen potvrzení o převzetí spisu (dat. 1852)
- 177) Valentin Grygar (1830), voják 6. kyrysnického pluku hraběte Wallmodena Gimborna, syn Michala Grygara z Bruzovic, zemřel v kasárenském špitále v Košicích (Uhry)
- 178) Marianna Peterová (1830), chalupnice, Bruzovice
- 179) Jan Tomášek (1831), podruh, Bruzovice
- 180) Barbora Koničková (1831), výměnkářka, Bruzovice
- 181) František Maršálek (1831), dominikální chalupník, Bruzovice
- 182) Jan Grygar (1831), výměnkář, Bruzovice
- 183) Jiří Kulháněk (1832), výměnkář, Bruzovice
- 184) Bartoloměj Oslizok (1833), pasák krav odněkud z Prus. Slezska, Bruzovice
- 185) František Kaniok (1833), podruh, Bruzovice
- 186) Marianna Pavlicová (1834), manželka výměnkáře Pavla Pavlici, Bruzovice
- 187) Rozína Nemcová (1835), vdova po novodvorském šafáři Martinu Nemcovi, Bruzovice
- 188) Magdalena Grygarová (1837), výměnkářka a vdova po Michalu Grygarovi, Bruzovice
- 189) František Mojžíšek (1818), dominikální chalupník, Káňovice
- karta 87:
 - 190) Jan Ondrek (1823), svobodný zahradník, Káňovice
 - 191) Josef Milata (1823), zahradník, Káňovice
 - 192) Hedvika Bartková (1824), Káňovice
 - 193) Michal Nezhoda (1824), dědičný rychtář, Káňovice
 - 194) Marianna Minářová (1825), výměnkářka, vdova po Jakubu Minářovi, Káňovice
 - 195) Jan Bláhuta (1825), zahradník, Káňovice
 - 196) František Minář (1825), zahradník, Káňovice
 - 197) Josef Pastor (1827), výměnkář, Káňovice
 - 198) Ondřej Ondrek (1828), zahradník, Káňovice
 - 199) Jan Kulháněk (1829), dlouhodobě nemocný, Káňovice
 - 200) Anna Bártková (1829), manželka Jana Bártky, Káňovice
 - 201) Jan Skarabela (1830), výměnkář, Káňovice
 - 202) Michal Kasper (1830), výměnkář, Káňovice
 - 203) Josef Nezhoda (1830), dominikální chalupník, Káňovice
 - 204) František Koloř (1835), podruh, Káňovice
 - 205) Marianna Michálková (1835), výměnkářka, vdova po Jakubu Michálkovi, Káňovice
 - 206) Anna Carbolová (1840), manželka podruha Josefa Carbola, Káňovice
 - 207) Marina Kočvarová (1823), vdova po výměnkáři Janu Kočvarovi, Pazderna
 - 208) František Okuněk (1823), výměnkář, Pazderna
 - 209) František Jež (1823), chalupník, Pazderna

- 210) Jakub Pastor (1824), výměnkář, Pazderna
- 211) Jan Damek (1824), výměnkář, Pazderna
- 212) Martin Damek (1825), chalupník, Pazderna
- 213) Josef Ondračka (1825), výměnkář, Pazderna
- 214) Josef Biolek (1826), výměnkář, Pazderna
- 215) Matěj Maraček (1826), výměnkář, Pazderna
- 216) Ondřej Biolek (1827), výměnkář, Pazderna
- 217) Matěj Stach (1828), výměnkář, Pazderna
- 218) Jan Prstek (1828), zahradník, Pazderna
- 219) Jan Biolek (1828), výměnkář, Pazderna
- 220) Jakub Březina, Barbora Březinová (oba 1829), výměnkář a jeho manželka, Pazderna
- 221) Magdalena Záškodná (1828), vdova po Janu Záškodném z Pazderny, ale zemřela v Dobré
- 222) František Vrubel (1829), podruh, Pazderna
- 223) František Palařík (1829), podruh, Pazderna
- 224) Marianna Damková (1829), výměnkářka, Pazderna
- 225) Anna Prstková (1829), vdova po Janu Prstkovi, Pazderna
- 226) Anna Damková (1829), vdova po Josefu Damkovi z Dolních Domaslavic, Pazderna
- 227) Rozina Špoková (1830), chalupnice, Pazderna
- 228) Anna Stachová (1830), výměnkářka, Pazderna
- 229) Josef Tkáč (1830), svobodný čeledín a držitel zahradnického gruntu, Pazderna
- 230) Marianna Řeháková (1830), svobodná děvečka, nezletilá dcera po svobodném zahradníku Janu Řehákovi, Pazderna
- 231) Hedvika Tkáčová (1830), nezletilá dcera po zahradníku Janu Tkáčovi, Pazderna
- 232) Jan Němec (1831), zahradník, Pazderna; nezvykle velký spis
- 233) vacat
- 234) Jan Juřica (1832), výměnkář, Pazderna
- 235) Ondřej Moškuř (1835), svobodný čeledín, Pazderna
- 236) Václav Tomšala (1836), podruh, Pazderna
- 237) Valentin Kacíř (1823), syn po Ondřeji Kacířovi, Vojkovice
- 238) Jakub Vítek (1823), výměnkář, Vojkovice
- 239) Barbora Špoková (1824), vdova po výměnkáři Tomáši Špokovi, Vojkovice
- 240) Václav Vojkovský (1824), chalupník, Vojkovice
- 241) Ondřej Nytra (1824), výměnkář, Vojkovice
- 242) Josef Špok (1825), malochalupník, Vojkovice
- 243) Pavel Procházka (1826), malochalupník, Vojkovice
- 244) Matěj Ivánek (1826), výměnkář, Vojkovice
- 245) Jan Kacíř (1827), zahradník, Vojkovice
- 246) Josef Blahuta (1827), svobodný čeledín, Vojkovice
- 247) František Ivánek (1827), vrchnostenský hajný, Vojkovice

- 248) Valentin Mohyla (1828), chalupník, Vojkovice; Marianna Mohyla (1828), jeho žena
- 249) vacat
- 250) Josef Skotnica (1828), výměnkář, Vojkovice
- 251) Jan Kacíř (1828), výměnkář, Vojkovice; obsáhlý spis
- 252) Veronika Tomečková (1829), manželka Jana Tomečka, Vojkovice
- 253) Barbora Piščeková (1829), svobodná děvečka, dcera po Ondřeji Piščkovi, Vojkovice
- karton 88:
 - 254) Jan Frič (1829), c. k. vrchní dozorce tabákových a pečetních důchodků, Vojkovice
 - 255) Anna Tomečková (1829), manželka Františka Tomečka, Vojkovice
 - 256) Marianna Špoková (1829), svobodná dcera po Tomáši Špokovi, Vojkovice
 - 257) Rozina Piščeková (1830), svobodná děvečka, Vojkovice
 - 258) vacat
 - 259) Stanislav Šedý (1831), svobodný čeledín, Vojkovice
 - 260) Jakub Tomeček (1832), výměnkář, Vojkovice
 - 261) František Michálek (1836), invalida, Lískovec
 - 262) vacat
 - 263) Jakub Nytra (1802?), zahradník, Dobrá, velký spis
 - 264) Jiří Kafka (1818?), výměnkář, Dobrá
 - 265) Marina Němcová (1822), manželka Stanislava Němce, Dobrá
 - 266) František Nytra (1822), chalupník, Dobrá
 - 267) Magdalena Zelinová (1822), manželka Josefa Zeliny, Dobrá
 - 268) Josef Velčovský (1822), chalupník, Dobrá
 - 269) vacat
 - 270) Jan Lach (1823), chalupník, Dobrá
 - 271) Anna Špoková (1824), vdova po Františku Špokovi, Dobrá
 - 272) Jan Šebesta (1824), výměnkář, Dobrá
 - 273) vacat
 - 274) Jiří Měrka (1824), výměnkář, Dobrá
 - 275) Martin Duži (1824), chalupník, Dobrá
 - 276) Josef Uherek (1824), výměnkář, Dobrá
 - 277) Valentin Stoklasa (1824), chalupník, Dobrá
 - 278) František Tomeček – jen potvrzení o převzetí spisu (1852), Dobrá
 - 279) Jakub Krus (1824), chalupník, Dobrá
 - 280) Ondřej Petroš (1825), chalupník, Dobrá
 - 281) Anna Brantalová (1825), nezletilá dcera po Janu Brantalovi, Dobrá
 - 282) Marianna Šůrková (1825), výměnkářka, Dobrá

- 283) František Kaňák (1825), chalupník, a Hedvika Kaňáková (1826), jeho žena, Dobrá
- 284) vacat
- 285) vacat
- 286) Eva Velčovská (1826), vdova po Josefu Velčovském, Dobrá
- 287) Matěj Damek (1826), podruh v Dobré, zemřel na cestě do Těšína ve Stříteži
- 288) vacat
- 289) Verona Kocichová (1826), vdova po Josefu Kocichovi, Dobrá
- 290) Barbora Pánková (1826), vdova po Janu Pánkovi z Dobré, Panské Nové Dvory
- 291) Barbora Boháčová (1826), vdova po Jiřím Boháčovi, Dobrá
- 292) Anna Vilčková (1826), vdova po Františku Vilčkovi, Dobrá
- karton 89:
 - 293) Matěj Kocich (1826), výměnkář, Dobrá
 - 294) Josef Nohel (1827), sedlák, Dobrá
 - 295) Veronika Muchová (1827), manželka France Muchy, Dobrá
 - 296) Jiří Stach (1827), chalupník, Dobrá
 - 297) Jan Moráček (1827), chalupník, Dobrá
 - 298) František Sobek, jen žádanka
 - 299) František Tomeček (1827), uživatel chalupnického gruntu, Dobrá
 - 300) Jiří Pohludka (1829), chalupník, Dobrá
 - 301) Jakub Tomeček (1828), chalupník, Dobrá
 - 302) vacat
 - 303) Tomáš Šcihel (1828), výměnkář, Dobrá
 - 304) Vavřinec Pánek (1828), chalupník, Dobrá
 - 305) Josef Duží (1828), výměnkář, Dobrá
 - 306) Ondřej Stach (1828), chalupník, a Marianna Stachová (1828), jeho žena, Dobrá
 - 307) Josef Mikoláš (1854), jen přijímací list
 - 308) Barbora Kubánková (1828), manželka Josefa Kubánka ze Skalice, zemřela u svých rodičů v Dobré
 - 309) Barbora Pohludková (1828), vdova po výměnkáři Janu Pohludkovi, Dobrá
 - 310) vacat
 - 311) Anna Švrčková (1829), vdova po Janu Švrčkovi, Dobrá
 - 312) Jakub Baran (1829), rustikální chalupník, Dobrá
 - 313) Ondřej Polách (1829), výměnkář, Dobrá
 - 314) Valentin Juroš (1829), malochalupník, Dobrá
 - 315) Veronika Mališová (1829), špitálnice, vdova po Ignáci Mališovi, Dobrá
 - 316) Barbora Lachová (1829), vdova po Janu Lachovi, Dobrá
 - 317) vacat
 - 318) Jiří Mucha (1830), výměnkář, Dobrá

- 319) Martin Matera (1830), výměnkář, Dobrá
- 320) Magdalena Nytrová (1830), výměnkářka, Dobrá
- 321) Marianna Karásková (1830), výměnkářka, Dobrá
- 322) Barbora Vilčková (1830), výměnkářka, Dobrá
- 323) Hedvika Juřicová (1830), chalupnice, Dobrá
- 324) Josef Štůrek (1830), svobodný propuštěný voják, Dobrá
- 325) Antonín Vitásek (1830), výměnkář, Dobrá
- 326) vacat
- 327) Hedvika Šiřinková (1830), výměnkářka, Dobrá
- 328) Josef Vilček (1830), výměnkář, Dobrá
- 329) Jan Kaniok (1830), mlynář, Dobrá
- 330) vacat
- 331) Rozina Hlucová (1830), vrchnostenská šafářka, Dobrá
- 332) Jan Mališ (1831), chalupník, Dobrá
- 333) Jan Gavlas (1831), podruh, Dobrá
- 334) Veronika Sobková (1831), výměnkářka, Dobrá
- 335) Helena Dužiová (1831), výměnkářka, Dobrá
- 336) Matěj Vojtek (1831), podruzi, Dobrá
- 337) Barbora Vításková (1831), podruhyně, Dobrá
- 338) Jan Vojkovský (1831), výměnkář, Dobrá
- 339) Martin Juroš (1831), voják c. k. 6. kyrysnického pluku Graf
Wallmoden Gimborn z Dobré, zemřel v plukovním špitálu
v Bayně v Uhrách, obsáhlý spis
- 340) Veronika Bezecná (1831), špitálnice, Dobrá (chudobinec)
- 341) Veronika Ivánková (1832), chalupnice, Dobrá
- 342) Matěj Boháč (1832), chalupník, Dobrá
- 343) Jakub Duži (1832), výměnkář, Dobrá
- 344) Martin Spok (1832), krejčí, Dobrá
- 345) Jan Kulfa (1832), chalupník, Dobrá
- 346) Marianna Adámková (1833), výměnkářka, Dobrá
- 347) vacat
- 348) Anna Skotnicová (1833), výměnkářka, Dobrá
- 349) František Uherek (1833), svobodný čeledín, Dobrá
- 350) Magdalena Sobková (1833), manželka Františka Sobka, Dob-
rá
- 351) Rozina Nohelová (1834), výměnkářka, Dobrá
- 352) Magdalena Poledníková (1836), manželka chalupníka Matěje
Poledníka, Dobrá
- 353) Anna Krasulová (1836), výměnkářka, Dobrá
- 354) Rozina Mališová (1836), manželka výměnkáře Ondřeje Mali-
še, Dobrá
- 355) Jan Pavelek (1837), svobodný voják c. k. pěšího pluku vévody
Wilhelma von Nassau, Dobrá, zemřel ve vojenském špitálu
v Těšíně
- 356) vacat

- 357) Josef Skotnica (1813), voják, syn po Tomáši Skotnicovi z Nošovic, zemřel ve špitále v Praze
- 358) František Vitásek (1820), sapér, Nošovice, zemřel v Karlsburgu v Sedmíhradsku
- 359) Jiří Nytra (1823), výměnkář, Nošovice
- 360) Jakub Chýlek (1823), chalupník, Nošovice
- 361) Jakub Chovanec (?), invalida, Nošovice
- 362) František Petroš (1823), svobodný čeledín, Nošovice
- 363) Jan Holček (1824), podruh, Nošovice
- 364) František Vitásek (1824), nezletilý syn Josefa Vitáška, Nošovice
- karta 90:
 - 365) František Klimánek (1824), velkochalupník, Nošovice
 - 366) Josef Tesarčík (1824), zahradník, Nošovice
 - 367) Jan Kasper (1824), výměnkář, Nošovice
 - 368) Matěj Karásek (1825), chalupník, Nošovice
 - 369) Anna Kotirniaková (1825), žebračka, Nošovice
 - 370) František Kasper (1825), malochalupník, Nošovice
 - 371) Jakub Tesarčík (1825), výměnkář, Nošovice
 - 372) Josef Syřínek (1825), sedlák, Nošovice
 - 373) Hedvika Velčovská (1825), podruhně, vdova po Václavu V. z Vyšních Lhot, Nošovice
 - 374) Magdalena Poledníková (1826), vdova po Martinu P., Nošovice
 - 375) František Tesarčík (1826), výměnkář, Nošovice
 - 376) Josef Polách (1827), výměnkář, Nošovice
 - 377) Jan Oborný (1828), podruh, Nošovice
 - 378) Marianna Bezecná (1829), vdova po Františku B., Nošovice
 - 379) Anna Klimánková (1830), děvečka, svobodná dcera po Františku K., Nošovice
 - 380) Magdalena Vilčková (1830), výměnkářka, Nošovice
 - 381) Marianna Syřínková (1830), výměnkářka, Nošovice
 - 382) Ignác Smetana (1830), svobodný čeledín, Nošovice
 - 383) František Juroš (1830), chalupník, Nošovice
 - 384) Jiří Mikoláš (1830), výměnkář, Nošovice
 - 385) vacat
 - 386) Barbora Vochalová (1835), výměnkářka, Nošovice
 - 387) Josef Buzek (1815), chalupník, Nižní Lhoty
 - 388) Anna Poláková (1823?), vdova po Janu P., Nižní Lhoty
 - 389) Jiří Durčok (?), jen přijímací lístek z 1854, Nižní Lhoty
 - 390) Ondřej Bělca (1825), chalupník, Nižní Lhoty
 - 391) František Durčok (1825), chalupník, Nižní Lhoty
 - 392) Marianna Tomíková (1826), chalupnice, Nižní Lhoty
 - 393) Tomáš Švrček (1826), výměnkář, Nižní Lhoty
 - 394) Antonín Skotnica (1826), invalida, Nižní Lhoty

- 395) Marina Durčoková (1826), vdova po Jiřím D., Nižní Lhoty
- 396) Rozina Chovancová (1827), vdova po Janu Ch., Nižní Lhoty
- 397) Rozina Bělicová (1828), vdova, Nižní Lhoty, zemřela v Dobré
- 398) Barbora Pastorová (1828), vdova pod Janu P., Nižní Lhoty
- 399) Ondřej Huděc (1828), zahradník, Nižní Lhoty
- 400) Verona Bělicová (1828), vdova po Ondřeji B., Nižní Lhoty
- 401) Veronika Šostá (1828), manželka chalupníka Františka Š.,
Nižní Lhoty
- 402) Marianna Velčovská (1829), výměnkářka, Nižní Lhoty
- 403) Marianna Mikolášová (1829), manželka sedláka Jana M.,
Nižní Lhoty
- 404) Veronika Tkáčová (1829), svobodná dcera po Jiřím T. z Niž-
ních Lhot, bytem v Morávce u Jana Vrobela
- 405) Anna Baranová (1829), výměnkářka, Nižní Lhoty
- 406) Josef Měrka (1830), sedlák, Nižní Lhoty, rozsáhlý spis
- 407) Barbora Kopcová (1835), podruhně, Nižní Lhoty
- 408) Jiří Liška (?), příslušník zemské obrany, asi 10 let nepřítomen
a ani vojenské úřady neznají místo pobytu, jinak držitel cha-
lupnického gruntu v Nižních Lhotách (1826)
- 409) Jan Koniček (1825), chalupník, Rozina Koničková (1825), je-
ho žena, Bruzovice, obsáhlý spis
- 410) Barbora Hlisnikovská (1815), výměnkářka, Vyšní Lhoty
- 411) Veronika Skapová (1817), vdova po Matěji Šebestovi, man-
želka Josefa S., Vyšní Lhoty
- 412) Josef Šebesta (1823), svobodný čeledín, Vyšní Lhoty
- 413) vacat
- 414) Jiří Skotnica (1823), výměnkář, Vyšní Lhoty
- 415) Ondřej, Veronika a Rozina Válkovi (?), zesnulé děti Ondřeje
Válka, Vyšní Lhoty
- 416) Jan Krasula (1824), chalupník, Vyšní Lhoty
- 417) Anna Chovancová (1824), výměnkářka, Vyšní Lhoty
- 418) Marina Chovancová (1824), manželka chalupníka Josefa Ch.,
Vyšní Lhoty
- 419) vacat
- 420) Marianna Školová (1824), výměnkářka, vdova po Jiřím Š.,
Vyšní Lhoty
- 421) Marianna Chovancová (1824), výměnkářka, Vyšní Lhoty
- 422) Josef Baheník (1824), výměnkář, Vyšní Lhoty
- 423) Jan Krasula (1824), výměnkář, Vyšní Lhoty
- 424) Jan Paseka (1825), výměnkář, Vyšní Lhoty
- 425) Jiří Hlisnikovský (1825), výměnkář, Vyšní Lhoty
- 426) Josef Slanina (1825), výměnkář, Vyšní Lhoty
- 427) František Kohut (1825), chalupník, Vyšní Lhoty
- 428) Jakub Válek (1825), výměnkář, Barbora Válková (1825), jeho
žena, Vyšní Lhoty

- karton 91:
 - 429) Josef Mikstein (1825), mlynář a dřevař, Vyšní Lhoty, rozsáhlý spis
 - 430) Jiří Rodek (1825), dominikální chalupník, Vyšní Lhoty
 - 431) Anna Skotnicová (1825), manželka rustikálního chalupníka Antona Skotnici, Vyšní Lhoty
 - 432) Barbora Kušová (1826), podruhně, Vyšní Lhoty
 - 433) Jan Fryšček (1826), dominikální chalupník, Vyšní Lhoty
 - 434) vacat
 - 435) Martin Stania (1826), výměnkář, Vyšní Lhoty
 - 436) Josef Velčovský (1826), chalupník, Vyšní Lhoty
 - 437) Josef Hlisenkovský (1826), svobodný podruh, Vyšní Lhoty
 - 438) Hedvika Válková (1827), manželka rustikálního chalupníka, Vyšní Lhoty
 - 439) Barbora Boháčiková (1827), vdova po výměnkáři Jiřím Boháčikovi, Vyšní Lhoty
 - 440) Barbora Fryščaková (1827), vdova po výměnkáři Františku Fryščakovi, Vyšní Lhoty
 - 441) Barbora Adámková (1827), vdova po výměnkáři Matěji Adámkovi, Vyšní Lhoty
 - 442) Josef Skotnica (1828), výměnkář, Vyšní Lhoty
 - 443) František Smetana (?), jen žádost o jeho pozůstalostní spis
 - 444) Marina Baheníková (1828), vdova po výměnkáři Josefu Baheníkovi, Vyšní Lhoty
 - 445) Anna Velčovská (1828), vdova po výměnkáři Františku Velčovském, Vyšní Lhoty
 - 446) Ondřej Ťaptůch (1828), výměnkář, Vyšní Lhoty
 - 447) Kateřina Vaňková (1828), podruhně, dcera po Jakubu Vaňkovi z Pržna, Vyšní Lhoty
 - 448) Rozina Kaňáková (1828), výměnkářka, Vyšní Lhoty
 - 449) Ignác Pudil (1828), sirotek po Antonu Skotnicovi a jeho zesnulé ženě Anně, věk 4 roky, Vyšní Lhoty
 - 450) František Kaňák (1828), svobodný čeledín, nezletilý syn Jana Kaňáka, Vyšní Lhoty
 - 451) Anna Krasulová (1828), výměnkářka, Vyšní Lhoty
 - 452) Jan Fryšček (1828), dominikální chalupník, Vyšní Lhoty
 - 453) vacat
 - 454) František Chovanec (1829), rustikální chalupník, Vyšní Lhoty, rozsáhlejší spis
 - 455) vacat
 - 456) Rozina Sluková (1829), manželka rust. chalupníka Jana Sluky, Vyšní Lhoty
 - 457) Barbora Vojvodíková (1829), výměnkářka, Vyšní Lhoty
 - 458) Martin Švrčina (1829), výměnkář, Vyšní Lhoty

- 459) Magdalena Mikolášová (1829), manželka podruha Jana Mikoláše, Vyšní Lhoty
- 460) Jan Pohludka (1829), výměnkář, Vyšní Lhoty
- 461) Barbora Mičková (1829), vdova po výměnkáři Janu Mičkovi, Vyšní Lhoty
- 462) Barbora Velčovská (1829), svobodná děvečka, dcera po Janu Velčovském, Vyšní Lhoty
- 463) Magdaléna Boháčová (1830), výměnkářka, Vyšní Lhoty
- 464) Josef Kohut (1830), pasák na svobodném selském gruntu, Vyšní Lhoty
- 465) Marianna Staniová (1830), výměnkářka, Vyšní Lhoty
- 466) Rozina Skotnicová (1830), výměnkářka, Vyšní Lhoty
- 467) vacat
- 468) Jiří Spok (1830), syn výměnkáře Františka Spoka, Vyšní Lhoty
- 469) vacat
- 470) Marianna Mičková (1831), podruhně, Vyšní Lhoty
- 471) Marianna Adámková (1831), výměnkářka, Vyšní Lhoty
- 472) Antonín Tošinovský (1831), podruh, Vyšní Lhoty
- 473) Marianna Vrubelová (1831), manželka obecního písaře Jana Vrubela, Vyšní Lhoty
- 474) Marianna Skotnicová (1831), výměnkářka, Vyšní Lhoty
- 475) Veronika Švrčková (1831), manželka Tomáše Švrčka, Vyšní Lhoty
- 476) Anna Šigutová (1831), manželka rust. chalupníka Martina Šiguta, Vyšní Lhoty
- 477) Valentin Vovra (1831), podruh, Vyšní Lhoty
- 478) Barbora Hlisnikovská (1832), manželka Jiřího Hlisnikovského, Vyšní Lhoty
- 479) Marianna Tošonovská (1832), manželka chalupníka Františka Tošonovského, Vyšní Lhoty
- 480) Marianna Mičková (1832), výměnkářka, Vyšní Lhoty
- 481) Hedvika Velčovská (1833), manželka Ondřeje Velčovského, Vyšní Lhoty
- 482) Marianna Halešová (1833), manželka sedláka Josefa Haleše, Vyšní Lhoty
- 483) Marianna Boháčová (1834), manželka rust. chalupníka Valentina Boháče, Vyšní Lhoty
- 484) Veronika Spoková (1834), manželka podruha Jana Spoka, Vyšní Lhoty
- 485) Anna Muroňová (1835), manželka výměnkáře Františka Muroňe, Vyšní Lhoty
- 486) Hedvika Boháčová (1836), manželka rust. chalupníka Jana Boháče, Vyšní Lhoty

- 487) Anna Bařinová (1826), vdova po Jiřím Bařinovi z č. 158 v Morávce, Jiří Bařina (1822), dom. chalupník č. 158 v Morávce, Tomáš Tošenovian (1806?), zemřel u vojska, syn po Ondřeji Tošenovianovi, držiteli dom. chalupnického gruntu č. 158 v Morávce
- 488) Jakub Kaňák (1815), výměnkář, Morávka
- 489) Jakub Folvarčný (1817?), dominikální chalupník, Morávka
- 490) Václav Měrka (1817), propuštěný vozataj, Morávka
- 491) Jakub Kotásek (1818), podruh, Barbora Kotásková (1826), podruhně, Morávka
- 492) Martin Václavík (1818), dominikální chalupník, Morávka
- 493) Matěj Juřica (1819), výměnkář, Morávka
- 494) Jiří Motyčka (1820), výměnkář, Morávka
- 495) Matěj Skapa (1819?), asi výměnkář na chalupnickém gruntu, Morávka
- 496) Matěj Tošenovský (1822), výměnkář, Raškovice, Morávka?
- 497) František Blahuta (1823), svobodný mládenec, zemřel ve Vysoké v Uhrách, syn po Ondřeji Blahutovi, Morávka
- 498) František Skapa (1823), výměnkář, Morávka
- 499) vacat
- 500) Anna Šebestová (1823), výměnkářka, Morávka
- 501) Jan Velčovský (1823), dominikální chalupník, Morávka
- 502) Jan Johla (1824), dominikální chalupník, Morávka
- 503) vacat
- 504) Josef Vilček (1824), výměnkář, Morávka
- 505) Josef Lipok (1824), výměnkář, Morávka
- 506) Rozina Havlíčková (1824), vdova po podruhu Jakubu Havlíčkovi, Morávka
- 507) Barbora Kolková (1824), vdova po výměnkáři Jiřím Kolkovi, Morávka
- 508) vacat
- 509) Josef Damek (1825), velkochalupník, Morávka
- 510) Josef Chlopčík (1824), výměnkář, Morávka
- 511) Martin Kaňák (1824), výměnkář, Morávka
- 512) Jan Šebesta (1824), dominikální chalupník, Morávka
- 513) Marianna Baheníková (1825), vdova po výměnkáři Josefu Baheníkovi, Morávka
- 514) Jan Mucha (1825), výměnkář, Morávka
- 515) Anna Tošenovianová (1830), svobodná sestra rust. chalupníka Františka Tošenoviana, Morávka
- 516) Jan Kolek (1825), dominikální chalupník, Morávka
- 517) Josef Kavala (1825), dominikální chalupník, Morávka
- 518) Barbora Žilová (1825), výměnkářka, Morávka
- 519) Jiří Skapa (1825), velkochalupník, Morávka
- 520) Matěj Pohludka (1825), podruh, Morávka

- karten 92:
 - 521) Marianna Virliková (1829), manželka výměnkáře Josefa Virlika, Morávka
 - 522) Martin Bělca (1826), dominikální chalupník, Morávka
 - 523) Josef Hodula (1826), svobodný, tkalcovský tovaryš, Morávka
 - 524) Jakub Hoviadský (1826), velkochalupník, Morávka
 - 525) Veronika Dybová (1826), podruhně, Morávka
 - 526) Jan Skorniak (1826), svobodný, čeledín, Morávka
 - 527) Magdalena Bělicová (1826), svobodná, děvečka, Morávka
 - 528) Josef Kapsa (1826), podruh z Morávky, zemřel v Dobré
 - 529) Martin Kašok (1826), podruh, Morávka
 - 530) Jiří Urbánek (1826), velkochalupník, Morávka
 - 531) Josef Skapa (1826), dřácký pasekář, Morávka, rozsáhlý spis
 - 532) Michal Kaňák (1826), dominikální chalupník, Morávka
 - 533) Josef Vrobel (1826), výměnkář, Morávka
 - 534) Anna Šneková (1826), manželka výměnkáře Jakuba Šmeka, Morávka
 - 535) Barbora Motyčková (1826), vdova po dom. chalupníkovi Jiřím Motyčkovi, Morávka
 - 536) Marianna Kaňáková (1827), vdova po dom. chalupníkovi Michalu Kaňákovi, Morávka
 - 537) Jan Vilček (1827), velkochalupník, Morávka
 - 538) Martin Pastorek (1827), podruh, Morávka
 - 539) Barbora Tomčalová (1827), vdova po dom. chalupníkovi Josefu Tomčalovi, Morávka
 - 540) Jakub Gavlas (1827), výměnkář, Morávka
 - 541) Josef Vrlik (1827), výměnkář, Morávka
 - 542) Josef Kaňák (1827), dominikální chalupník, Morávka
 - 543) Jiří Muroň (1827), výměnkář, Morávka
 - 544) Josef Mohyla (1827), výměnkář, Morávka
 - 545) Josef Dyba (1827), výměnkář, Morávka
 - 546) Martin Skapa (1827), výměnkář, Morávka
 - 547) Josef Tošenovjan (1827), rustikální chalupník, Morávka
 - 548) Ondřej Zermann (1827), výměnkář, Morávka
 - 549) Jan Krkoška (1827), dominikální chalupník, Morávka
 - 550) Marianna Skapová (1827), vdova po výměnkáři Ondřeji Skapovi, Morávka
 - 551) Barbora Václavíková (1827), manželka dom. chalupníka Martina Václavíka, Morávka
 - 552) Josef Schön (1827), arciknížecí revírník, Morávka, rozsáhlý spis
 - 553) Šimon Matějka (1827), dominikální chalupník, Morávka, větší spis
 - 554) vacat

- 555) Barbora Vilčková (1828), vdova po výměnkáři Josefu Vilčkoví, Morávka
 556) Marianna Maršálková (1828), výměnkářka, Morávka
 557) Martin Skotnica (1828), velkochalupník, Morávka
 558) Magdalena Špoková (1828), držitelka chalupnického gruntu, Morávka
 559) Jakub Kotásek (1828), výměnkář, Morávka
 560) Ignác Mohyla (1828), velkochalupník, Morávka
 561) Jakub Laryš (1828), mlátec (malorolník), Morávka, větší spis
 562) Anna Krasulová (1828), výměnkářka, Morávka
 563) Josef Kaňák (1828), výměnkář, Morávka
 564) Josef Čajka (1828), výměnkář, Morávka
 565) Hedvika Skapová (1828), výměnkářka, Morávka
 566) Josef Ščurek (1828), výměnkář, Morávka
 567) Jan Kaňák (1828), dominikální chalupník (č. 153), Morávka
 568) Jan Kaňák (1828), dominikální chalupník (č. 241), Morávka
 569) Magdalena Vrobelová (1828), výměnkářka, Morávka
 570) Matěj Platoš (1828), dřácký pasekář, Morávka
 571) Ignác Pelikán (1828), sirotek po Jakubu Pelikánovi, Morávka
 572) Tomáš Mohyla (1828), dominikální chalupník, Morávka
 573) Barbora Kotásková (1829), dříve ovdovělá Hoviadská, Morávka
 574) vacat
 575) Jakub Kotásek (1829), asi svobodný, soupřežník velkochalupnického gruntu, Morávka
 576) Magdalena Kavalová (1829), vdova po výměnkáři Jakubu Kavalovi, Morávka
 577) František Kiška (1829), podruh a obecní mlynář, Morávka
 578) Veronika Václavíková (1829), manželka dom. chalupníka Jana Václavíka, Morávka
 579) Barbora Kolková (1829), výměnkářka, Morávka
 580) Jan Muroň (1829), podruh a držitel louky, Morávka, větší spis
 581) Magdalena Blahutová (1826), výměnkářka, Morávka
 582) Jan Bystřičan (1829) výměnkář, Morávka
- karton 93
 - 583) Jiří Koval (1829), dominikální chalupník, Morávka
 - 584) Jan Juřica (1829), výměnkář, Morávka
 - 585) Josef Václavík (1829), výměnkář, Morávka
 - 586) Matouš Stříž (1829), dominikální chalupník, Morávka
 - 587) Jakub Urbánek (1829), dominikální chalupník, Morávka
 - 588) Ondřej Žiška (1829), výměnkář, Morávka
 - 589) Josef Kaňák (1829), podruh, Morávka
 - 590) Jiří Tošinovjan (1830), výměnkář, Morávka
 - 591) Eva Slovenková (1830), podruhně, Morávka
 - 592) vacat

- 593) Martin Urbánek (1824), dominikální chalupník, Morávka
 594) Tomáš Václavík (1830), dominikální chalupník, výměnkář, Morávka
 595) Magdalena Koloničná (1830), manželka dom. chalupníka, Morávka
 596) Jan Pastorek (1830), výměnkář, Morávka
 597) Martin Kislok (1830), podruh, Morávka
 598) Jiří Kolek (1830), výměnkář, Morávka
 599) Anna Bumbaloková (1830), svobodná podruhně, Morávka
 600) Tomáš Zeman (1830), výměnkář, Morávka
 601) Magdalena Bumbaloková (1830), podruhně, Morávka
 602) Barbora Tomčalová (1830), podruhně, Morávka
 603) Hedvika Kaňáková (1830), manželka dom. chalupníka, Morávka
 604) Barbora Kaňáková (1830), výměnkářka, Morávka
 605) Martin Šmíra (1830), výměnkář, Morávka
 606) Rozina Šebestová (1830), podruhně, Morávka
 607) Jakub Slováček (1830), podruh z Morávky, zemřel v Těšíně (jen zpráva o úmrtí)
 608) Marianna Vojvodíková (1830), dcera po dom. chalupníkovi Martinu V., Morávka
 609) Marianna Kovalová (1836), výměnkářka, Morávka
 610) Veronika Gondeková (1830), podruhně, Morávka
 611) Marianna Václavíková (1830), podruhně, Morávka
 612) Anna Baheníková (1831), výměnkářka, Morávka
 613) Josef Škorniok (1831), výměnkář, Morávka, větší spis
 614) Barbora Vrobelová (1831), výměnkářka, Morávka, větší spis
 615) Josef Šebesta (1831), dominikální chalupník, Morávka
 616) vacat
 617) vacat
 618) Jan Blahut (1831), podruh, Morávka
 619) vacat
 620) Barbora Juřicová (1831), výměnkářka, Morávka
 621) Anna Skotnicová (1831), výměnkářka, Morávka
 622) Jakub Skotnica (1831), syn po výměnkáři Josefu Skotnicovi, Morávka
 623) Rozina Kotásková (1831), manželka chalupníka Martina K., Morávka
 624) Barbora Juřicová (1831), výměnkářka, Morávka
 625) Anna Bocková (1831), podruhně, Morávka
 626) Josef Muroň (1831), podruh, Morávka
 627) Marianna Uhrová (1831), manželka chalupníka Martina U., Morávka
 628) Jakub Václavík (1831), výměnkář, Morávka
 629) Eva Muroňová (1831), výměnkářka, Morávka

- 630) Jiří Svorník (1832), dominikální chalupník, Morávka
 631) Barbora Larišová (1808), nezletilá dcera zahradníka Josefa L., Morávka
 632) Ondřej Velčovský (1832), výměnkář, Morávka
 633) Magdalena Šebestová (1832), podruhně, Morávka
 634) Ondřej Mikula (1821), dominikální chalupník, Morávka
 635) Josef Lariš (1832), výměnkář, Morávka, větší spis
 636) Josef Tomčala (1832), výměnkář, Morávka
 637) vacat
 638) Barbora Pastorková (1832), výměnkářka, Morávka
 639) Jakub Muroň (1832), svobodný čeledín, Morávka
 640) Jiří Václavík (1832), výměnkář, Morávka
 641) Marianna Šebestová (1832), manželka Jana Š., Morávka
 642) František Slováček (1832), rustikální chalupník, Morávka
 643) Barbora Kaňáková (1833), výměnkářka, Morávka
 644) Anna Blahutová (1833), manželka podruha Jiřího B., Morávka
 645) Josef Válek (1833), velkochalupník, Morávka
 646) Václav Švrčina (1833), výměnkář, Rozina Švrčinová (1834), výměnkářka, Morávka
 647) vacat
 648) Jakub Bařina (1833), propuštěný podruh, Morávka, větší spis
 649) Josef Krupa (1833), svobodný, výměnkář, Morávka
 650) Marianna Bakotová (1833), podruhně, Morávka
 651) Jiří Pachlopník (1833), výměnkář, Morávka
 652) Barbora Ščurková (1833), svobodná dcera po Janu Š., Morávka
 653) Rozina Salátová (1833), podruhně, Morávka
 654) Anna Kolková (1833), podruhně a žebračka, Morávka
 655) vacat
 656) vacat
 657) Magdalena Svorníková (1833), podruhně, Morávka
 658) Anna Kocichová (1834), manželka dom. chalupníka Martina K., Morávka
 659) Ignác Kotásek (1834), svobodný syn podruha Jana K., Morávka
 660) Marianna Pavelková (1834), manželka výměnkáře Martina P., Morávka
 661) Martin Kaňák (1834), výměnkář, Morávka
 662) Anna Václavíková (1834), výměnkářka, Morávka
 663) Barbora Halešová (1834), manželka výměnkáře Jakuba H., Morávka
 664) Barbora Kotásková (1834), manželka výměnkáře Jakuba K., Morávka
 665) vacat

- 666) Rozina Ščurková (1834), výměnkářka, Morávka
- 667) Antonín Vilček (1834), svobodný voják z Morávky, zemřel v Prešpurku
- 668) Marianna Ščurková (1834), manželka dom. chalupníka, Morávka
- 669) vacat
- karton 94:
 - 670) Anna Kotásková (1834), manželka dom. chalupníka, Morávka
 - 671) Ignác Špok (1834), výměnkář, Morávka
 - 672) Anna Vrlíková (1834), výměnkářka, Morávka
 - 673) Josef Koloničný (?), jen list o přijetí spisu, Frýdek 25. 2. 1853
 - 674) Rozina Drabinová (1835), manželka podruha, Morávka
 - 675) Barbora Vrlíková (1835), manželka dřackého pasekáře, Morávka
 - 676) Barbora Hodulová (1835), podruhně, Morávka
 - 677) Josef Slováček (1835), výměnkář, Morávka
 - 678) Václav Svorník (1835), podruh, Morávka
 - 679) František Krasula (1835), výměnkář, Morávka
 - 680) Martin Vrlík (1832), výměnkář, Morávka
 - 681) Anna Matějková (1835), manželka dom. chalupníka, Morávka
 - 682) Ondřej Stříž (1835), svobodný syn po dom. chalupníkovi Martinu S., Morávka
 - 683) Barbora Ččetová (1835), manželka dom. chalupníka, Morávka
 - 684) Martin Havlíček (1835), svobodný podruh, Morávka
 - 685) Barbora Žiškova (1836), výměnkářka, Morávka
 - 686) Veronika Škapová (1836), podruhně, Morávka
 - 687) Anna Biolková (1836), manželka výměnkáře, Morávka
 - 688) Anna Boháčová (1836), manželka dom. chalupníka, Morávka
 - 689) Barbora Muroňová (1836), výměnkářka, Morávka
 - 690) Anna Tošonovjanová (1830), podruhně, Morávka
 - 691) Anna Muroňová (1836), svobodná matka, dcera podruhně Veroniky M., Morávka
 - 692) Barbora Pánková (1837), svobodná podruhně, Morávka
 - 693) Josef Kaniok (1838), svobodný čeledín, Morávka
 - 694) Anna Pastorková (1838), svobodná děvečka, Morávka
 - 695) Barbora Havlíčková (1839), svobodná děvečka, Morávka
 - 696) Friedrich Hamlich (1839), c. k. hraniční myslivec, Morávka
 - 697) Anna Mohylová (1824?), dcera po Václavu M., Morávka
 - 698) Josef Drabina (1828), dom. chalupník, Morávka, obsáhlý spis
 - 699) vacat
 - 700) František Švrčina (1822), výměnkář, jeho syn Ignác Švrčina (1829), podruh, Pražmo
 - 701) Jakub Řehák (1823), dominikální chalupník, Pražmo
 - 702) František Peter (1823), výměnkář, Pražmo, větší spis

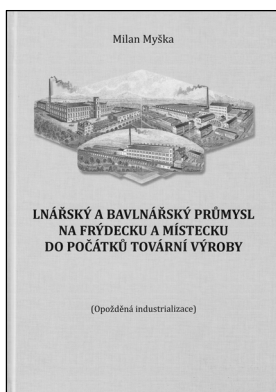
- 703) Jan Švrčina (?), jen potvrzení o vyzvednutí spisu, Frýdek 29. 3. 1852, Pražmo
- 704) Jakub Novák (1824), bývalý vrchní dozorce, Pražmo
- 705) Jiří Foldyna (1824), dom. chalupník, Pražmo
- 706) Martin Gřondil (1826), dom. chalupník, Pražmo
- 707) Jakub Pelikán (?), jen zpráva okresního úřadu, Frýdek 2. 8. 1850, Pražmo
- 708) Martin Mohyla (1826), dom. chalupník, Pražmo
- 709) vacat
- 710) Valentin Pajurek (1826), dom. chalupník, Pražmo
- 711) Barbora Kaňáková (1826), vdova po výměnkáři Jakubu K., Pražmo
- 712) Rozina Peterová (1827), vdova po výměnkáři Matěji P., Pražmo
- 713) Magdalena Mruzková (1827), vdova po podruhu Ondřeji M., Pražmo
- 714) Jan Řehák (1822), výměnkář, Pražmo
- 715) vacat
- 716) Josef Řehák (1828), dom. chalupník, Pražmo
- 717) Jan Foldyna (1828), dom. chalupník, Pražmo
- 718) Martin Kuboň (1829), podruh, Pražmo
- 719) Rozina Hrachová (1829), manželka dom. chalupníka, Pražmo
- 720) vacat
- 721) Anna Libošová (1830), žebračka ze Slovenska, Pražmo
- 722) Barbora Ručková (1830), podruhyně, Pražmo
- 723) Magdalena Hodulová (1830), podruhyně, Pražmo
- 724) Petr Fink (1830), voják z kordonu, pocházel z Norimberka, Pražmo
- 725) Veronika Škapová (1830), manželka dom. chalupníka Jakuba Š., Pražmo
- 726) Matěj Řehák (1831), dom. chalupník, Pražmo
- 727) Jan Řehák (?), jen zpráva o vyzvednutí, Frýdek 1850, Pražmo
- 728) vacat
- 729) Ondřej Pieknik (1832), podruh, Pražmo
- 730) Marianna Muroňová (1832), manželka Tomáše M., Pražmo
- 731) Barbora Žiškova (1832), svobodná dcera po výměnkáři Janu Ž., Pražmo
- 732) Zuzana Sulovská (1833), podruhyně, Pražmo
- 733) Jan Buček recte Jaroš (1834), plnoletý voják c. k. 29. pěšího pluku vévody Viléma von Nassau, zemřel ve vojenském špitále v Opavě, Pražmo
- 734) Veronika Limoková (1816), manželka dom. chalupníka Josefa L., Raškovice
- 735) Magdalena Garbová (1817), vdova po Josefu G., jejich syn Josef Garba (1825?), Raškovice

- 736) Josef Šebesta (1817), zahradník, Raškovice
- 737) Jiří Stříž (1820), výměnkář, Raškovice
- 738) Ondřej Zápalka (1820), dom. chalupník, Raškovice
- 739) Josef Kaňák (1821), výměnkář, Raškovice
- 740) Josef Kolek (1821), rust. chalupník, Raškovice
- 741) Jan Velička (1821), podruh, Raškovice
- 742) Barbora Matulová (1821), vdova po Ondřeji M. z Krásné, Raškovice
- 743) Jakub Hoviadský (1822), výměnkář, Raškovice
- 744) František Chovanec (1823), tesařský tovaryš, Raškovice
- 745) Ondřej Garba (1823), rust. chalupník, Raškovice
- 746) Jan Peter (1823), rust. chalupník, Raškovice
- 747) Jan Škola (1824), podruh, jeho žena Marina Školová (1824), Raškovice
- 748) Jan Šebesta (1823), svobodný, příslušník zemské obrany, Raškovice
- 749) Jakub Valchář (1823), zahradník, Raškovice
- 750) Jan Muroň (1823), svobodný, rust. chalupník, Raškovice, větší spis
- 751) Barbora Krupová (1823), výměnkářka, Raškovice
- karton 95:
 - 752) Tomáš Holenka (1824), dom. chalupník, Raškovice
 - 753) Antonín Bojda (1824), podruh, Raškovice
 - 754) a) Barbora Staňková (1824), podruhyně, Raškovice, b) Jan Čajka (1824), vojenský invalida, Raškovice
 - 755) Barbora Chovancová (1824), výměnkářka, Raškovice
 - 756) Anna Boháčiková (1824), vdova po výměnkáři, Raškovice
 - 757) Martin Peter (1824), rust. chalupník, Raškovice
 - 758) Jakub Foldyna (1824), dočasný hospodář na dom. chalupnickém gruntu, Raškovice
 - 759) Jiří Friščak (1824), výměnkář, Raškovice
 - 760) Jan Foldyna (1825), výměnkář, Raškovice
 - 761) Jan Hudec (1825), rust. chalupník, Raškovice
 - 762) Matěj Gřeš (1825), dom. chalupník, Raškovice
 - 763) Jakub Limok (1825), výměnkář, Raškovice
 - 764) Barbora Kantošová (1828), výměnkářka, Raškovice
 - 765) vacat
 - 766) Josef Chovanec (1825), obchodník a svobodný chalupník, Raškovice, rozsáhlý spis
 - 767) Tomáš Skapa (1825), choromyslný syn po Jiřím S., Raškovice
 - 768) vacat
 - 769) Josef Limok (1825), výměnkář, Raškovice
 - 770) Jan Mitura (1825), výměnkář, Raškovice
 - 771) Marianna Pachlopníková (1825), výměnkářka, Raškovice

- 772) Barbora Hodulová (1826), dcera Jana H., děvečka ve Skalici, Raškovice
- 773) Martin Žiška (1826), dom. chalupník, Raškovice
- 774) Ondřej Tošinovský alias Hadašček (1826), velkochalupník, Raškovice
- 775) Jiří Pavlásek (1826), svobodný čeledín, utopený sirotek po Václavu P., Raškovice
- 776) Josef Míkoláš (1826), dom. chalupník, Raškovice
- 777) Jakub Pavlásek (1826), dom. chalupník, Raškovice
- 778) Ondřej Foldyna (1826), dom. chalupník, Raškovice
- 779) Marianna Baranová (1826), podruhně, Raškovice
- 780) Ondřej Foldyna (1826), výměnkář, Marianna Foldynová (1826), jeho manželka, Raškovice
- 781) Antonín Rudel (1827), svobodný chalupník, Raškovice
- 782) Matěj Peter (kolem r. 1826), chalupník, Raškovice, jen přijímací list (1852)
- 783) Ignác Foldyna (1827), výměnkář, Raškovice
- 784) Kateřina Foldynová (1827), vdova po výměnkáři Ignáci F., Raškovice
- 785) Hedvika Miturová (1827), svobodná dcera po výměnkáři Janu M., Raškovice
- 786) Barbora Šebestová (1827), dcera po Ondřeji Š., Raškovice
- 787) Marianna Chovancová (1827), vdova po svob. chalupníkovi Josefu Ch., Raškovice
- 788) Marianna Mikolášová (1827), podruhně, svobodná dcera po Josefu M., Raškovice
- 789) Marianna Ručková (1828), podruhně, svobodná dcera po Tomáši R., Raškovice
- 790) Jiří Foldyna (1828), výměnkář, Raškovice
- 791) František Bayer (1828), podruh, Raškovice
- 792) Josef Tošinovský (1828), výměnkář, Raškovice
- 793) Jakub Foldyna (1828), výměnkář, Raškovice
- 794) Jakub Lučan (1829), dom. chalupník, Raškovice
- 795) Barbora Kolková (1829), vdova po výměnkáři Martinu K., Raškovice
- 796) Martin Kohut (1829), rust. chalupník, Raškovice
- 797) Veronika Platošová (1829), vdova po Jiřím Kovalovi, manželka Jana P., Raškovice
- 798) Jakub Muroň (1829), dom. chalupník, Raškovice
- 799) Josef Šebesta (1829), svobodný dom. chalupník, Raškovice, rozsáhlý spis
- 800) Veronika Školová (1829), manželka výměnkáře Jakuba Š., Raškovice
- 801) Rozina Herrmannová (1829), výměnkářka, Raškovice

802) Josef Tošinovský (1829), výměnkář, Barbora Tošinovská
(1830), jeho manželka, výměnkářka, Raškovice

MYŠKA, Milan: Lnářský a bavlnářský průmysl na Frýdecku a Místecku do počátků tovární výroby. (Opožděná industrializace). Frýdek-Místek 2013, 216 s., ISBN 978-80-87632-11-6

Státní okresní archiv Frýdek - Místek, pobočka Zemského archivu v Opavě, se postaral o druhé vydání studie významného historika hospodářských dějin Milana Myšky. Poprvé tato studie vyšla v Trutnově v r. 1991 jako supplementum sborníku Lnářský průmysl. Vyšla sice v nákladu 1500 výtisků, přesto byla poměrně obtížně dostupná současným zájemcům, a proto druhé vydání bylo dobrou ideou. Navíc bylo rozšířeno o exkurz s názvem Fabrikant šlechticem,

v němž autor pojednal o životním vzestupu nejvýznamnějšího frýdeckého podnikatele přelomu 19. a 20. stol. Adolfa Landsbergera.

Kniha byla rozdělena do pěti hlavních kapitol, v nichž se Milan Myška věnoval vývoji textilní výroby na Frýdecko-Místecku zhruba do první světové války. Nejdříve se zabýval počátky textilní produkce pro nadregionální trhy, která byla specifická domácí tkalcovstvím. V průběhu 18. stol. se rozšířil způsob produkce textilních látek v jednotlivých domácnostech na venkově. Ženy a děti předly po večerech a v zimě lněnou přízi a muži sedávali za tkalcovským stavem, aby tkali lněné plátno. Vlněné sukno vyráběli ponejvíce soukeničtí řemeslníci ve městech, protože tkaní sukna bylo složitější. Této etapě se v historiografii říká „období protoindustrializace“. Zvláštní nebyl jen způsob výroby, ale i spojení produkce s trhy. Práce jednoho tkalce by byla z hlediska množství utkané látky nevýznamná, ale pokud se tkalo v celé vesnici, ba v několika vesnicích najednou, vznikla roztržštěná manufaktura s několika desítkami až stovkami tkalců, kteří dokázali vyrobit plátno, jež by zcela zahltilo regionální trh. Podstatou systému byl

prodej plátna pro nadregionální, dá se říct světové, trhy. Mezi přadláky, tkalci, prostředníky a obchodníky se vyvinuly různé typy vztahů, které v době vysoké poptávky vyhovovaly všem stranám. Jak píše Milan Myška: „*Řadě těchto venkovských tkalců proto přicházelo vhod, jestliže v omezené míře již na počátku 18. století, ve větším měřítku však od poloviny století začali někteří měšťtí obchodníci zejména na místeckých týdenních trzích od nich vykupovat surová, neapretovaná plátna, aby se pak sami postarali o jejich konečnou úpravu a prodej ve velkém na vzdálených trzích.*“ (s. 26). Postupem času se tkalci mohli dostat až do pracovního vztahu k obchodníkovi a vyráběli plátna podle jeho požadavků.

Na konci 18. stol. a v první polovině 19. stol. postihly plátenictví a později i soukenictví odbytové krize. Poptávka po hrubém plátně a suknu šla rapidně dolů, prosazovaly se jemnější druhy látek. Textilní producenti na Frýdecku a Místecku dokázali zareagovat na tržní změny a poměrně plynule přešli na výrobu bavlněných pláten: „*Na přelomu dvacátých a třicátých let se objevují první zprávy o tom, že tradiční lnářská výroba na Frýdecku a Místecku začíná ustupovat tehdy módnímu bavlnářství. Zdá se, že příklon k tkání bavlněných tkanin začal nejdříve v okolí Frenštátu p. R. a odtud pokračoval na Frýdecko a Místecko. Konverze od lnářství k bavlnářství byla na Frýdecku a Místecku velmi rychlá.*“ (s. 40). Bavlněné plátno se tkalo zhruba stejnou metodou jako lněné, a proto přechod nebyl složitý a venkovští tkalci ho mohli relativně snadno zvládnout. Tato konverze měla velký význam pro hospodářský vývoj Frýdecka a Místecka, protože oba regiony zůstaly přitažlivými pro obchodníky, zejména židovské, kteří se usazovali na Koloredově.

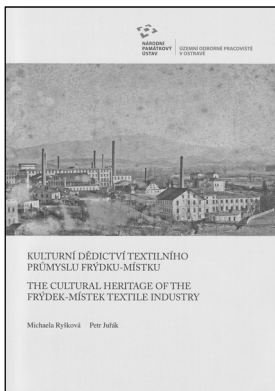
Města Frýdek a Místek ležela na důležité císařské silnici spojující Moravu a Slezsko s Haličí, jež byla jedním z nejvýznamnějších odbytišť textilních výrobků, kromě Haliče ležely poměrně blízko Uhry jako další důležité odbytiště a místecký trh představoval v tomto příznivém prostoru nejlepší obchodní centrum. Tyto výhody umožnily poměrně plynulý přechod od protoindustriálních k industriálním formám výroby. V druhé polovině 19. stol. došlo v obou centrech regionů, Frýdku a Místku, k průmyslové revoluci. Podle Milana Myšky byly rozhodujícími faktory přechodu

k tovární výrobě „...nezbytné pracovní síly, dostatek tekoucí vody a výskyt pomocných surovin a paliva. Velmi důležitá byla také vzdálenost a kapacita trhů, které zásobovaly textilní průmysl surovinami a těch, které byly s to regulovat odbyt.“ (s. 93). Základní výrobní surovinou byla bavlna, která se musela dovážet na všechna výrobní místa v Evropě, takže výhoda místního výskytu suroviny odpadala. Největší výhodou Frýdku a Místku byla dostupnost a obě města se nadále snažila ji zlepšit a usilovala o napojení na železnici, což se ke konci 70. let podařilo. Železnice v podstatě odstartovala průmyslovou revoluci na Frýdecku a Místecku, což však zároveň znamenalo, že se výroba koncentrovala téměř výhradně do Frýdku, Místku a několika dalších malých středisek (Raškovice, Čeladná). Domácké tkalcovství do přelomu 19. a 20. stol. vymizelo.

Průmyslová revoluce radikálně změnila skladbu pracujících v textilní výrobě: „...muži setrvali u ručních tkalcovských stavů, dále pracovali pro místecké, frýdecké nebo koloredovské nákladníky a obchodníky, zatímco do továren – ať už jako přadleny nebo tkadleny, obsluhující stroje, odcházely především ženy...“ (s. 136). Milan Myška se neomezil jen na popis hospodářského vývoje, vzniku továren a úspěchů podnikatelů, ale jednu podkapitolu věnoval také textilním dělníkům, jejich skladbě, možnostem bydlení, kvalitě bydlení, sociálnímu a nemocenskému zabezpečení atd. Snažil se postihnout frýdecko-místecké textilnictví jako celek. Knihu doplnil o řadu nových informací získaných z domácích i zahraničních archivů a o již zmíněný exkurz věnovaný podnikatelské rodině Landsbergerů. Je možná trošku škoda, že nevěnoval tolik pozornosti novější literatuře, o jejíž drobné poznatky by mohl studii rovněž obohatit. Autor prošel nesmírné množství pramenů z domácích a zahraničních archivů a jeho přehled po různých statistických a jiných cizojazyčných pracích je neuvěřitelný. Proto má kniha vysokou kvalitu a obsahuje nesmírné množství informací.

Radek Lipovskí

RYŠKOVÁ, Michaela - JUŘÁK, Petr: **Kulturní dědictví textilního průmyslu Frýdku-Místku. The Cultural Heritage of the Frýdek-Místek Textil Industry.** Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě, Ostrava 2013, 152 s., ISBN 978-80-85034-77-6

Když v r. 1970 vydalo Národní technické muzeum v Praze v ediční řadě Rozpravy NTM sv. 38 útlý svazček *Přehled technických památek v českých zemích*, byly v něm Ostravsko a Ostrava zastoupeny jediným objektem. Tím byl paradoxně větrný mlýn na katastru Ostravy-Poruby. Tato skutečnost přesně reflektovala vztah tehdy československé ochrany památek. Stalo se tak v době, kdy v sousední Německé spolkové republice měli již v dispozici objemné, oborově tříděné

katalogy technických památek s jejich dokonalým popisem a úvahami o případném začlenění do kulturní infrastruktury soudobé. Podobné úsilí bylo zaznamenáno také v sousedním Polsku, Rakousku a v dalších zemích. Vědomí, že součástí kulturního dědictví nejsou pouze artefakty umělecké povahy, ale také produkty běžného každodenního života, mezi nimi také např. dokumenty průmyslového rozvoje, se v české památkové péči prosazovalo velmi pomalu. Nesporně průkopnickou roli v ochraně tzv. průmyslového dědictví sehrávalo v posledních dvou třech desetiletích ostravské pracoviště Národního památkového ústavu, kde tento segment památkové ochrany pracoval pod ideovým a koncepčním vedením jednoho z nej přednějších „ochranářů“ průmyslového dědictví, doc. ing. dr. Miloše Matěje.

Několik desetiletí dokumentačních aktivit bylo v posledních cca deseti letech završeno řadou cenných publikačních výstupů, které i širší veřejnosti skýtají možnost obeznámit se v komplexním pohledu s technickými památkami průmyslové povahy ostravského průmyslového regionu. Sérii publikační řady zahájila již v r. 2007 kniha KLÁT, JAROSLAV - MATĚJ, MILOŠ: *Národní kulturní památ-*

ka důl Michal / Petr Cingr v Ostravě (Ostrava 2006, ISBN 80-85034-34-4) a její anglická verze (Ostrava 2007, ISBN 978-80-85034-00-4). Téhož roku se objevila publikace KUČOVÁ VĚRA - MATĚJ, MILOŠ: *Industriální soubory v Ostravě vybrané k nominaci na zápis do Seznamu světového dědictví UNESCO* (Ostrava 2007, ISBN 978-80-85034-01-1), rovněž s anglickou verzí (Ostrava 2007, ISBN 978-80-85034-02-8). Za hranice ostravské průmyslové oblasti vykročila další cenná publikace o technických památkách méně známého, ale zejm. v 19. stol. významného centra textilního vlnářského průmyslu - Krnova autorky MICHAELY RYŠKOVÉ: *Sdílné město / A Communicative Town (Krnovské textilky v pohledu památkové péče / The Krnov - based Textile Factories from the Point of View of monument preservation* (Ostrava 2008, ISBN 978-80-85034-44-8).

Autorská trojice MATĚJ, MILOŠ - KLÁT, JAROSLAV A KORBELÁŘOVÁ, IRENA jsou autory publikace, mapující technické památky ostravsko-karvinského revíru (*Cultural Monuments of the Ostrava-Karvina Coalfield*. Ostrava 2008, ISBN 978-80-85034-41-7), jejíž česká verze vyšla o rok později (Ostrava 2009, ISBN 978-80-85034-52-3). Stranou nezůstala ani problematika dopravních zařízení jakožto technické památky. Konkrétně šlo o monografii, sledující jednu z páteřních železničních komunikací staré habsburské monarchie a posléze českých zemí, která měla rozhodující význam pro rozvoj ostravské průmyslové oblasti, ale také pro industrializaci té části Moravy a Slezska, kterou procházela - Severní dráhy císaře Ferdinanda, spojující sídelní město Vídeň s ostravskou průmyslovou oblastí a solnými doly v Bochni a Wieliczce (BOROVCOVÁ, ALENA: *Kulturní dědictví Severní dráhy císaře Ferdinanda*. Ostrava 2012, ISBN 978-80-8504-66-0 a anglická verze Ostrava 2012, ISBN 978-80-85034-72-1).

Práce autorské dvojice Michaela Ryšková a Petr Juřák si vzala za úkol zmapovat průmyslové dědictví dvou center bavlnářské a lnářské výroby, která se v průběhu 18. až 20. stol. konstituovala jižně od ostravské průmyslové aglomerace - slezského Frýdku a moravského Místku. Své práci dali logickou a organickou strukturu. Ta vychází z předpokladu, že čtenář by měl nejprve získat alespoň stručný, zato přehledný pohled na vývoj pojednávaného

výrobního odvětví. Proto je první kapitola „Historický vývoj“ rozčleněna na subkapitoly o etapách tohoto vývoje, počínaje řemeslně provozovanou výrobou ve středověku a raném novověku přes etapu „opožděné“, o to však masivnější kapitalistické industrializace až ke stavu, kdy frýdecké a místecké textilní firmy byly nejprve arizovány nacistickými okupačními úřady a poté podléhaly tzv. znárodnění v etapě „budování“ socialismu. Z logiky věci poněkud vybočuje, že mezi tyto subkapitoly jsou vloženy subkapitoly o produkci, pracovních podmínkách, tkalcovské škole, hospodářské krizi 30. let 20. stol. a o neuskutečněném pokusu vybudovat ve dvouměstě tkalcovské muzeum. Mám za to, že logiku výkladu by tyto separátně pojednávané problémy spíše naplňovaly tehdy, kdyby byly začleněny do jednotlivých chronologických etap výkladu. Jsem si vědom, že to není jednoduchý metodický problém, propojit a provázat hledisko chronologické s meritorním.

Druhá část knihy se již věnuje technickému a stavebnímu vývoji, a je současně pokusem zařadit výrobní odvětví do širších ekonomických, ale i kulturních a společenských vazeb oblasti. Logika výkladu, vycházející z kritéria jednotlivých etap resp. fází výroby, je aplikována vhodně a přispívá k srozumitelnosti textu. Nemohu se však vyhnout otázce, zda by pro čtenáře nebylo vhodnější propojit sdělované poznatky o technickém a technologickém vývoji odvětví bezprostředně s problémem jejich konkrétní aplikace v průmyslu Frýdku a Místku. Jistě by bylo vhodné provést např. tabulkové srovnání dat určitého technického vynálezu resp. objevu nové technologie s jejich výrobní aplikací v českých zemích a posléze ve frýdeckých a místeckých závodech. V zahraniční literatuře je tento typ komparace běžně zaveden a osvědčil se. Utvrzuje také představu o dosahovaném stupni modernizačního procesu resp. o míře retardace.

Za velice cennou považuji část díla, kterou je Katalog firem a textilních podnikatelů (s. 82-100). Autorská dvojice se pokouší sestavit seznam firem, které zhruba od počátku 19. stol. působily nejen na území obou měst, ale také v bezprostředním okolí (Dobrá, Raškovice, Nižní Lhoty apod.). Seznam by bylo možné doplnit, a to zejm. na základě písemností archívních fondů obchodních a živnostenských komor v Olomouci a Opavě a tištěných statistic-

kých zpráv těchto komor, zpřesnit resp. obohatit o další faktografické údaje efektivnějším využitím textové části publikace *Die Gross-Industrie Österreichs* (řady 1898 i 1908, rakousko-uherské finanční ročenky *Compass* (zejm. ročník 45, 1912, Bd. III/2) a tištěných zpráv inspektorů živnostenských komor.

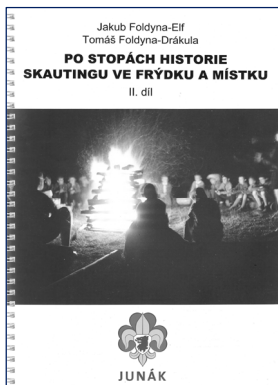
Průkopnickou práci završuje úvaha Textilní průmysl Frýdku-Místku z pohledu památkové péče. Podává přehled stavebního vývoje šesti továrních objektů na území obou měst, které byly v r. 2002 navrženy k prohlášení za technické památky, avšak bez úspěchu. Ministerstvo kultury v r. 2012 rozhodlo o nezařazení hlavně proto, že nenaplnovaly kritérium hodnot urbanisticko-historických. Šlo o strojní přádelnu bavlny A. Landsbergera (Slezan 7), o sklad bavlny A. Landsbergera (Slezan), o bělidlo, úpravnu a tiskárnu fy J. Munk a synové (Hotel Richter), o strojní tkalcovnu těže firmy (Slezan, sklady), o tkalcovnu, bělidlo a úpravnu fy Bratři Neumannové (Slezan 10 a 05) a konečně o strojní přádelnu bavlny fy Bratři Neumannové (Slezan 08). Na místeckém katastru pak o strojní tkalcovnu a bělidlo s úpravnou fy A. Lemberger (Slezan 10). Dokumentační hodnotu má Registr lokalizovaných textilních manufaktur a továren na Frýdecku a Místecku (s. 134-41), překračující hranice obou měst a zahrnujících i vzdálené obce jako Brušperk, Čeladnou, Dobrou, a také Registr lokalizovaných valch na Frýdecku a Místecku (s. 142-143).

Kniha je vybavena vzorně obrazovou a mapovou dokumentací, zachycující vyobrazení průmyslových objektů v jednotlivých vývojových etapách, plány a architektonické návrhy továrních budov, interiéry přádelen, tkalcoven a úpraven, fabrikantských vil i funerálních plastik, zčásti v černobílém, často v barevném provedení. Publikace je tištěna ve dvou sloupcích paralelně v češtině a angličtině.

Jde o dílo velice záslužné, do kterého bylo inkarnováno mnoho heuristické práce, ať už v archívech, ve spisovných magistrátu (stavební archívy), ale také v terénu. Lze si jen přát, aby se podobných prací dostalo i jiným průmyslovým centrům regionu (Opava, Nový Jičín, Bílovec, Fulnek ad.).

Milan Myška

FOLDYNA-ELF, Jakub – FOLDYNA-DRÁKULA, Tomáš: **Po stopách historie skautingu ve Frýdku a Místku**. Okresní rada Junáka Frýdek-Místek: Frýdek-Místek 2013, 88 s.

Publikace dvou mladých historiků-skautů vznikla jako jeden z výstupů prospěšného a záslužného projektu Skautské století. Cílem projektu je zaznamenat a shromáždit, případně i publikovat vzpomínky skautů, kteří se v minulých desetiletích podíleli na rozvoji skautského hnutí, byli svědky jeho úspěchů a oblíbenosti, ale také nepřízně zprvu nacistického, posléze komunistického totalitního režimu a odboje skautů vůči němu. Vzpomínka jako historický pramen má zejména pro bádání o historii skautingu v našich zemích mimořádně velký význam. Vyplyvá mimo jiné ze skutečnosti, že vždy v minulosti šlo více o hnutí než o pevně organizovaný a institucionalizovaný fenomén, což se samozřejmě projevilo i v nepevných a značně zvolněných organizačních strukturách skautských regionálních útvarů. Historika, navyklého především na práci s psanými prameny, to staví do obtížné situace: písemných pramenů se až na výjimky nedostává, dochovaných písemností, vzniklých činností jednotlivců nebo nižších organizačních útvarů (oddílové kroniky, táborové časopisy, deníky jednotlivých účastníků apod.) je poskrovnu, resp. jsou rozptýleny a často obtížně dostupné v držení soukromníků. Obrazových pramenů je také poskrovnu, neboť fotografie byla v dobách rozkvětu skautského hnutí daleko méně frekventovaným prostředkem dokumentace, než je tomu dnes. O aktivitách skautů v protinacistickém resp. protikomunistickém odboji se zpravidla dovídáme jen tehdy, byly-li odhaleny a trestně stíhány (písemnosti Geheime Staatspolizei nebo Státní bezpečnosti, soudní protokoly). Vzpomínky pamětníků tak zaujímají místo dominantního pramene, byť jsme si vědomi obecně vysokého stupně jeho subjektivity a obtíží verifikace, nejsou-li k dispozici informační zdroje jiné povahy, jiného typu.

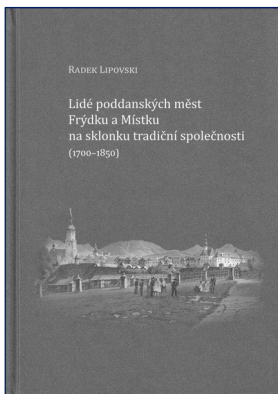
To je důvod, proč recenzovanou publikaci považujeme za užitečnou a cennou. Kromě stručné informace o tom, co sleduje projekt Skautské století, obsahuje transkripci vzpomínek osmnácti junáků-skautů z doby posledních let první československé republiky, období nacistické okupace, krátkého období obnovené demokracie a komunistického totalitního režimu. Jak už tomu u podobného informačního zdroje bývá, mají jednotlivé vzpomínky velmi rozdílnou vypovídací hodnotu, reflektující jednak místo memoáristy, jaké v hnutí zaujímal, jednak některé osobní vlastnosti, jako je pozorovací schopnost, paměť, ale také schopnost se vyjadřovat. Část vzpomínek je převzata z již publikované formy (Petr Eben, Alois Válek-Luis).

Za užitečný počin považuji pokus autorů sestavit seznam skautů, kteří působili ve frýdeckých a místeckých skautských oddílech, resp. příslušeli pod tamní skautská střediska. Seznam je limitován obdobím první a druhé republiky (příp. obdobím ilegality v době nacistické okupace) a krátkým obdobím poválečné obnovy skautingu. Autoři jsou si vědomi neúplnosti jednak seznamu jako takového, jednak získaných údajů o jednotlivých osobách. I tak nutno vysoce ocenit úsilí autorů, neboť počet registrovaných v seznamu dosahuje bezmála tisíce osob. Přimlouvám se o to, aby např. čtenáři této recenze, pokud měli vztah ke skautingu, upozornili autory na možnosti doplnění seznamu resp. údajů o již uvedených skautech a skautkách.

Je jen škoda, že publikace byla vydána v tak nízkém nákladu (100, navíc neprodejných výtisků) a nedostala se do sítě knižního obchodu alespoň na území, jehož historií se zabývá.

Milan Myška

LIPOVSKI, Radek: **Lidé poddanských měst Frýdku a Místku na sklonku tradiční společnosti (1700 – 1850)**. Ostrava 2013, 495 str., ISBN 978-80-7464-194-7

Kniha zachycuje vývoj populace měst Frýdku a Místku jako celek včetně nekatolického obyvatelstva v 18. a první polovině 19. století. Autor se rozhodl napsat práci nejen na základě statistických údajů, nýbrž vnést do své práce „aktéra“, tedy člověka. Zajímal se více o jednotlivce, o jeho život ve společnosti a jeho každodennost. Kniha čerpá z doposud málo využitého pramene, z pozůstalostních spisů, ve kterých si Radek Lipovski určil v časovém úseku první poloviny

19. století tři časové sondy 1800-1804, 1820-1824 a 1840-1844.

Na úvod knihy se autor věnuje metodologii a odborné literatuře k tématu. Shrnuje dosavadní výzkumy pozůstalostní agendy a metody práce. Poté teritoriálně vymezil populaci měst a její velikost. Postihl vývoj populace a městských společností. Získal údaje o počtu osedlých a rozdělení měšťanské společnosti a o jejich jednotlivých složkách, např. obchodnících, žebrácích a dalších. Věnoval se hospodářskému rozvoji měst, charakterizoval řemesla, textilní výrobu, obchod a další. Města se vyvinula v centra protoindustriální textilní výroby a proto patřila k lokalitám s významným ekonomickým trendem. Protoindustrializace zapojila řemeslnou výrobu obyvatel venkova do nadregionálních či mezinárodních trhů a byla organizována kupním, nákladním a manufakturním systémem. Život jednotlivce přiblížil v kapitolách *Výživa a zdravotní stav obyvatel* a *Stavební poměry*, ve které popisuje bytovou situaci a ocenění domů.

Cílem kapitoly *Demografický vývoj frýdecké a místecké populace v 18. a první polovině 19. století* bylo analyzovat prostřednictvím agregativní metody přirozenou měnu obyvatel Frýdku a Místku od třicetileté války a poloviny 19. století, což znamená na základě statistiky narození, sňatečnosti a úmrtí postihnout vývoj frý-

decké a místecké společnosti v daném období. Základ této práce tvoří historickodemografické výzkumy, které se opírají o statistická zpracování církevních matrik. Charakterizuje matriční agendu a výsledky bádání. Autor vyhodnotil sňatečnost, absolutní počty sňatků či např. podíl druhých a dalších sňatků. Poté se věnuje porodnosti daného období, uvádí absolutní počty narozených nemanželských dětí, manželských dětí aj. Na závěr pojednává o úmrtnosti dle starého demografického režimu, o úmrtnosti podle věku a pohlaví zemřelých, o mrtvorozenosti aj. Následuje kapitola, která pojednává o obyvatelstvu nekatolického vyznání.

Rozsáhlá kapitola *Předávání majetku* je napsaná na základě studia pozůstalostních spisů, které byly součástí nesporné soudní agendy. Autor charakterizuje tento pramen a metodu práce s ním. Věnuje se právním procesům v pozůstalostním řízení, jehož prvním krokem bylo obstavení majetku, poté inventarizace a soudní prodej majetku, následovalo protokolární šetření, což znamenalo zapisování do soudních protokolů, např. soupis dlužníků, korespondence např. s poručníkem v případě nezletilosti dědice, či lidí, kteří zemřeli jinde, než kde drželi majetek. Závěrem pozůstalostního řízení bylo tzv. pozůstalostní vyjednání (ujednání, řízení).

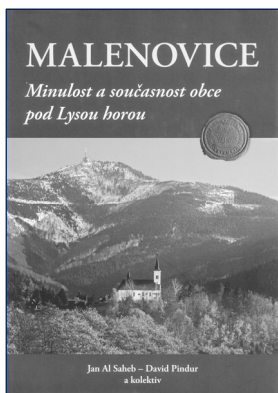
V kapitole *Dědické předpoklady a systémy* autor zkoumá dědické strategie na základě studia testamentů, v nichž zůstavitel uplatňoval při předávání majetku určitou strategii. Charakterizuje povahu dědických pozůstalostí a jejich dědice, povahu pozůstalostí svobodných mužů a žen, a jejich dědice, pozůstalosti ženatých mužů a vdovců a jejich dědice, pozůstalosti vdaných žen a vdov a jejich dědice, držitelé gruntů a živností.

Kapitola *Věci obklopující člověka* je cennou sondou do života lidí, neboť popisuje vybavení domácnosti, např. nádobí, ložní prádlo, dále řemeslné, živnostenské a rolnické zařízení, oděv a obsah šatníku této doby.

Kniha je doplněna anglickým, německým a polským resumé. Na závěr knihy je příloha, soupis pramenů a literatury a soupis zpracovaných pozůstalostí. Kniha je velmi přínosná a zajímavá a je opravdovou sondou do života tehdejších lidí.

Eva Vojkovská

AL SAHEB, Jan – PINDUR, David a kol.: **Malenovice. Minulost a současnost obce pod Lysou horou**, Malenovice 2014, 600 s., ISBN 978-80-260-6568-5

V roce 2014 vydala obec Malenovice knihu s názvem Malenovice - Minulost a současnost obce pod Lysou Horou. Kniha byla výsledkem více než tříleté práce autorského týmu tvořeného ekologem Mgr. Jiřím Kristianem, heraldikem, historikem PhDr. Karlem Müllerem a především historiky PhDr. Janem Al Sahebem a PhDr. Davidem Pindurem. Podnět k tomuto úsilí dal starosta obce JUDr. Vladimír Malarz, jenž inspirován před časem vydanou publikací sousedního města a obcí Dějiny Frýdlantu n. O., Lubna a Nové vsi oslovil již výše zmíněnou autorskou dvojici. Dalším důvodem se mu stalo také vědomí, že Malenovice dosud "řádnou publikaci pojednávající o dávné i nedávné minulosti a současnosti citelně postrádaly".

V roce 2010 se tedy rozjel náročný výzkum v domácích i zahraničních archivech, v dobovém tisku, v nepublikovaných rukopisech, ve spisovně obecního úřadu aj. V řadě případů docházelo také k terénnímu výzkumu přímo v obci a k setkání s pamětníky dějin 20. stol. Pomalu, tvořená trpělivostí a láskou dozrávala tato kniha jako dobré víno.

Kniha je rozdělena do deseti kapitol. První z nich zpracoval zoolog a ekolog Muzea Těšínska Jiří Kristian, jenž popsal přírodní a zeměpisné poměry obce, její polohu, klima, vodstvo, vegetaci a faunu. Zajímavá, třebaže krátká kapitola, je věnována vývoji názvu obce a její symbolice.

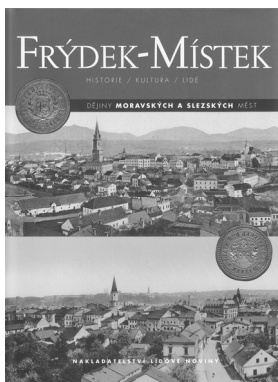
V další části nám historik Jan Al Saheb nastiňuje vývoj širšího regionu v 15. - 17. stol. a předpoklady založení Malenovic. V několika následujících kapitolách nám historik David Pindur trpělivě "sesbíral" střípky informací a složil je do strhujícího příběhu Malenovic od jejich počátku, který posadil do roku 1610 až k roku

1918. Zmiňuje držitele frýdeckého dominia, kam Malenovice patřily, rozvíjí před námi další vývoj obce, valašské osídlení, počátky těžby železné rudy, kamenolomu na Borové, sklárny v údolí řeky Satiny, počátky kostela a školy na Borové. Dokonce podává fundované informace o Ondrášově zbojnické družině a umožňuje nám nahlédnout do dopisů malenovických zbojníků psaných z vězení! Později se dovídáme o počátcích obecní samosprávy, o boji za český jazyk a národní myšlenku, o živnostech v obci, o počátcích turistiky, spolkové činnosti, náboženském životě farnosti a o dalších zajímavostech také z doby, kdy se Malenovice zmítaly ve víru světové války. Následující čtyři kapitoly zpracovali oba historikové společně. Týkají se období první a druhé republiky – "Za republiku, za Masaryka", válečné období pak vypsali v kapitole s názvem "Ve stínu hákového kříže a záblesk svobody", další obsáhlou kapitolu výstižně charakterizuje nadpis "Veřejný život pod taktovkou KSČ" a poslední část popisující události nejnovější nese název "Na vlnách demokracie".

Samozřejmou výbavou knihy je rozsáhlý poznámkový aparát, přílohy, soupis pramenů a literatury, jmenný a místní rejstřík a na závěr ještě anglické resumé. Kniha je nabita kromě velkého množství informací a faktů také hodnotným obrazovým materiálem. V případech fotografií přírodních scénérií my čtenáři litujeme, že nejsou větší. Alespoň nás to svádí vyrazit přímo na popisovaná místa a spatřit vše vlastníma očima. A po přečtení této knihy k nám navíc při našich toulkách všechna známá i méně známá místa promluví dávnými příběhy.

Podařilo se vytvořit hodnotné dílo pro současné i budoucí generace malenovických občanů, rodáků a milovníků nádherného prostředí Malenovic.

Kateřina Lepíková

V letošním roce oslaví město Frýdek-Místek 750 let svého „života“. Nejedná se však o oslavu vzniku města, ale o připomenutí první písemné zmínky o trhové vsi Friedberk, předchůdce Místku. Stalo se tak v závěti olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburku z roku 1267. Současné město Frýdek-Místek píše svou historii od roku 1943, kdy byla do té doby samostatná města Frýdek a Místek z rozhodnutí okupační německé správy spojena v jeden celek. A jak to bylo s počátkem města Frýdku? Je starší Frýdek nebo Místek? Jak žili Frýdečané a Místečané? Nejen na tyto otázky najdete odpovědi v publikaci mapující dějiny města Frýdku-Místku od pravěku do současnosti. Kniha vyšla v roce 2014 v Nakladatelství Lidové noviny v ediční řadě představující populárně-naučnou formou dějiny vybraných českých, moravských a slezských měst. Z oblasti Moravskoslezského kraje byly již vydány monografie měst Opava (2006), Nový Jičín (2011) a Ostrava (2013).

Nelehkého úkolu zpracovat historický vývoj města Frýdku-Místku se ujal tým historiků, kteří se dlouhodobě věnují regionální historii a mají zkušenosti s publikováním svých poznatků v autorských dílech a článcích v odborných historických a vlastivědných časopisech a již se podíleli i na vzniku podobných děl přibližujících historii obcí frýdecko-místeckého regionu. Vedoucím autorského kolektivu se stal ředitel Státního okresního archivu Frýdek-Místek Tomáš Adamec. Ten do svého týmu přizval historiky Jana Al Saheba, Radima Ježe a Davida Pindura z Muzea Těšínska, Petra Juřáka z Muzea Beskyd, Radka Lipovského a Andreu Pokludovou z Ostravské univerzity, Michala Zezulu z Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště Ostrava a mladou historičku Lenku Novákovou. Práce na projektu začala v roce 2012 a v roce 2014 byla úspěšně završena vydáním

publikace, a to i díky finanční podpoře statutárního města Frýdku-Místku.

Kniha je členěna do deseti kapitol, které jsou vymezeny určitým časovým obdobím a dále děleny na dílčí podkapitoly věnující se různým oblastem vývoje města a života v něm. Čtenáři se seznámí s dějinami Frýdku-Místku v celkovém pohledu na poměry politické, správní, hospodářské, sociální, zdravotní, náboženské, školní a kulturní. Kapitoly věnující se starším dějinám až do roku 1848 jsou zpracovány zvlášť pro město Frýdek a zvlášť pro Místek. Autoři se takto rozhodli, aby mohli lépe zaznamenat samostatný správní vývoj Frýdku ležícího ve Slezsku a Místku náležejícího k Moravě.

V první kapitole se Michal Zezula věnoval pravěkému až raně středověkému osídlení Frýdecko-Místecka a širšího území, jak ho lze interpretovat na základě archeologických výzkumů. Další dvě kapitoly popisují období od počátků měst (od prvních písemných pramenů) až do roku 1648. Historii Frýdku popsal Radim Jež, který mimo jiné shrnuje dosavadní poznatky ve výzkumu o lokalitě Jamnice, Místkem se zabýval Jan Al Saheb. Následující etapu historického vývoje obou měst v letech 1648–1848, opět ve dvou kapitolách, zpracovali David Pindur pro Frýdek a Lenka Nováková pro Místek. Vyličením vývoje v letech 1848–1918 se zabírali Andrea Pokludová a Radek Lipovski, následně Petr Juřák přiblížil léta 1918–1938 a závěr knihy patřil Tomáši Adamcovi, který se ve třech kapitolách věnoval období od roku 1939 do současnosti, tj. do roku 2014.

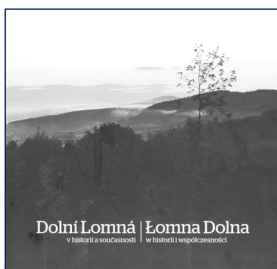
Samotný popis historického vývoje města je zhuštěn do zhruba 460 stran. Vydavatelstvím stanovený celkový rozsah knihy však nedovolil věnovat se některým tématům podrobněji. Text je jen sporadicky doplněn o černobílé reprodukce a na dvou místech je vložena barevná obrazová příloha, jedna s historickou tematikou a druhá se současnými fotografiemi města. I zde bohužel limit daný nakladatelstvím způsobuje, že kniha není pro některé čtenáře tak atraktivní, jak by mohla být. V příloze je uveden soupis purkmistrů, starostů, předsedů městského národního výboru a primátorů. Rozsáhlé je představení použitých pramenů a seznam

použitých edic pramenů a literatury, nechybí ani jmenný, místní a věcný rejstřík.

Autorům se podařilo komplexně zpracovat dějiny Frýdku-Místku, které dosud město výrazně postrádalo. Publikace je svým přístupným způsobem podání určena široké čtenářské veřejnosti se zájmem o historii a hlavně občanům města, kteří v ní najdou poučení o minulosti svého domova.

Olga Mateášová

KŘENKOVÁ, Miroslava: **Dolní Lomná v historii a současnosti.**
Dolní Lomná 2016, 277 s., ISBN 978-80-260-3742-6

V posledních letech se stalo trendem vydávat kromě rozsáhlých monografií a velkých historických knih o městech, také publikace o malých obcích. O místech dokonce tak malých, jako je Dolní Lomná se svými 875 obyvateli. Každé místo však má svou historii a své kouzlo a tak se i tato obec může od loňského roku pochlubit vlastní knihou, kterou vydal obecní úřad za finančního příspěvní Evropské unie.

Autorka konceptu této publikace ji rozdělila do čtyř částí s názvy: Po cestách času podle dokumentů, Budu vám o Dolní Lomné vyprávět, Portréty, organizace, sdružení a poslední celek pojmenovala Putování krajinou a zastavení. V úvodu knihy však ještě vysvětlila původ názvu Lomná a zmínila její obecní symboly. Hlavně však představila historiky lomňanského údolí, zejména dva muže stejného jména, otce a syna Korzenne, z jejichž práce v následující první kapitole vycházela.

Jan Korzeny starší se narodil v Ustroni a od roku 1922 do okupace byl ředitelem polské školy v Horní Lomné. Po válce začal působit v Dolní Lomné a tam také zúročil svou lásku k historii, když se stal na celých 30 let obecním kronikářem. Jeho syn Jan Korzeny mladší byl literárním vědcem a působil jako docent na Pedagogické fakultě v Ostravě, později pokračoval v kronikářské

práci svého otce a zároveň vydal téměř 80 článků o regionální historii. Miroslava Křenkova na jejich práci v podstatě navázala, ale její historicky zaměřená kapitola není vyčerpávajícím a úplným výčtem historických událostí, ale spíše shrnutím toho podstatného s občasným zastavením například u protestu lomňanských horalů z roku 1868, u vzniku unikátních lesních oblastí, u historie místního hotelu a viaduktu nebo u vývoje obce po jejím rozdělení na Horní a Dolní Lomnou. V části označené jako Období okupace 1939-1945 se věnovala hlavně represím, obětem a partyzánské činnosti. Historická část pak pokračuje léty poválečnými, vývojem školství jak polského, tak českého a je zakončena shrnutím dějin v datech.

Druhá sekce knihy je oproti té první doslovným přepisem vybraných částí kroniky Jana Korzenneho staršího, ve které zaznamenal kromě povídání tehdejších osadníků, různých pověstí jak vznikaly názvy osad a hor, také veršované vyprávění o zbojnické krčmě nebo pověst o pokladu. V části označené Stali se legendou kromě dalších pověstí O Targolíkovi, O čaroději z Dolní Lomné a O Černém Jurovi přibližuje autorka na základě článku Jaroslava Zahradníka také osobu Josefa Turka, jednoho z místních lidových vypravěčů a hudebníků.

V třetí části knihy s označením Portréty, organizace, sdružení jsou čtenářům představeny další osobnosti obce. Bronislav Procner - řezbář, vypravěč, příležitostný básník a bývalý ředitel polské školy, Ludvík Jurzykowski - rovněž řezbář, jehož díla můžeme nalézt po celém světě, Leszek Sikora - další umělec řezbářského řemesla, který jako jediný reprezentoval Českou republiku na mezinárodním řezbářském sympoziu v Torontu spolu s dalšími 35 špičkovými řezbáři z celého světa, Anna Filipek - lidová básnířka a její dcera Jolanta Filipek Stará - rovněž básnířka, která své básně píše jak v češtině, tak i v polštině. Po nich následuje představení organizací jako Matice slezská (medailonek sepsala Jarmila Kantorová, předsedkyně), PZKO Dolní Lomná (autorem je František Filipek, předseda v letech 1970-1989), Sbor dobrovolných hasičů (představil Martin Tomica, velitel jednotky), Základní organizace Českého svazu včelařů (sepsal Miroslav Ponišť, místopředseda organizace), Klub důchodců (autorkou je Věra Soblahovská,

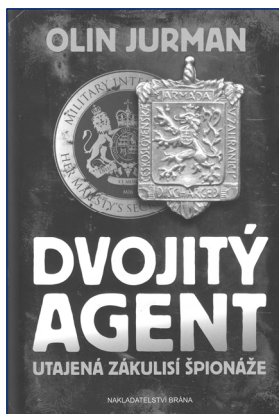
pokladník klubu), Klub myslivců (představil Jan Sikora, předseda), Sportovně společenský klub Dolní Lomná (autorem je Martin La-sota, předseda), Klub stolního tenisu (představil Roman Pa-wlowski, předseda) a nakonec jsou vykresleny začátky Tělový-chovné jednoty v Dolní Lomné (o těch napsala Emilie Šigutová, jednatelka a pokladník jednoty v letech 1968-1982).

Překrásné přírodě lomňanského údolí a kulturnímu životu v ob-ci je věnována poslední část knihy. Na čestném prvním místě se autorka věnuje Národní přírodní rezervaci Mionší, která patří svou rozlohou k největším v republice a které se lidově říká prales. Spe-ciální péče začala být oblasti věnována už na konci 19. století, kdy byly lesní tratě Mionší, Polom a Tatínky vyjmuty z pravidelného hospodaření, aby mohly být zachovány pro budoucí generace les-níků. Na území Dolní Lomné se dále nachází Přírodní rezervace Velký Polom a Uplaz. Lomňanské přírodní a kulturní bohatství si můžeme v dnešní době prohlédnout díky několika naučným stezkám, které jsou v knize také představeny. Předposlední kapitola této části patří kultuře, folklóru a tradicím a jsou zde kromě Lom-ňanského muzea a folklórního souboru Mionší představeny i akce, které se v obci každoročně pořádají. Euroregionální jarmark, Voza-tajské závody, Festival na pomezí nebo mezinárodní folklórní fes-tival Slezské dny jsou známy v širokém okolí. Na závěr je ještě Dolní Lomná ukázána na historických mapách Slezska z I., II. a III. vojenského mapování. Pak už následují krásné fotografie místní přírody od Marcela Fujcika a Ladislava Pekárka. Celá kniha je plná kvalitních a v úvodu i historicky cenných fotografií, kterým je na mnoha místech vymezen více než dostatečný prostor.

Autory vybraných článků v publikaci jsou ještě kromě výše jmenovaných také Pavel Boháč, Jarmila Kantorová, Jana Karpec-ká, Bogdan Pytlik, Miroslav Stefek a Richard Valko. Všem uvede-ným se jistě podařilo splnit stanovený záměr *prezentovat dosavad-ní poznatky z minulosti jednotlivých míst a ze života jejich obyva-tel, poukázat na přírodní krásy i výsledky práce lidských rukou, a také na bohatství kulturního dědictví rázovité goralské země* a kniha o Dolní Lomné nepochybně přinese mnoho příjemných chvil nejen jejím rodákům.

Zuzana Mikulová

JURMAN, Oldřich: **Dvojitý agent. Utajená zákulisí špionáže.** Praha 2016, 330 s., ISBN 978-80-7243-901-0; **Dvojitý agent. Zrada a pomsta.** Praha 2017, 336 s., ISBN 978-80-7243-965-2

Na podzim roku 2016 obohatil český knižní trh titul, který se přímo týká Frýdku-Místku. Ačkoliv by titul *Dvojitý agent* sliboval spíše nějakou napínavou četbu, obálka knihy vše uvádí na pravou míru. Hlavním hrdinou je Karel Zbytek, který se jako tříletý s rodiči přestěhoval v roce 1905 do Místku, kde pak prožil dětství. Karel Zbytek se nejvíce proslavil v 50. letech jako „*dvojitý agent a zrádce zahraničního odboje ve službách komunistické rozvědky*.“ Oldřich Jurman, nyní již renomovaný autor literatury faktu, se vydal hlouběji do minulosti a snažil se Zbytkovu životní pouť nastínit včetně jeho dětství. Objevoval tak kapitoly dosud neprobádané a i když si kvůli absenci či torzovitosti dochovaných pramenů a svědectví musel vypomáhat i fantazií, představil příběh, který nesporně přináší nové zajímavé údaje, jež pak vrhají i poněkud jiné světlo na tohoto dubléra, který byl dosud vnímán v literatuře jako postava vysloveně negativní.

Karel Zbytek je tedy postava zájemcům o historii mezinárodní špionáže známá. Pro místního čtenáře je však objevné jeho spojení s Frýdkem-Místkem a líčení jeho podílu a podílu jeho ženy Marie na odbojové činnosti v období 2. světové války.

Knih je první částí Zbytkovy biografie, druhou část vydal Oldřich Jurman v květnu roku 2017 a věnuje se v ní Zbytkově kariéře mezinárodního špiona v 50. letech. I zde autor, sám zpravodajský veterán, podává vlastní pohled na dosud známý příběh. Důležitou součástí knih jsou reprodukce archivních dokumentů a fotografie, a to v množství více než hojném.

Tomáš Adamec

Z VÝSTAVNÍ ČINNOSTI

Tím, že náš sborník řadu let nevyšel, stalo se, že jsme přeskočili jednu zajímavou výstavu. Přesněji řečeno, neuvedli jsme ji ve sborníku, protože byla mezitím stažena. Jelikož ale byla mimořádně zajímavá a v jednom ohledu i netypická, považujeme za vhodné alespoň zpětně o ní poreferovat.

Výstava s dlouhým názvem Českoslovenští legionáři z okresu Frýdek-Místek v boji za národní svébytnost a samostatný stát 1914 - 1920 zdobila naše výstavní prostory dva roky, přičemž vernisáž se uskutečnila v červnu 2014.

Osudy legionářů byly velmi pestré a byly samozřejmě spoluurčovány dramatickým politickým vývojem. Z oslavovaných bojovníků za svobodu se v době protektorátu najednou stali osobami pronásledovanými a nepřízeň oficiálních míst mnozí z nich - ti kteří se nezapojili do budování socialistické republiky a zůstali nevíтанou připomínkou prvorepublikové reality - pocítili opět po roce 1948. Téma legií a legionářů zmizelo z veřejných diskuzí. Zvláště ruští legionáři to měli špatné, protože v době, kdy se v pozdějším SSSR „rodil nový společenský řád“, stáli proti němu.

Po roce 1989 nastalo velké oživení zájmu o legionáře a vše, co s nimi souvisí. Bohužel v této době z přirozených důvodů bylo už jen velmi málo těch, kdo mohli ještě poskytnout osobní svědectví. Současní badatelé tak zůstali odkázáni na archivní prameny, kterých bohužel není mnoho, protože toto téma patřilo po desetiletí k zapovězeným, a tím pádem také nestudovaným. Velkou část pozůstalostí legionářů však stále uchovávají jejich rodiny. A právě tímto směrem zaměřil svou pozornost Ing. Petr Maršálek, PhD. Již řadu let se věnuje bádání o osudech legionářů z dnešního okresu Frýdek-Místek a podařilo se mu shromáždit obdivuhodné množství informací a dobových materiálů. Malý výběr z nich pak přinesla naše (vlastně jeho) výstava.

A nyní aktuální výstava

NEVÍTE, CO DŘÍVE?

**HOĎTE VŠE ZA HLAVU
A NAVŠTIVTE EPOCHÁLNÍ VÝSTAVU**

**KDO INZERUJE,
PRODÁVÁ!**

**>> DOSUD ŽÁDNÉ REKLAMACE <<
>> SPOKOJENOST ZARUČENA <<**

 VÝSTAVA JE K VIDĚNÍ
Po, St 8⁰⁰ - 17⁰⁰ HOD.
Út, Ct 8⁰⁰ - 15⁰⁰ HOD.
**V BUDOVĚ
STATNÍHO OKRESNÍHO ARCHIVU
FRÝDEK-MÍSTEK**

 ! VSTUP ZDARMA !
! PARKOVÁNÍ PŘED BUDOVOU !

NEPROPÁSNĚTE!

POTRVÁ POUZE DO KONCE ROKU 2017

Reklama je všudypřítomná, setkáváme se s ní neustále. Někdy ji ani nevnímáme, jindy nás doslova irituje. Přitom ale všichni uznáme, že bez reklamy to nejde. Kdo chce své zboží prodat, musí o něm (a o sobě) dát vědět. Trh je neúprosný.

Reklama může být věcná, nevkusná, nebo třeba vtipná. V každém případě se jí snaží její zadavatelé veřejnost zaujmout a nalákat na své zboží. Činí tak dnes a činili tak i v minulosti. Naše výstava chce ukázat, jak nápadití byli naši předkové, a to zejména v období meziválečném. Hlavním zdrojem se nám totiž stal dobový

místní tisk, do kterého místní podnikatelé a obchodníci své reklamy umísťovali. Byla to někdy skutečně rozkoš probírat se zažloutlými stránkami novin a pročítat reklamní slogany, které někdy prokazovaly značnou nápaditost svých autorů a někdy byly docela vtipné samy o sobě, nebo se vtipnými staly díky tomu, jak se posunulo vnímání tehdejších výrazových prostředků.

Dobovou inzerci jsme proložili dobovými fotografiemi, případně dalšími texty, které sice nejsou přímo reklamního charakteru, ale dle našeho názoru vhodně doplňují dobovou atmosféru a koneckonců i dokládají, jak málo se toho od té doby změnilo.

Výstava byla zahájena v červnu roku 2016 a počítáme, že zůstane nainstalována minimálně do konce roku 2017.

Chceš se dozvědět více o historii svého regionu? Navštiv **Státní okresní archiv Frýdek-Místek**. Ceny mírné, obsluha bezvadná. Tisíce děkovných dopisů.

Sborník Státního okresního archivu Frýdek-Místek 14

Vydal Zemský archiv v Opavě – Státní okresní archiv
Frýdek-Místek v roce 2017

Počet stran: 176

Odpovědný redaktor: PhDr. Tomáš Adamec

Výkonný redaktor: PhDr. Tomáš Adamec

Redakční rada: PhDr. Tomáš Adamec, Mgr. Radomír Michna,
Mgr. Eva Vojkovská

Tisk: Tiskárna Kleinwächter

ČSA 2233, 738 02 Frýdek-Místek

Počet výtisků: 250

ISBN 978-80-87632-41-3

ISSN 1214-6951